

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (luonnos)

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Syyteoikeuden vanhentumista koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi niin, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeuden vanhentumisaika lasketaan siitä, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta. Sama koskisi raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen, kun teko on kohdistunut kahdeksantoista vuotta nuorempaan henkilöön. Samalla rangaistuksen tuomitsemisen estävää vanhentumista koskeviin säännöksiin ehdotetaan tehtäväksi tämän syyteoikeuden vanhentumisen poikkeuksellisen alkamisajankohdan edellyttämät muutokset.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön mukaan vanhentumisajat eivät koske tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia. Sen vuoksi ehdotetaan säädettäväksi, että syyteoikeus ei vanhennu, jos kysymyksessä on sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos, ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa ja törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa. Oikeus tuomita rangaistus näistä rikoksista ei myöskään vanhennuisi eikä niistä tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus raukeaisi.

Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi rangaistussäännös, jossa säädetään rangaistavaksi toisen henkilötodistuksen, passin, ajokortin tai muun sen kaltaisen viranomaisen myöntämän todistuksen käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi oikeudellisesti merkittävän tiedon suhteen. Rangaistukseksi voitaisiin tuomita ainoastaan sakkoa. Pakkokeinolakia muutettaisiin niin, että tällaisen toisen henkilötodistuksen väärinkäytön yhteydessä voitaisiin turvautua jokamiehen kiinniotto-oikeuteen.

Rikoslakiin ehdotetaan myös otettavaksi lapsikaappausta koskeva rangaistussäännös, joka vastaisi lapsen omavaltaisesta huostaanotosta säädettyä eräin poikkeuksin. Teko tehtäisiin viemällä lapsen huoltoon liittyviä oikeuksia loukaten lapsi asuinvaltiostaan ulkomaille tai jättämällä lapsi palauttamatta ulkomailta asuinvaltioon. Laissa säädetty enimmäisrangaistus olisi myös omavaltaisesta huostaanotosta säädettyä ankarampi eli kaksi vuotta vankeutta. Lapsikaappauksesta voitaisiin jättää syyte ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksen tekijä on vapaaehtoisesti palauttanut lapsen.

Lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia sekä sotarikoksia ja ihmisyyttä vastaan kohdistuvia rikoksia koskevien muutosten lisäksi rikoslain 8 lukuun ehdotetaan tehtäväksi eräitä teknisluonteisia muun lainsäädännön muuttumiseen liittyviä muutoksia. Sellaisia muutoksia tehtäisiin myös rikoslain 34 a ja 48 a lukuun.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan vuoden 2006 alussa.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
YLEISPERUSTELUT	3
1. Johdanto	3
2. Nykytila	4
2.1. Lainsäädäntö ja kansainväliset velvoitteet.....	4
2.1.1. Rikosoikeudellinen vanhentuminen ja siihen tässä esityksessä liittyvä lainsäädäntö.....	4
2.1.2. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi.....	9
2.1.3. Lapsen omavaltainen huostaanotto ja lapsikaappaus.....	10
2.1.4. Rikoslain 34 a luvun ihmisryöstöä koskevat säännökset.....	12
2.2. Kansainvälinen vertailu	12
2.2.1. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentuminen	12
2.2.2. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai muun vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi.....	16
2.2.3. Lapsikaappaus.....	17
2.3. Lainsäädännön muuttamiseen liittyviä aloitteita	18
2.3.1. Rikosoikeudellinen vanhentuminen	18
2.3.2. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi.....	20
2.3.3. Lapsikaappaus.....	21
2.4. Nykytilan arviointi	23
2.4.1. Yleistä rikosoikeudellisesta vanhentumisesta.....	23
2.4.2. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ja pahoinpitelyrikosten syyteoikeuden vanhentumisaajan alkaminen	24
Seksuaalirikokset.....	24
Pahoinpitelyrikokset.....	30
2.4.3. Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvien rikosten vanhentuminen.....	31
2.4.4. Muut rikosoikeudellista vanhentumista koskevaan sääntelyyn liittyvät kysymykset.....	35
2.4.5. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi.....	37
2.4.6. Lapsen omavaltainen huostaanotto ja lapsikaappaus.....	41
2.4.7. Rikoslain 34 a luvun eräiden säännösten muuttaminen.....	44
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	45
3.1. Tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi.....	45
3.2. Keskeiset ehdotukset	46
4. Esityksen vaikutukset.....	48
5. Asian valmistelu.....	48
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	49
1. Lakiehdotusten perustelut.....	49
1.1. Laki rikoslain muuttamisesta.....	49
8 luku. Vanhentumisesta.....	49
16 luku. Rikoksista viranomaisia vastaan.....	52
25 luku. Vapauteen kohdistuvista rikoksista.....	54
34 a luku. Terrorismirikoksista.....	56
48 a luku. Luonnonvararikoksista.....	57
1.2. Laki nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentin ku moamisesta.....	57
1.3. Laki pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n muuttamisesta.....	57
2. Tarkemmat säännökset ja määräykset.....	57
3. Voimaantulo	58
4. Säättämisjärjestys.....	58
LAKIEHDOTUKSET	59
rikoslain muuttamisesta.....	59
nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentin ku moamisesta.....	63
pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n muuttamisesta.....	64
RINNAKKAISTEKSTIT	65
rikoslain muuttamisesta.....	65
pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n muuttamisesta.....	74

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Tähän hallituksen esitykseen on koottu viime aikoina ilmenneisiin rikoslain muuttamistarpeisiin liittyvät lakiehdotukset, jotka koskevat rikosoikeudellista vanhentumista, lapsikaappauksen säätämistä rangaistavaksi erillisessä rangaistussäännöksessä sekä toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan viranomaisten myöntämän asiakirjan käytön säätämistä rangaistavaksi, kun käyttö tapahtuu yksityisen henkilön erehdyttämiseksi.

Lapsiin kohdistuvat rikoslain 20 luvun mukaiset seksuaalirikokset saattavat useasta syystä tulla ilmi vasta niin pitkän ajan kuluttua teosta, että rikos ehtii vanhentua. Seksuaalirikosten vanhentumisen kannalta ratkaisevaksi voi tulla myös se, miksi rikoslain 20 luvun mukaiseksi rikokseksi teko arvioidaan tuomioistuinkäsittelyssä. Kun otetaan huomioon kysymyksessä olevien rikosten uhrilleen usein aiheuttama pitkäaikainen kärsimys ja muu vastaava vahingollisuus sekä lasten erityisen suojan tarve, on katsottu olevan perusteita järjestelylle, jossa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisaika alkaa tekoa myöhemmästä ajankohdasta. Tällainen lainsäädäntöratkaisu on omaksuttu myös useissa muissa maissa. Seksuaalirikoksiin liittyvät näkökohdat saattavat päteä myös lapsiin kohdistuviin pahoinpitelyrikoksiin. Nyt kysymyksessä olevien rikosten vanhentumiseen liittyviä kysymyksiä on viime aikoina käsitelty myös eduskunnassa niihin liittyvien kirjallisten kysymysten (KK 282/2003 vp, 685/2003 vp ja 670/2004 vp) vuoksi.

Suomi on 28 päivänä joulukuuta 2000 ratifioinut Kansainvälisen rikostuomioistuimen Roomassa 17 päivänä heinäkuuta 1998 tehdyn perussäännön. Laki perussäännön lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja perussäännön soveltamisesta (1284/2000) on tullut voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2002, jolloin perussääntö on tullut voimaan riittävän määrän valtioita ratifioitua sen. Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 29 artiklan mukaan rikosoikeudelliset vanhentumisajat eivät koske tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia. Näistä rikoksista osa on sellaisia, joiden syyteoikeus vanhentuu rikoslain (39/1889) 8 luvun 1 §:n nojalla. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan syyteoikeus ei vanhennu silloin, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus. Myös oikeus tuomita rangaistus näistä rikoksista ja niistä tuomittujen määräaikaisten vankeusrangaistusten täytäntöönpano-oikeus vanhentuvat rikoslain 8 luvun säännösten nojalla.

Perustuslakivaliokunta (PeVL 27/2001 vp) ja lakivaliokunta (LaVM 32/2002 vp) ovat kiinnittäneet huomiota Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön ja kansallisen lainsäädännön vanhentumissäännösten ristiriitaisuuteen. Lakivaliokunta on samassa yhteydessä katsonut, että muiden lainsäädäntömuutosten vuoksi rikoslain uuden 8 luvun säännöksiin on tehtävä muitakin teknisluonteisia muutoksia ennen luvun voimaantuloa vuoden 2006 alussa. Samaa tarvetta aiheuttavat eräät muutkin lainsäädäntötoimenpiteet.

Rikoslain 25 luvun 5 §:ssä säädetään rangaistavaksi lapsen omavaltainen huostaanotto, josta on säädetty rangaistukseksi sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Tätä moitittavammasta menettelystä on kuitenkin katsottu olevan kysymys silloin, kun lapsi viedään pois asuinvaltiostaan tai jätetään palauttamatta sinne. Esimerkiksi muissa pohjoismaissa tällaisista teoista voidaan tuomita rikoslain 25 luvun 5 §:ssä säädettyä rangaistusmaksimia ankarampaan

rangaistukseen. On mahdollista, että lapsen vieminen läheisen henkilön toimesta pois maasta ei täytä nykyisten ankarammin rangaistavien rikosten kuten vapaudenriiston tunnusmerkistöä. Tällaista lapsikaappausta koskeva erillinen rangaistussäännös on joka tapauksessa tarpeen havainnollisuudenkin vuoksi. On perusteltua, että rajatuissa tilanteissa tehtyjen vakavien tekojen ankarampi rangaistavuus näkyy selvästi rikoslaista. Lapsikaappausta koskevan rangaistussäännöksen säätämisen yhteydessä joudutaan harkitsemaan siihen liittyvän rikoslain 25 luvun 5 §:n sisältöä ja erityisen toimenpiteistä luopumissäännöksen tarpeellisuutta.

Eduskunnassa on tehty rikoslain muuttamisesta lakialoite (LA 60/2004 vp), jolla on 108 allekirjoittajaa ja jonka mukaan rikoslain 25 lukuun olisi otettava 5 a § enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksella rangaistavasta lapsikaappauksesta. Lakialoitteen lisäksi on tehty muitakin aloitteita lapsikaappauksen kriminalisoimiseksi ja sen rangaistusuhkan säätämiseksi ankarammaksi kuin lapsen omavaltaisesta huostaanottoa koskevassa rangaistussäännöksessä.

Yksityisen henkilön erehdyttämistä henkilötietojen todistamiseen liittyvän asiakirjan väärinkäytöllä koskeva rikoslain 42 luvun 5 § kumottiin vuonna 1999. Kumoamista perusteltiin sillä (HE 6/1997 vp), että pykälässä kuvattu epärehellisyys liittyy yleensä jonkin muun rikoksen tekemiseen. Väärän henkilötiedon antaminen viranomaiselle säädetään rangaistavaksi rikoslain 16 luvun 5 §:ssä. Käytännön ongelmaksi on havaittu se, että alaikäiset henkilöt käyttävät kysymyksessä olevia toisen henkilön asiakirjoja väärin hankkiakseen tupakkaa tai alkoholia taikka päästäkseen ravintoloihin tai alaikäisiltä kiellettyihin tilaisuuksiin. Menettelyä voidaan pitää moitittavana sen kohdistuessa viranomaisen myöntämään asiakirjaan. Yksityiseen henkilöön kohdistuvalla henkilötodistuksen väärinkäytöllä myös estetään alaikäisten suojeluun liittyvien rajoitusten toteuttamista.

Rikoslain 34 a luvun eräissä säännöksissä mainitaan rikoksena ihmisryöstö, vaikka kyseinen rikos poistui rikoslaista sen muuttamisesta annetun lain 650/2004 yhteydessä. Kyseisiin säännöksiin on tehtävä viimeksi mainitun lain edellyttämät muutokset.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja kansainväliset velvoitteet

2.1.1. Rikosoikeudellinen vanhentuminen ja siihen tässä esityksessä liittyvä lainsäädäntö

Rikoslain 8 luvun syyteoikeuden vanhentumista koskevat säännökset

Rikosoikeudellisesta vanhentumisesta säädetään rikoslain 8 luvussa. Luku on uudistettu kokonaisuudessaan lailla 297/2003, joka tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2006. Mainittua uutta lukua ehdotetaan tässä esityksessä muutettavaksi ja, jollei muuta todeta, sitä tarkoitetaan tässä esityksessä puhuttaessa rikoslain 8 luvusta. Siinä säädetään syyteoikeuden vanhentumisajoista ja niiden alkamisesta, syyteoikeuden vanhentumisen katkeamisesta ja syyteoikeuden vanhentumisajan jatkamisesta. Lisäksi luvussa säädetään rangaistuksen ja menettämisseuraamuksen tuomitsemisen estävästä vanhentumisesta, tuomitun rangaistuksen ja menettämisseuraamuksen raukeamisesta, kuoleman ja ulosoton vaikutuksesta täytäntöönpanoon sekä vanhentumisajan päättymisen laskemisesta.

Rikoslain 8 luvun 1 §:ssä säädetään syyteoikeuden vanhentumisesta. Oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu. Syyteoikeus vanhentuu, jollei syytettä ole nostettu

- 1) kahdessakymmenessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta määräajaksi yli kahdeksan vuoden,
- 2) kymmenessä vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta,
- 3) viidessä vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli vuosi ja enintään kaksi vuotta vankeutta ja
- 4) kahdessa vuodessa, jos ankarin rangaistus on enintään vuosi vankeutta tai sakkoa.

Pykälän 3 momentissa säädetään lisäksi erityisistä virka- ja ympäristörikoksiin liittyvistä vanhentumisajoista.

Rikoslain 8 luvun 2 §:n mukaan syyteoikeuden vanhentumisaika lasketaan rikoksen tekopäivästä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä säädetään laiminlyönti rangaistavaksi, syyteoikeus alkaa vanhentua, kun laiminlyöty teko olisi viimeistään tullut tehdä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä edellytetään määrätyn seurauksen syntymistä, aika lasketaan tuon seurauksen ilmeneispäivästä. Jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asiantilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä.

Rikoslain 8 luvun 4 §:n mukaan syyteoikeuden vanhentumisaikaa voidaan hakemuksesta jatkaa kerran yhdellä vuodella, jos

- 1) rikoksen esitutkinta vaatii erityisiä, aikaa vieviä tutkintatoimenpiteitä, joiden vuoksi tutkinta olisi vanhentumisajan päättyessä selvästi keskeneräinen,
- 2) rikos on tullut esitutkintaan poikkeuksellisen myöhään tai
- 3) rikoksesta vastaajaksi haastettava pakoilee eikä hänelle sen vuoksi todennäköisesti saataisi annetuksi haastetta tiedoksi ennen vanhentumisajan päättymistä ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii vanhentumisajan jatkamista.

Syyteoikeuden vanhentumista koskevaan sääntelyyn tehtävillä muutoksilla on yhteys rikoslain 8 luvun 6 §:ään, jossa säädetään rangaistuksen tuomitsemisen estävästä vanhentumisesta. Pykälän 1 momentin mukaan oikeus tuomita rangaistus rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu. Pykälän 2 momentin mukaan rangaistusta muusta kuin 1 momentissa tarkoitettusta rikoksesta ei saa tuomita, kun 2 §:ssä mainitusta päivästä on kulunut

- 1) kolmekymmentä vuotta, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta määräajaksi yli kahdeksan vuoden,
- 2) kaksikymmentä vuotta, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta,
- 3) kymmenen vuotta, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta enintään kaksi vuotta tai sakkoa.

Rikoslain 8 luvun 10 §:n 1 momentissa säädetään, että elinkautinen vankeusrangaistus ei raukea. Pykälän 2 momentissa säädetään määräaikaisen vankeusrangaistuksen raukeamisesta, jollei rangaistuksen täytäntöönpano ole lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä laskettuna alkanut momentissa tarkemmin määrättyssä määräajassa, jonka kesto riippuu rangaistuksen pituudesta.

Seksuaalirikosten ja pahoinpitelyrikosten vanhentumisajat

Rikoslain 20 luvun 6-8 § koskevat ainoastaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvia tekoja. Rikoslain 20 luvun 6 §:ssä säädetään rangaistavaksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, 7 §:ssä törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja 8 §:ssä seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta.

Alle 18-vuotiaan lapsen ja nuoren ollessa seksuaalirikoksen uhrina sovellettavaksi voivat tulla hyväksikäyttöä koskevien säännösten lisäksi myös rikoslain 20 luvun raiskausta (1 §), törkeää raiskausta (2 §), pakottamista sukupuoliyhteyteen (3 §), pakottamista seksuaaliseen tekoon (4 §) ja seksuaalista hyväksikäyttöä (5 §) koskevat säännökset. Rikoslain 20 luvun 9 §:n mukainen paritus ja 9 a §:n mukainen törkeä paritus voivat myös kohdistua alaikäiseen. Sovellettavaksi voi tulla myös rikoslain 17 luvun 22§ (sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken).

Seksuaalirikoksista säädettyt enimmäisrangaistukset ovat rikoslain 20 luvun 8 §:ssä säädettyä lukuun ottamatta siinä määrin ankaria, että rikosten syyteoikeuden vanhentumisajat ovat vastaavasti pitkiä. Rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin ja 2 §:n 1 momentin mukaisesti syyteoikeus vanhentuu tekopäivästä laskettuna kahdessakymmenessä vuodessa törkeän raiskauksen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta sekä kymmenessä vuodessa raiskauksen, sukupuoliyhteyteen pakottamisen, seksuaaliseen tekoon pakottamisen, seksuaalisen hyväksikäytön, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, parituksen ja törkeän parituksen osalta. Sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken vanhentuu viidessä vuodessa ja seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta kahdessa vuodessa teosta.

Pahoinpitelyrikoksista säädetään rangaistus rikoslain 21 luvun 5-7 §:ssä. Pahoinpitelyrikosten syyteoikeuden vanhentumisajat ovat rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan kaksikymmentä vuotta (törkeä pahoinpitely), viisi vuotta (pahoinpitely) ja kaksi vuotta (lievä pahoinpitely).

Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvat rikokset

Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 29 artiklan mukaan vanhentumisajat eivät koske tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia, joita ovat perussäännön 5 artiklan mukaan joukkotuhonta, rikokset ihmisyyttä vastaan, sotarikokset ja hyökkäysrikos.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 6 artiklan mukaan joukkotuhonnassa on tarkoituksena kansallisen, etnisen, rodullisen tai uskonnollisen ryhmän hävittäminen kokonaan tai osittain. Teko voi toteutua viidellä eri tavalla:

- a) ryhmän jäsenten surmaaminen,
- b) vaikean ruumiillisen tai henkisen vamman aiheuttaminen ryhmän jäsenille,
- c) tahallinen sellaisten elinehtojen asettaminen ryhmälle, joiden tarkoituksena on sen fyysisen hävittäminen kokonaan tai osittain,
- d) ryhtyminen sellaisiin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on syntyvyyden ehkäiseminen ryhmän keskuudessa,
- e) lasten siirtäminen pakolla ryhmällä toiseen.

Rikokset ihmisyyttä vastaan on määritetty Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 7 artiklan 1 kappaleessa niin, että sellainen rikos tarkoittaa mitä tahansa seuraavista teoista, kun se tehdään osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä ja hyökkäyksestä tietoisena:

- a) murha,
- b) tuhoaminen,
- c) orjuus,
- d) väestön karkottaminen tai pakolla siirtäminen,
- e) vangitseminen tai muu vakava fyysisen vapauden riisto kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti,
- f) kidutus,
- g) raiskaus, seksuaalinen orjuus, pakkoprostituutio, pakkoraskaus, pakkosterilisaatio tai muu yhtä törkeä seksuaalisen väkivallan muoto,
- h) tunnistettavissa olevaan ryhmään tai yhteisöön kohdistuva vaino poliittisen mielipiteen, rodun, kansallisuuden, etnisen alkuperän, kulttuurin tai uskonnon perusteella tai sukupuolen perusteella, niin kuin tämä käsite on määritelty 3 kappaleessa, tai muilla perusteilla, jotka yleisesti katsotaan kielletyiksi kansainvälisen oikeuden nojalla, muun tässä kappaleessa tarkoitetun teon tai tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvan rikoksen yhteydessä,
- i) tahdonvastainen katoaminen,
- j) rotuerottelu,
- k) muut samanlaatuiset epäinhimilliset teot, joilla tahallisesti aiheutetaan suurta kärsimystä tai vaikea ruumiillinen vamma tai vahingoitetaan vakavasti henkistä tai fyysistä terveyttä.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 8 artiklan 1 kappaleen mukaan kansainvälinen rikostuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään sotarikoksia erityisesti silloin, kun ne on tehty osana suunnitelmaa tai politiikkaa tai osana sellaisten rikosten laajamittaista tekemistä. Artiklan 2 kappaleen lukuisissa kohdissa sotarikokset on määritelty tarkemmin. Niihin kuuluvat artiklan kohdissa tehdyin rajauksin 12 päivänä elokuuta 1949 tehtyjen Geneven yleissopimusten törkeät rikokset, muut vakavat kansainvälisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavan oikeuden ja tapojen loukkaukset, valtionsisäisten aseellisten selkkausten osalta vakavat mainittujen yleissopimusten yhteisen 3 artiklan loukkaukset sekä muut vakavat valtionsisäisiin selkkauksiin sovellettavan oikeuden ja tapojen loukkaukset, kansainvälisen oikeuden järjestelmän puitteissa.

Hyökkäysrikoksen määrittelyä koskevien oikeudenkäytön ennustettavuuteen ja rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteen liittyvien vaikeuksien vuoksi Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännössä ei ole määritelty hyökkäysrikosta. Perussäännön 5 artiklan 2 kappaleen mukaan Kansainvälinen rikostuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään hyökkäysrikosta sen jälkeen, kun 121 ja 123 artiklan mukaisesti on hyväksytty määräys, jossa rikos määritellään ja jossa täsmennetään ehdot, joiden mukaisesti tuomioistuin käyttää toimivaltaansa tämän rikoksen suhteen. Tällaisen määräyksen tulee olla yhdenmukainen Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan asianomaisten määräysten kanssa.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia vastaavat rikokset Suomen lainsäädännössä

Suomessa on vuonna 1955 annetulla lailla saatettu voimaan Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 8 artiklan useissa kappaleissa ja kohdissa tarkoitetut, vuonna 1949 Genevessä tehdyt neljä sopimusta maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta, sotavankien kohtelusta ja siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana (SopS 8/1955).

Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan säädetään rikoslain 11 luvussa. Hyökkäysrikos on jätetty rikoslain 11 luvusta pois määrittelyvaikeuksien vuoksi. Vastuu hyökkäysrikoksista on jätetty kansainvälisen rikosoikeuden säännösten varaan (HE 94/1993 vp).

Rikoslain 11 luvun 1 §:n mukaan *sodankäyntirikoksesta* on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi se, joka sotatoimessa

- 1) käyttää kiellettyä sodankäyntitapaa tai taisteluvälinettä,
- 2) väärinkäyttää haavoittuneita tai sairaita suojaavaa kansainvälistä tunnusmerkkiä taikka
- 3) muulla tavoin rikkoo Suomea velvoittavan sodankäyntiä koskevan kansainvälisen sopimuksen määräyksiä tai yleisesti tunnustettuja ja vakiintuneita kansainvälisen oikeuden mukaisia lakeja tai tapoja.

Yritys on rangaistava.

Rikoksenteijä on rikoslain 11 luvun 2 §:n mukaan tuomittava *törkeästä sodankäyntirikoksesta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi, jos sodankäyntirikoksessa

- 1) saatetaan useita ihmisiä hengenvaaraan,
 - 2) aiheutetaan erittäin suurta ja laaja-alaista taloudellista vahinkoa tai
 - 3) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla
- ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Yritys on rangaistava.

Rikoslain 11 luvun 3 §:n mukaan, jos sodankäyntirikos, huomioon ottaen aiheutettu seuraus tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksenteijä on tuomittava *lievästä sodankäyntirikkomuksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Rikoslain 11 luvun 4 §:ssä säädetään rangaistavaksi *ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa*. Siihen syyllistyy se, joka rikkoo tai jättää täyttämättä sen, mitä Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten tai yleisesti tunnustettujen ja vakiintuneiden kansainvälisen oikeuden sääntöjen mukaan on noudatettava haavoittuneiden, sairaiden tai hädänalaiseen tilaan joutuneiden aseman turvaamiseksi, sotavankien kohtelussa tai siviilihenkilöiden suojelussa sodan, aseellisen selkkauksen tai miehityksen aikana. Rangaistukseksi on tuomittava vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta. Yritys on rangaistava. Ellei pykälässä tarkoitettu teko, huomioon ottaen rikkomisen laatu, aiheutettujen seurausten vähäisyys tai muut tekoon liittyvät seikat, ole kokonaisuutena arvostellen vakava, rikoksenteijää ei tuomita ihmisoikeuksien loukkaamisesta poikkeuksellisissa oloissa tai sen yrittämisestä, vaan niistä muista rikoksista, jotka teko käsittää.

Rikoslain 11 luvun 5 §:n mukaan, jos ihmisoikeuksien loukkaamisessa poikkeuksellisissa oloissa

- 1) saatetaan useita ihmisiä hengenvaaraan tai
- 2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla,

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava *törkeästä ihmisoikeuksien loukkaamisesta poikkeuksellisissa oloissa* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi.

Rikoslain 11 luvun 6 §:ssä säädetään rangaistavaksi *joukkotuhonta*. Siihen syyllistyy se, joka jonkin kansallisen, rodullisen, etnisen tai uskonnollisen ryhmän taikka niihin rinnastettavan kansanryhmän hävittämiseksi kokonaan tai osittain

- 1) surmaa ryhmän jäseniä,
- 2) aiheuttaa ryhmän jäsenille vaikeita ruumiillisia tai henkisiä sairauksia tai vammoja,
- 3) ryhtyy pakkotoimiin syntyvyyden ehkäisemiseksi ryhmän piirissä,
- 4) pakolla siirtää lapsia ryhmästä toiseen tai
- 5) muulla vastaavalla tavalla olennaisesti huonontaa ryhmän elinehtoja.

Rangaistukseksi joukkotuhonnasta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.

Rikoslain 11 luvun 7 §:n mukaan, joka 6 §:ssä mainitussa tarkoituksessa

- 1) sopii toisen kanssa joukkotuhonnan tekemisestä tai
- 2) laatii joukkotuhontasuunnitelman,

on tuomittava *joukkotuhonnan valmistelusta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Rikoslain 8 luvun säännösten mukaan ainoastaan joukkotuhonta on rikoslain 11 luvussa rangaistavaksi säädettyistä rikoksista sellainen, jonka syyteoikeus ei vanhennu, josta oikeus tuomita rangaistus ei vanhennu ja josta tuomittu elinkautinen vankeusrangaistus ei raukea.

Muu rikosoikeudelliseen vanhentumiseen tässä esityksessä liittyvä lainsäädäntö

Rikoslain 48 luvun 8 §:ssä säädetään, että muiden ympäristörikosten kuin ympäristörikkomuksen lyhin vanhentumisaika on kymmenen vuotta. Kysymyksessä oleva säännös on kumottu rikoslain 8 luvun uudistamisen yhteydessä lailla 297/2003, joka tulee voimaan vuoden 2006 alussa. Rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentissa säädetään, että ympäristön turmelemisen, luonnonsuojelurikoksen ja rakennussuojelurikoksen vanhentumisaika on kymmenen vuotta.

Suomen talousvyöhykettä koskevan lainsäädännön käsittelyn yhteydessä (HE 53/2004 vp) rikoslain 48 luvun 8 §:ää on muutettu niin, että siihen on lisätty toinen virke, jonka mukaan aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain 28 §:ssä tarkoitetun, ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdyn, 48 luvun 1-4 §:ssä rangaistavaksi säädetyn teon vanhentumisaika on kuitenkin kolme vuotta.

Lisäksi Suomen talousvyöhykkeen myötä rikoslain 48 a lukuun on lisätty uusi 7 §. Sen mukaan ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdystä kalastusrikoksesta ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkemisestä saa tuomita vain sakkoa, jollei Suomea sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella ole toisin säädetty. Pykälässä tarkoitetun kalastusrikoksen lyhin vanhentumisaika on kolme vuotta. Suomen talousvyöhykkeeseen liittyvä laki rikoslain muuttamisesta (1067/2004) tuli voimaan 1 päivänä helmikuuta 2005.

Nuorisorangaistuksesta annetun lain (1196/2004) 6 §:n 4 momentissa säädetään tuomitun nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon raukeamisesta. Säännöksen mukaan nuorisorangaistus raukeaa, jollei sen täytäntöönpano ole alkanut kolmen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

2.1.2. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi

Rikoslain 42 luvun 5 § kumottiin vuonna 1999 oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien rikoslain säännösten

uudistamisen yhteydessä. Kumotun säännöksen mukaan sitä, joka erehdyttääkseen yksityistä henkilöä käyttää toisen passia, työtodistusta tai muuta sen kaltaista todistusta, on rangaistava (enintään kolmellakymmenellä päivä)sakolla.

Rikoslain 16 luvun 5 §:ssä säädetään rangaistavaksi väärän henkilötiedon antaminen viranomaiselle. Pykälän mukaan se, joka erehdyttääkseen viranomaista ilmoittaa nimensä väärin tai antaa muutoin henkilöllisyydestään väärän tai harhaanjohtavan tiedon taikka sanotussa tarkoituksessa käyttää toisen henkilötodistusta, passia tai muuta sen kaltaista todistusta, on tuomittava väärän henkilötiedon antamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

2.1.3. Lapsen omavaltainen huostaanotto ja lapsikaappaus

Rikoslain 25 luvun 5 §:ssä säädetään rangaistavaksi lapsen omavaltainen huostaanotto. Säännöksen mukaan, jos kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen vanhempi, kasvatusvanhempi tai huoltaja taikka lapselle läheinen henkilö omavaltaisesti ottaa lapsen huostaansa tai muun edellä mainitun henkilön huostaan siltä, jonka huostassa lapsi on, hänet on tuomittava lapsen omavaltaisesti huostaanotosta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Rikoslain 25 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä lapsen omavaltaisesti huostaanotosta, jos se olisi vastoin lapsen etua. Ennen syytteen nostamista on kuuluttava sen kunnan sosiaalilautakuntaa, jossa lapsella on asuinpaikka tai jossa lapsi oleskelee tai jolla muuten ilmeisesti on parhaat tiedot lapsesta.

Lapsen omavaltainen huostaanotto saattaa sisältää piirteitä, jotka tekevät teon rikoslain 25 luvun 5 §:ssä säädettyä ankarammin rangaistavaksi. Lähinnä kysymykseen tulevat eräät muut rikoslain 25 luvun vapauteen kohdistuvat rikokset kuten vapaudenriisto (1 §; ankarin säädetty rangaistus kaksi vuotta vankeutta), törkeä vapaudenriisto (2 §; ankarin säädetty rangaistus neljä vuotta vankeutta) tai pakottaminen (8 §; ankarin säädetty rangaistus kaksi vuotta vankeutta).

Suomi kuuluu kahteen kansainväliseen yleissopimukseen, joiden tarkoituksena on palauttaa kaapattu lapsi toiseen sopimusvaltioon. Luxemburgissa 20 päivänä toukokuuta 1980 tehty lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa ja lasten palauttamista koskeva eurooppalainen yleissopimus (SopS 56/1994) ja Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehty yksityisoikeuden alaa koskeva yleissopimus (SopS 57/1994) ovat tulleet Suomessa voimaan 1 päivänä elokuuta 1994. Käytännössä lasten palauttamista koskeissa asioissa sovelletaan yleismaailmallisena näistä jälkimmäistä (jäljempänä Haagin sopimus).

Haagin sopimuksen 1 artiklan a kohdan mukaan sopimuksen tarkoituksena on turvata johonkin sopimusvaltioon luvattomasti viedyn tai sieltä luvattomasti palauttamatta jääneen lapsen pikainen palauttaminen. 3 artiklan mukaan lapsen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä luvattomana, jos

- a) se loukkaa huoltoon liittyviä oikeuksia, jotka kuuluvat henkilölle, laitokselle tai muulle elimelle, joko yhdessä tai yksin, sen valtion oikeusjärjestyksen mukaisesti, missä lapsella oli asuinpaikka välittömästi ennen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä ja
- b) näitä oikeuksia oli poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä tosiasiallisesti käytetty, joko yhdessä tai yksin, tai olisi käytetty, jollei poisviemistä tai palauttamatta jättämistä olisi tapahtunut.

Haagin sopimusta sovelletaan sen 4 artiklan mukaan jokaiseen lapseen, jonka asuinpaikka oli sopimusvaltiossa välittömästi ennen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevien oikeuksien loukkaamista. Yleissopimuksen soveltaminen lakkaa lapsen täyttäessä 16 vuotta. 5 artiklan a kohdan mukaan ”huoltoa koskevat oikeudet” käsittävät lapsen henkilöä koskevien asioiden hoitoa koskevat oikeudet, erityisesti oikeuden määrätä lapsen asuinpaikasta. Valtaosa Haagin sopimuksen sääntelystä koskee lapsen palauttamiseen liittyvää menettelyä.

Eurooppalaisen yleissopimuksen 1 artiklassa on määräyksiä, jotka pitkälti vastaavat Haagin sopimuksen vastaavia määräyksiä. Lapsi tarkoittaa henkilöä kansalaisuudesta riippumatta niin kauan kuin tämä on alle 16-vuotias eikä saa itse päättää asuinpaikastaan asuinpaikkansa lain, kansalaisuusvaltionsa lain tai kohdevaltion sisäisen lain nojalla. Lapsen huoltoa koskeva päätös tarkoittaa viranomaisen päätöstä siltä osin kuin se koskee lapsen henkilökohtaista hoivaa, mukaan lukien oikeus päättää tämän asuinpaikasta, tai oikeutta tavata lasta. Luvaton poisvieminen tarkoittaa lapsen siirtämistä valtioiden välisen rajan ylitse sopimusvaltiossa tehdyn ja siellä täytäntöönpanokelpoisen lapsen huoltoa koskevan päätöksen vastaisesti. Luvaton poisvieminen sisältää myös

- i) lapsen jättämisen palauttamatta valtioiden välisen rajan ylitse lapsen tapaamisoikeuden käyttöajan päättymisen jälkeen tai muun väliaikaisen oleskelun jälkeen sen valtion alueen ulkopuolella, jossa huolto on toteutettu ja
- ii) poisviemisen, joka on myöhemmin julistettu laittomaksi 12 artiklan mukaisesti.

Maaliskuun 1 päivänä 2005 on Suomessakin alettu täysipainoisesti soveltaa Euroopan unionin neuvoston asetusta tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta eli nk. Bryssel II a –asetusta ((EY) N:o 2201/2003, EYVL N:o L 338, 23.12.2003, sivut 1-29). Asetuksessa on Haagin lapsikaappausopimuksella luotua järjestelmää täydentäviä säännöksiä. Asetuksen 11 artiklassa säännellään lapsen palauttamiseen liittyvästä menettelystä ja palauttamisesta kieltäytymisestä. Asetuksen 10 artikla koskee toimivaltaa lapsikaappaustapauksissa.

Konsulipalvelulain (498/1999) 31 ja 32 §:ssä on säännöksiä ulkoasiainministeriön ja Suomen ulkomaanedustustojen toiminnasta lapsikaappaustapauksissa. Nämä koskevat tapauksia, joissa lapsikaappauksen käsittelyssä on mukana lapsikaappausopimukseen kuulumaton valtio. Edustuston avustamisvelvollisuus koskee lapsikaappausta eli lapsen luvattonta poisviemistä tai palauttamatta jättämistä suurin piirtein sellaisena, joksi se on määritelty edellä mainituissa sopimuksissakin.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4:7 luvussa on säännöksiä lapsikaappausasioihin liittyvistä kysymyksistä. Lapsen palauttamista Haagin sopimuksen nojalla koskevassa 5 luvussa olevan, Haagin sopimuksen 3 artiklaan perustuvan 32 §:n 1 momentin mukaan lapsen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä luvattomana, jos

- 1) se loukkaa lapsen huoltoa koskevia oikeuksia, jotka kuuluvat henkilölle, laitokselle tai muulle toimielimelle, joko yksin tai yhdessä, sen valtion oikeusjärjestyksen mukaan, missä lapsella välittömästi ennen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä oli asuinpaikka ja
- 2) näitä oikeuksia oli poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä tosiasiallisesti käytetty, joko yksin tai yhdessä, taikka olisi käytetty, jos poisviemistä tai palauttamatta jättämistä ei olisi tapahtunut.

Lapsen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä ei ole lain 32 §:n 2 momentin mukaan pidettävä luvattomana, jos 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen oikeuksien haltija on antanut menettelyyn suostumuksensa taikka on sen joko nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksynyt.

2.1.4. Rikoslain 34 a luvun ihmisryöstöä koskevat säännökset

Rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn rikokseen voi muun ohessa syyllistyä ihmisryöstön tekemisellä. Luvun 5 §:ssä säädetään rangaistavaksi terrorismin rahoittaminen, jolla pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaan voidaan antaa tai kerätä varoja muun ohessa ihmisryöstöä varten.

Rikoslain muuttamisesta annetulla, 1 päivänä elokuuta 2004 voimaan tulleella lailla 650/2004 rikoslain 25 lukua vapauteen kohdistuvista rikoksista on muutettu. Rikoslain 25 lukuun otettiin tuolloin ihmiskauppaa (3 §) ja törkeää ihmiskauppaa (3 a §) koskevat säännökset. Siihen asti ihmisryöstöä koskenut luvun 3 § muutettiin siis koskemaan ihmiskauppaa, minkä vuoksi ihmisryöstö poistui rikoksena lainsäädännöstä. Rikoslain muuttamista koskevan hallituksen esityksen (HE 34/2004 vp) mukaan törkeää ihmiskauppaa koskeva rikoslain 25 luvun uusi 3 a § kattaa ihmisryöstösäännöksen mukaiset tekemuodot ja lisäksi eräistä kansainvälisistä velvoitteista johtuvat tekemuodot. Törkeästä ihmiskaupasta on tuomittava vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi kuten aikaisemman lain mukaisesta ihmisryöstöstä.

2.2. Kansainvälinen vertailu

2.2.1. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentuminen

Ruotsi

Rikoskaaren 35 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan syyteoikeus vanhentuu

- 1) kahdessa vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enintään yksi vuosi vankeutta,
- 2) viidessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin yksi vuosi vankeutta mutta enintään kaksi vuotta vankeutta,
- 3) kymmenessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta mutta enintään kahdeksan vuotta vankeutta,
- 4) viidessätoista vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta tietyksi ajaksi yli kahdeksan vuotta ja
- 5) kahdessakymmenessäviidessä vuodessa, jos rikoksesta voidaan tuomita elinkautinen vankeusrangaistus.

Rikoskaaren 35 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan vanhentumisajat lasketaan pääsääntöisesti rikoksen tekopäivästä. Pykälän 2 momentin mukaan, jos rikoskaaren 6 luvun 1-4 ja 6 §:ssä tarkoitettu rikos tai sellaisen yritys kohdistuu alle 15-vuotiaaseen lapseen, 1 §:ssä tarkoitettut vanhentumisajat lasketaan siitä, kun asianomistaja täyttää tai olisi täyttänyt viisitoista vuotta. Pykälän 3 momentissa säädetään eräitä muitakin rikoksia koskevia poikkeuksia.

Lasten seksuaalirikosten vanhentumisen erityisen alkamisajankohdan piirissä ovat seuraavat rikokset, joista säädettyt enimmäisrangaistukset mainitaan suluissa:

- rikoskaaren 6 luvun 1 §:n mukaiset raiskaus (neljä tai kuusi vuotta vankeutta) ja törkeä raiskaus (kymmenen vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 2 §:n mukainen seksuaalinen pakottaminen (kaksi vuotta vankeutta) ja törkeä seksuaalinen pakottaminen (neljä vuotta vankeutta),

- rikoskaaren 6 luvun 3 §:n mukainen seksuaalinen hyväksikäyttö (kaksi vuotta vankeutta) ja törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö (kuusi vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 4 §:n mukainen alaikäisen seksuaalinen hyväksikäyttö (neljä vuotta vankeutta) ja törkeä alaikäisen seksuaalinen hyväksikäyttö (kahdeksan vuotta vankeutta) ja
- rikoskaaren 6 luvun 6 §:n mukainen lähisukulaisten välinen seksuaalinen kanssakäyminen (kaksi vuotta tai yksi vuosi vankeutta).

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityinen vanhentumissäännös ei koske seksuaalista häirintää (rikoskaaren 6 luvun 7 §; kohdistuu aina alle 18-vuotiaisiin), paritusta ja törkeää paritusta (rikoskaaren 6 luvun 8 ja 9 §) sekä seksuaalipalvelujen hankkimista korvausta vastaan alaikäiseltä (rikoskaaren 6 luvun 10 §).

Ruotsissa on parhaillaan valtiopäivien käsiteltävänä uutta seksuaalirikoslainsäädäntöä koskeva hallituksen esitys Prop. 2004/05:45, jossa rikoskaaren 6 lukua ehdotetaan laajasti muutettavaksi ja täydennettäväksi. Lapsiin kohdistuvien tiettyjen seksuaalirikosten syyteoikeuden vanhentumisaika muuttuisi alkamaan siitä, kun asianomistaja on täyttänyt tai olisi täyttänyt kahdeksantoista vuotta. Samalla rikoskaaren 35 luvun 4 §:n 2 momentista poistetaan edellytys, jonka mukaan rikoksen on tullut kohdistua alle 15-vuotiaaseen henkilöön. Ehdotuksen mukaan erityisen vanhentumissäännöksen soveltamisalaa laajennettaisiin niin, että se käsittää esityksen mukaisen rikoslain 6 luvun 1-6 §:n, 8 §:n 3 momentin ja 12 §:n mukaiset teot ja niiden yritykset. Erityinen vanhentumissäännös ei enää ulottuisi lähisukulaisten välistä seksuaalista kanssakäymistä koskevaan, uuden 6 luvun 7 §:ssä säädettyyn tekoon.

Valtiopäivien käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen mukaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityisen vanhentumisaajan piiriin tulisivat seuraavat rikokset, joista säädettyt enimmäisrangaistukset mainitaan suluissa:

- rikoskaaren 6 luvun 1 §:n mukaiset raiskaus (neljä tai kuusi vuotta vankeutta) ja törkeä raiskaus (kymmenen vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 2 §:n mukainen seksuaalinen pakottaminen (kaksi tai kuusi vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 3 §:n mukainen riippuvaisessa asemassa olevan seksuaalinen hyväksikäyttö (kaksi vuotta vankeutta) ja mainitun rikoksen törkeä tekemuoto (neljä vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 4 §:n mukainen lapseen (alle 15-vuotiaaseen ja joissakin tapauksissa 15-17-vuotiaaseen) kohdistunut raiskaus (kuusi vuotta vankeutta) ja lapseen kohdistunut törkeä raiskaus (kymmenen vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 5 §:n mukainen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (neljä vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 6 §:n mukainen lapseen kohdistunut seksuaalinen väkivalta (kaksi vuotta) ja sen törkeä tekemuoto (kuusi vuotta vankeutta),
- rikoskaaren 6 luvun 8 §:n 3 momentin mukainen törkeä lapsen hyväksikäyttö seksuaalista poseerausta varten (kuusi vuotta vankeutta) ja
- rikoskaaren 6 luvun 12 §:n mukaiset paritus (neljä vuotta vankeutta) ja törkeä paritus (kahdeksan vuotta vankeutta).

Alaikäisiä uhreja koskeva rikoskaaren 35 luvun 4 §:n 2 momentti ei ehdotuksen mukaan koskisi edellä jo mainitun lähisukulaisten välisen seksuaalisen kanssakäymisen lisäksi lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä seksuaalista poseerausta varten (rikoskaaren 6 luvun 8 §:n 1 ja 2 momentti; kaksi vuotta vankeutta), seksuaalipalvelujen ostamista lapselta (rikoskaaren 6 luvun 9 §; kaksi vuotta vankeutta), seksuaalista häirintää (rikoskaaren 6 luvun 10 §; kohdistuu

aina alle 15-vuotiaisiin; kaksi vuotta vankeutta) ja seksuaalipalvelujen ostamista (rikoskaaren 6 luvun 11 §; kuusi kuukautta vankeutta).

Norja

Rikoslain 67 § :n 1 momentin mukaan syyteoikeus vanhentuu

- 1) kahdessa vuodessa, jos laissa säädetty ankarin rangaistus on sakko tai enintään yksi vuosi vankeutta,
- 2) viidessä vuodessa, jos laissa säädetty ankarin rangaistus on enintään neljä vuotta vankeutta,
- 3) kymmenessä vuodessa, jos laissa säädetty ankarin rangaistus on enintään kymmenen vuotta vankeutta,
- 4) viidessätoista vuodessa, jos rikoksesta voidaan tuomita enintään viidentoista vuoden määräaikainen vankeusrangaistus ja
- 5) kahdessakymmenessäviidessä vuodessa, jos vankeutta voidaan tuomita enintään kaksikymmentäyksi vuotta.

Rikoslain 68 §:n 1 momentin mukaan vanhentumisaika alkaa pääsääntöisesti kulua rikoksen tekopäivästä. Jos kysymyksessä on 195 tai 196 §:ssä tarkoitettu rikos, vanhentumisaika lasketaan kuitenkin siitä, kun asianomistaja täyttää 18 vuotta.

Rikoslain 195 §:ssä säädetään rangaistavaksi sukupuolinen kanssakäyminen alle 14-vuotiaan lapsen kanssa. Rangaistukseksi tuomitaan vankeutta enintään kymmenen vuotta. Pykälän 2 momentin mukaan voidaan eräissä lähinnä teon törkeäksi tekevissä tapauksissa (esimerkiksi usea tekijä, erityisen loukkaava teko, kohdistuminen alle 10-vuotiaaseen lapseen tai tekijän syyllistyminen aikaisemmin vastaavaan rikokseen) tuomita enintään 21 vuoden vankeusrangaistus. Rikoslain 196 §:ssä säädetään rangaistavaksi seksuaalinen kanssakäyminen alle 16-vuotiaan lapsen kanssa. Teosta voidaan tuomita enintään viisi vuotta vankeutta tai eräissä lähinnä teon törkeäksi tekevissä tapauksissa viisitoista vuotta vankeutta.

Erityistä vanhentumisajan alkamista ei ole kytketty muihin seksuaalirikoksiin, jotka voivat kohdistua myös lapsiin (esimerkiksi rikoslain 191 §:n mukainen raiskaus) tai ainoastaan lapsiin (esimerkiksi rikoslain 199 §:n mukainen seksuaalinen kanssakäyminen tekijän huolenpidon tai valvonnan alaisena olevan alle 18-vuotiaan kanssa).

Tanska

Rikoslain 93 §:n 1 momentin mukaan syyteoikeus vanhentuu

- 1) kahdessa vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enintään yksi vuosi vankeutta tai jos rikoksesta ei tuomita sakkoa ankarampaa rangaistusta,
- 2) viidessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on neljä vuotta vankeutta,
- 3) kymmenessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on kymmenen vuotta vankeutta ja
- 4) viidessätoista vuodessa, jos rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin vankeutta määrääjäksi.

Rikoslain 93 §:n 3 momentin mukaan vanhentumisaika on joka tapauksessa eräissä seksuaalirikoksissa kymmenen vuotta.

Rikoslain 94 §:n 1 momentin mukaan syyteoikeuden vanhentumisaika lasketaan pääsääntöisesti rikoksen tekopäivästä. Pykälän 4 momentin mukaan eräissä lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa vanhentumisaika lasketaan kuitenkin siitä, kun asianomistaja täyttää 18 vuotta.

Tämän erityisen vanhentumisen alkamisajankohdan piiriin kuuluvat seuraavat rikokset, joista säädettyt enimmäisrangaistukset mainitaan suluissa:

- 1) rikoslain 216 §:n mukainen raiskaus (kahdeksan tai kaksitoista vuotta vankeutta),
- 2) rikoslain 217 §:n mukainen pakottaminen sukupuoliyhteyteen (neljä vuotta vankeutta),
- 3) rikoslain 218 §:n mukainen henkisesti sairaan tai jälkeenhäädetyksen hyväksikäyttäminen (neljä vuotta vankeutta),
- 4) rikoslain 219 §:n mukainen laitoksessa olevan hyväksikäyttäminen (neljä vuotta vankeutta),
- 5) rikoslain 220 §:n mukainen riippuvaisen aseman hyväksikäyttäminen (yksi vuosi vankeutta tai alle 21-vuotiaaseen kohdistuvana kolme vuotta vankeutta),
- 6) rikoslain 222 §:n mukainen alle 15-vuotiaan lapsen kanssa sukupuoliyhteydessä oleminen (kahdeksan vuotta vankeutta tai esimerkiksi lapsen ollessa alle 12-vuotias tai pakon käyttämisen liittyessä tekoon kaksitoista vuotta vankeutta) ja
- 7) rikoslain 223 §:n 1 momentin mukainen sukupuoliyhteys alle 18-vuotiaan kanssa, kun asianomistaja on esimerkiksi tekijän adoptiolapsi tai hänen opetuksessaan (neljä vuotta vankeutta).

Tanskassakaan seksuaalipalvelujen ostaminen alle 18-vuotiaalta (rikoslain 223 a §; enimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta) ei ole erityisen vanhentumissääntelyn piirissä.

Saksa

Rikoslain 78 §:n 3 momentin mukaan syyteoikeus vanhentuu eräin aikaisemmin pykälässä mainitun poikkeuksin

- 1) kolmessakymmenessä vuodessa, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus,
- 2) kahdessakymmenessä vuodessa, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on yli kymmenen vuotta vankeutta,
- 3) kymmenessä vuodessa, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on yli viisi vuotta mutta enintään kymmenen vuotta vankeutta,
- 4) viidessä vuodessa, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on yli yksi vuosi mutta enintään viisi vuotta vankeutta ja
- 5) kolmessa vuodessa muiden rikosten ollessa kysymyksessä.

Rikoslain 78 a §:n mukaan vanhentumisaika alkaa pääsääntöisesti kulua kun teko on saatettu loppuun. Poikkeuksista säädetään 78 b §:ssä, jonka 1 momentin 1 kohdan mukaan vanhentumisaika alkaa kulua siitä, kun uhri saavuttaa 18 vuoden iän 174-174 c §:ssä ja 176-179 §:ssä tarkoitetuissa rikoksissa.

Rikoslain 78 b §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisen erityisen vanhentumissääntelyn piirissä ovat seuraavat seksuaalirikokset, suluissa on mainittu rikoksesta säädetty ankarin rangaistus:

- rikoslain 174 §:n mukainen huollettavan, koulutettavana olevan, oman lapsen ja eräiden muiden vastaavien pykälässä mainittujen alle 16- tai alle 18-vuotiaiden lasten seksuaalinen hyväksikäyttö (kolme tai viisi vuotta vankeutta),
- rikoslain 174 a §:n mukainen vankien, laitoksessa olevien ja eräiden muiden vastaavien henkilöiden seksuaalinen hyväksikäyttö (viisi vuotta vankeutta),
- rikoslain 174 b §:n mukainen virka-aseman käyttämiseen liittyvä seksuaalinen hyväksikäyttö (viisi vuotta vankeutta),
- rikoslain 174 c §:n mukainen avustamiseen ja hoitoon liittyvä hyväksikäyttö (viisi vuotta vankeutta),

- rikoslain 176 §:n mukainen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (kohteena alle 14-vuotias lapsi; viisi tai kymmenen vuotta vankeutta),
- rikoslain 176 a §:n mukainen vakava lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (vähimmäisrangaistuksena vuosi vankeutta),
- rikoslain 176 b §:n mukainen kuolemaan johtanut lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (vähintään kymmenen vuotta vankeutta tai elinkautinen vankeusrangaistus),
- rikoslain 177 §:n mukainen seksuaalinen pakottaminen tai raiskaus (kymmenen vuotta vankeutta),
- rikoslain 178 §:n mukainen kuolemaan johtanut seksuaalinen pakottaminen tai raiskaus (vähintään kymmenen vuotta vankeutta tai elinkautinen vankeusrangaistus) ja
- rikoslain 179 §:n mukainen puolustuskyvyttömän henkilön seksuaalinen hyväksikäyttö (kymmenen vuotta vankeutta).

2.2.2. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai muun vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi

Ruotsin rikoskaaren 15 luvun 12 §:ssä säädetään rangaistavaksi asiakirjan väärinkäyttö. Pykälän mukaan sellaisena rangaistavaa on esimerkiksi toiselle kuuluvan passin, todistuksen tai muun vastaavan tietyllä henkilölle myönnetyn asiakirjan väärinkäyttäminen tai sellaisen luovuttaminen väärinkäytettäväksi. Rangaistukseksi säädetään sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja rikoksen ollessa törkeä vankeutta enintään kaksi vuotta.

Norjan rikoslain 372 §:n 2 momentin mukaan sakolla tai enintään viiden kuukauden vankeusrangaistuksella rangaistaan sitä, joka hyötymis- tai vahingoittamistarkoituksessa valheellisesti ilmoittaa olevansa tai jonkun muun olevan toisen todistuksessa, passissa tai vastaavassa henkilöllisyysasiakirjassa mainittu henkilö, tai muulla tavalla hyödyntää sellaista asiakirjaa tai myötävaikuttaa siihen. Pykälän 3 momentin mukaan sitä, joka luovuttaa hänelle myönnetyn henkilöllisyysasiakirjan, vaikka hän tietää tai hänen pitäisi ymmärtää, että sitä tullaan käyttämään oikeudettomasti, tai myötävaikuttaa siihen, rangaistaan sakolla tai enintään kolmen kuukauden vankeudella.

Tanskan rikoslain 173 §:n mukaan sitä, joka oikeudellisessa suhteessa käyttää toista koskevaa asiakirjaa tai muuten menettelee asiakirjan määräyksen vastaisesti, tuomitaan sakkoon tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen.

Saksan rikoslain 281 §:ssä säädetään rangaistavaksi henkilöllisyysasiakirjojen väärinkäyttö. Rangaistavaa on erehdyttämiseksi oikeudellisissa suhteissa käyttää toiselle myönnettyä henkilöllisyysasiakirjaa tai sellaiseen tarkoitukseen antaa toiselle henkilöllisyysasiakirja, jota ei ole myönnetty tälle henkilölle. Rangaistuksena tuomitaan sakko tai enintään yksi vuosi vankeutta. Yritys on rangaistava.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa ei ole rangaistussäännöstä toisen henkilöllisyysasiakirjan käytöstä yksityisen henkilön erehdyttämiseksi. Henkilöllisyysasiakirjoja koskevassa laissa (Identity Cards Bill) säädetään kuitenkin rangaistavaksi tietyssä tarkoituksessa tai ilman järkevää syytä tapahtuva toiselle kuuluvan henkilöllisyysasiakirjan hallussa tai kontrollissa pitäminen. Tiettyinä tarkoituksena voi olla esimerkiksi oikeudellisesti merkityksellisten tietojen antaminen tai asiakirjan luovuttaminen toiselle sellaisten tietojen antamiseksi. Rangaistukseksi voidaan tuomita sakkoa ja vankeutta tapauksesta riippuen enintään kaksi tai kymmenen vuotta.

2.2.3. Lapsikaappaus

Ruotsin rikoskaaren 7 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan se, joka oikeudettomasti erottaa alle 15-vuotiaan lapsen huoltajastaan, on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi, jos teko ei ole vapauteen kohdistuva rikos. Sama on voimassa, jos se jolla yhdessä toisen kanssa on lapsen huoltajuus, ilman merkittävää syytä vie lapsen pois tai jos, se joka on tulossa lapsen huoltajaksi, ottaa lapsen oikeudettomasti huostaansa, ja siten ottaa oikeuden omiin käsiinsä. Pykälän 2 momentissa säädetään, että 1 momentin mukaan tuomitaan myös se, joka oikeudettomasti erottaa alle 15-vuotiaan lapsen siitä, joka hoitaa lasta nuorten hoitoa koskevan erityislain (lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga) perusteella. Pykälän 3 momentin mukaan tekijä on tuomittava vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi, jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettu teko on törkeä.

Norjan rikoslain 216 §:n mukaan enintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksella rangaistaan sitä, joka vaikuttaa tai myötävaikuttaa siten, että alaikäinen luvottomasti riistetään vanhempiansa tai muiden asianosaisten huollosta tai pidetään heidän saavuttamattomissaan. Lieventävien asianhaarojen vallitessa voidaan tuomita sakkoa. Rikoslain 217 §:n mukaan, jos 216 §:ssä tarkoitettu teko tehdään siveettömässä tarkoituksessa alle 16-vuotiasta lasta kohtaan, rangaistukseksi tuomitaan vankeutta kuudesta kuukaudesta kuuteen vuoteen, ja vankeutta vähintään vuosi, jos lapsi on alle 14-vuotias.

Tanskan rikoslain 215 §:ssä säädetään, että 261 §:n mukaisesti rangaistaan sitä, joka vie alle 18-vuotiaan henkilön vanhemmiltaan tai muilta huoltajilta tai myötävaikuttaa siihen, että henkilö itse lähtee. Samalla tavalla rangaistaan sitä, joka luvottomasti vie lapsen pois maasta. Rikoslain 261 §:n 1 momentin mukaan sakolla tai enintään neljän vuoden vankeusrangaistuksella rangaistaan sitä, joka riistää toisen vapauden. Viimeksi mainitun pykälän 2 momentin mukaan rangaistukseksi tuomitaan enintään kaksitoista vuotta vankeutta esimerkiksi silloin, kun vapaudenriisto on tapahtunut voiton tavoittelemiseksi tai kun vapaudenriisto on ollut pitkäaikainen. Jos 2 momentissa tarkoitettu teko tapahtuu törkeästä huolimattomuudesta, rangaistukseksi tuomitaan sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Saksan rikoslain 235 §:n 1 momentin mukaan sitä, joka vie pois tai pitää poissa vanhempiensa, yhden vanhemman, laillisen tai muun huoltajan ulottuvilta alle 18-vuotiaan henkilön väkivallalla, tuntuvalta uhkauksella tai viekkauksella tai lapsen olematta hänen sukulaisensa rangaistaan sakolla tai enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksella. Pykälän 2 momentin mukaan samalla tavalla rangaistaan sitä, joka vie lapsen pois 1 momentissa mainituilta henkilöiltä tarkoituksessa viedä lapsi ulkomaille tai pitää lapsi ulkomailla sen jälkeen, kun hänet on viety sinne tai hän on mennyt sinne. Pykälän 3 momentin mukaan 1 momentin jälkimmäisen tekemuodon ja 2 momentin ensiksi mainitun tekemuodon yrittäminen on rangaistava.

Saksan rikoslain 235 §:n 4 momentin mukaan on tuomittava vähintään yhden vuoden ja enintään kymmenen vuoden mittainen vankeusrangaistus, jos teolla uhri saatetaan kuoleman, vakavan terveyden vahingoittumisen tai huomattavan fyysisen tai henkisen kehityksen heikentymisen vaaraan taikka jos teko tehdään korvausta vastaan tai rikastumistarkoituksessa. Pykälän 5 momentin mukaan vähimmäisrangaistus on kolme vuotta vankeutta, jos teossa aiheutetaan uhrin kuolema. Pykälän 6 momentin mukaan vähemmän vakavissa 4 momentin mukaisissa teoissa tuomitaan vankeutta vähintään kuudesta kuukaudesta viiteen vuoteen ja vähemmän vakavissa 5 momentin mukaisissa teoissa vankeutta yhdestä vuodesta kymmeneen vuoteen.

Saksan rikoslain 236 §:ssä säädetään erikseen rangaistavaksi alle 18-vuotiaaseen lapseen kohdistuva lapsikauppa, josta ostaja ja myyjä on pykälän 1 momentin mukaan tuomittava enintään viiden vuoden vankeusrangaistukseen. Lapsikauppaa koskevan rangaistussäännöksen soveltamisalan piiriin kuuluu pykälän mukaan eräitä muitakin tekemuotoja kuten esimerkiksi laittoman adoption järjestäminen. Lisäksi vakavimmissa tapauksissa voidaan tuomita vankeutta aina kymmeneen vuoteen asti.

Ranskan rikoslain 227 artiklan 7 kappaleen mukaan rangaistavaa on se, että laillista määräysvaltaa lapseen nähden harjoittava henkilö kaappaa alaikäisen sellaisen henkilön huollosta, joka harjoittaa lapseen nähden vanhemmuuteen perustuvaa määräysvaltaa, jolle lapsi on uskottu tai jonka luona lapsi tavallisesti asuu. Rangaistukseksi tuomitaan yhden vuoden vankeus ja 15 000 euron sakko. Artiklan 8 kappaleessa säädetään, että jos kaappaamiseen ilman petollista menettelyä tai väkivallan käyttöä syyllistyy muu kuin 7 kappaleessa mainittu henkilö, rangaistuksena on viisi vuotta vankeutta ja 75 000 euron sakko.

Ranskan rikoslain 227 artiklan 9 kappaleen mukaan artiklan 7 kappaleessa tarkoitettu teko on rangaistava kahden vuoden vankeudella ja 30 000 euron sakolla, jos alaikäistä pidetään omavaltaisesti viisi päivää niin, että häntä luonaan pitämään oikeutetulla ei ole tietoa hänen olinpaikastaan, tai jos alaikäistä pidetään oikeudettomasti Ranskan ulkopuolella. Artiklan 10 kappaleen mukaan artiklan 7 kappaleen mukaisesta teosta tuomitaan kolmen vuoden vankeusrangaistus ja 45 000 euron sakko, jos tekijä on menettänyt vanhemmuuteen perustuvan määräysvaltansa. Artiklan 11 kappaleen mukaan 7 ja 8 kappaleen mukaisten tekojen yritys on rangaistava samalla tavalla kuin täytetty teko.

Yhdistyneen kuningaskunnan lapsikaappauksia koskevan lain (Child Abduction Act 1984) mukaan alle 16-vuotiaaseen lapseen liittyvä (connected) henkilö syyllistyy rikokseen, jos hän vie tai lähettää lapsen pois Yhdistyneestä kuningaskunnasta ilman asianmukaista suostumusta. Enimmäisrangaistus teosta on seitsemän vuotta vankeutta. Lapseen liittyvillä henkilöillä tarkoitetaan vanhempia, huoltajia ja henkilöitä, joiden kanssa asumaan lapsi on määrätty tai jolla on vanhemmuuteen perustuva vastuu lapsesta. Asianmukaisen suostumuksen antaja on äiti, isä (jos hänellä on vanhemmuuteen perustuva vastuu), huoltaja, henkilö, jonka kanssa asumaan lapsi on määrätty asumaan tai jolla on vanhemmuuteen perustuva vastuu, tai eräissä tapauksissa tuomioistuin.

2.3. Lainsäädännön muuttamiseen liittyviä aloitteita

2.3.1. Rikosoikeudellinen vanhentuminen

Eduskunnassa on tehty kaksi kirjallista kysymystä (KK 282/2003 vp ja 685/2003), joissa on kysytty, mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä, että lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia voidaan jatkossa tutkia nykyistä tehokkaammin ja niin, etteivät tapauksiin soveltuvat yleiset vanhentumisajat sitä estä. Mainituista kirjallisista kysymyksistä jälkimmäisessä on katsottu, että syyteoikeuden vanhenemisen pitäisi lasten hyväksikäyttötapauksissa alkaa vasta lapsen tultua täysi-ikäiseksi.

Kirjallisissa kysymyksissä on todettu, että kun puolustuskyvytön lapsi joutuu seksuaalisen hyväksikäytön tai väkivallan uhriksi, hän ei luonnollisestikaan ymmärrä, mistä on kysymys eikä varsinkaan ymmärrä sitä, että kyseessä on poikkeuksellisen törkeä ja tuomittava rikollinen teko, josta on säädetty rangaistus. Kaikenlainen seksuaalinen hyväksikäyttö jättää lapseen

pysyviä ja vaikeita traumoja, joiden kanssa hänen on jatkossa kyettävä elämään. Täydellinen torjunta ja asian sulkeminen pois mielestä ovat lapselle varsin luonnollisia tapoja suhtautua asiaan, jota hän ei kykene missään määrin ymmärtämään. Saattaa kulua useita vuosia ennen kuin lapselle avautuu, että hänelle on aikaisemmin tehty tai tehdään edelleen julmaa ja oikeudetonta väkivaltaa. Tällöinkin kysymys kertoa asiasta esimerkiksi vanhemmille, kouluterveydenhoitajalle tai viranomaiselle on todella korkea.

Kirjallisten kysymysten KK 282/2003 vp ja 685/2003 vp mukaan lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset tulevat hyvin usein päivänvaloon ja viranomaisten tietoon vasta ahdisteltujen, pahoinpideltyjen tai raiskattujen lasten jo tultua täysi-ikäisiksi. Tällöin syyteoikeus on usein vanhentunut tai vanhentuu esitutkinnan aikana.

Oikeusministeri on lasten seksuaalirikosten vanhentumista koskeviin kirjallisiin kysymyksiin vastatessaan viitannut rikoslain 8 luvun juuri tapahtuneeseen uudistamiseen ja siihen että kysymyksessä olevissa rikoksissa syyteoikeuden vanhentumisaika on kymmenen tai kaksikymmentä vuotta. Uudistamisen yhteydessä näitä kansainvälistesti vertaillen varsin pitkiä vanhentumisaikoja pidettiin riittävän pitkinä. Valtaosa ahdistelusta ja hyväksikäytöstä kuitenkin kohdistuu yli kymmenvuotiaisiin lapsiin. Lisäksi luotettavan näytön hankkiminen tapahtuneesta on sitä vaikeampaa, mitä pidempi aika rikoksesta kuluu. Oikeusministerin vastauksessa kirjalliseen kysymykseen KK 685/2003 kuitenkin todetaan käytännössä ilmenneen, että joissakin tapauksissa vanhentumisaikaa koskeva poikkeusjärjestely saattaa olla tarpeen. Vastauksessa viitataan oikeusministeriössä käynnistettyyn valmisteluun lainsäädännön muuttamiseksi niin, että ainakin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisaika alkaisi myöhemmin kuin teon ajankohdasta.

Kirjallisessa kysymyksessä KK 670/2004 vp on kysytty sitä, aikooko hallitus poistaa lasten pahoinpitelyrikosten vanhentumisaajan tai pidentää sitä niin, että lapsi voi aikuistuttuaan saat-
taa pahoinpitelijänsä syytteeseen. Kysymyksen mukaan suurin osa lapsiin kohdistuvista pahoinpitelyistä ja seksuaalisista hyväksikäytöistä jää piiloon tai tulee poliisin tietoon liian myöhään. Rikoksen uhriksi joutunut usein vasta aikuiseksi tultuaan kertoo asiasta ensimmäisen kerran. Pyrittäessä selvittämään entistä suurempaa osaa lasten pahoinpitelyrikoksista yhtenä keinona voisi kirjallisen kysymyksen mukaan olla vanhentumisaikojen poistaminen tai pidentäminen niin, että vauvana ja lapsena pahoinpitelyn kohteeksi joutunut voisi aikuistuttuaan ja täysi-ikäiseksi tultuaan itse saat-
taa pahoinpitelijänsä vastaamaan oikeuden edessä.

Oikeusministerin vastauksessa kirjalliseen kysymykseen KK 670/2004 vp on viitattu kirjalliseen kysymykseen KK 685/2003 annettuun vastaukseen ja oikeusministeriössä käynnistettyyn lainsäädännön muuttamista koskevaan valmisteluun. Täydennyksenä viimeisessä vastauksessa todetaan, että valmistelun edetessä selvitetään, onko syytä ulottaa lapsiin kohdistuvien rikosten vanhentumisaajan myöhempi alkaminen koskemaan myös ainakin vakavimpia pahoinpitelyrikoksia. Asiaan vaikuttavana on otettava huomioon muun muassa se, onko pahoinpitelyrikoksesta saatava riittävä näyttö pitkän ajan kuluessa teosta.

Eduskunnan lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että vuoden 2006 alussa voimaan tulevan rikoslain 8 luvun eräät säännökset eivät ole johdonmukaisia muun rikosoikeudellisen lainsäädännön kanssa. Nämä säännökset ovat siinä muodossa, jossa ne olivat jo 27 päivänä helmikuuta 2001 eduskunnan hyväksyttyä ensimmäisen kerran 8 luvun muuttamista koskevan lain rikoslain muuttamisesta. Tasavallan presidentti jätti lain vahvistamatta, ja sen jälkeen tapahtuneeseen lakiehdotuksen uuteen eduskuntakäsittelyyn mennessä rikoslainsäädäntöä oli

muutettu rikoslain 8 luvun sisältöön vaikuttavalla tavalla, mutta näitä muutoksia ei voitu ottaa huomioon uuden eduskuntakäsittelyn yhteydessä.

Lakivaliokunta (LaVM 32/2002 vp) on havainnut rikoslain 8 lukua koskevan lain uuden eduskuntakäsittelyn yhteydessä seuraavat ristiriitaisuudet:

- 1) Rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentin mukaan virkarikosten ja julkisyhteisön työntekijän rikosten vanhentumisaika on kymmenen vuotta. Rikoslain virkarikoksia koskeva 40 luku on uudistettu lailla 604/2002. Rikoslain 40 luvun 12 §:n mukaan virkamiehestä koskevia säännöksiä sovelletaan myös julkisyhteisön työntekijöihin.
- 2) Voimassa olevan rikoslain 8 luvun menettämisseuraamusta koskevat 7 ja 12 § on muutettu lailla 875/2001. Nykyisen menettämisseuraamuksen tuomitsemista koskevan 7 §:n kolmannen virkkeen mukaan, jos menettämiskaatus koskee 10 luvun 4 §:ssä tarkoitettua rikosentekovälinettä tai 5 §:ssä tarkoitettua muuta omaisuutta, menettämiskaatus ei vanhennu. Rikoslain 8 luvussa voimassa olevan luvun 7 §:ää vastaa 9 §, jonka kolmannen virkkeen mukaan, jos menettämiskaatus koskee sellaista esinettä tai ainetta, jonka sen erityisen laadun tai ominaisuuksien vuoksi ja muut asiassa ilmenevät seikat huomioon ottaen on syytä varoa joutuvan rikolliseen käyttöön, menettämiskaatus ei vanhennu. Vastaava eroavaisuus on voimassa olevan 12 §:n ja sitä vastaavan uuden 14 §:n toisessa virkkeessä, joka koskee menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoa.
- 3) Rikoslain 8 luvun 18 §:n 1 momentissa säädetään, että ehdollisen rangaistuksen raukeamisesta säädetään ehdollisesta rangaistuksesta annetussa laissa (135/1976). Mainittu laki on kumottu lailla 521/2002. Ehdollisen vankeusrangaistuksen raukeamisesta säädetään rikoslain 2 b luvussa.

Jaksossa 1 on jo kiinnitetty huomiota perustuslakivaliokunnan (PeVL 27/2001 vp) ja lakivaliokunnan (LaVM 32/2002 vp) kannanottoihin, joiden mukaan on vähintäänkin harkittava rikoslain 8 luvun muuttamista niin, että Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvat rikokset eivät vanhennu myöskään kansallisen lainsäädännön mukaan.

2.3.2. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi

Eduskunnassa on käsiteltävänä hallituksen esitys alkoholirikoksia koskevien säännösten uudistamisesta (HE 13/2004 vp). Asian käsittelyn yhteydessä *Suomen Hotelli- ja Ravintolaliitto SHR ry* on antanut lausunnon eduskunnan lakivaliokunnalle, jossa se myös puuttuu toisten henkilöiden henkilötodistusten ja vastaavien asiakirjojen väärinkäytön helppouteen ja harmittomuuteen. Yhdistys kiinnittää huomiota siihen, että anniskelupaikkojen vastuullisena tehtävänä on estää anniskelu alaikäisille.

Suomen Hotelli- ja Ravintolaliitto SHR ry:n mukaan nuorten yleisessä tietoisuudessa on se, että henkilöpapereiden lainaaminen alaikäiselle ja niiden käyttäminen ravintolan ovella eivät ole rikoksia. Yhdistyksen arvion mukaan lähes jokainen alle 18-vuotias saa halutessaan erittäin helposti ja vaivatta ilman mitään todellista riskiä täysi-ikäisen henkilötodistuksen käyttöönsä. Yhdistys esittää, että väärin henkilötodistusten käyttäminen kaikissa tekotavoissaan alkoholilaissa säädetyn anniskelu- ja vähimmäismyyntikiellon rikkomiseksi kriminalisoitaisiin. Useimmissa tilanteissa sanktiouhkana riittäisi todennäköisesti pelkästään rikesakko. Väkivallan teoissa toistuvissa teoissa voitaisiin rikos sanktioida lieväksi alkoholirikokseksi.

Kuusamon kihlakunnan poliisilaitos on tehnyt Oulun lääninhallitukselle 29 päivänä maaliskuuta 2004 päivätyn aloitteen, jossa on kiinnitetty huomiota siihen, että alle 18-vuotiaat hen-

kilöt käyttävät tai yrittävät käyttää täysi-ikäisten henkilöllisyystodistuksia tai vastaavia asiakirjoja alkoholin hankkimiseen tai sen nauttimiseen ravintoloissa. Väärinkäyttö ei ole rangaistavaa ja mahdollistaa helposti alkoholin vähittäismyyntin tai anniskelun alaikäiselle. Poliisilaitoksen mukaan Kuusamossa ja tiettävästi muillakin matkailupaikkakunnilla väärinkäytökset ovat lisääntyneet lomasesonkien aikana. Keväällä 2004 pelkästään Kuusamossa on otettu poliisiin haltuun väärissä käsissä olleita asiakirjoja noin parikymmentä kappaletta. Poliisilaitos kiinnittää huomiota siihen, että rikoslain 16 luvun 5 §:ää voidaan soveltaa vain sellaisessa tapauksessa, jossa väärät henkilötiedot esitetään viranomaiselle.

Oulun lääninhallitus on 8 päivänä huhtikuuta 2004 päivätyllä, oikeusministeriöön tiedoksi toimitetulla kirjeellä esittänyt, että sisäasiainministeriö ryhtyisi tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimiin epäkohdan poistamiseksi. Kysymyksessä olevan menettelyn kriminalisoimisen valmistelu kuuluu oikeusministeriölle, jossa laaditussa 3 päivänä kesäkuuta 2004 päivätyssä muistiossa on arvioitu toisen henkilötodistuksen väärinkäytön kriminalisoimistarvetta koskien tapauksia, joissa todistusta käytetään yksityisen erehdyttämiseksi. Muistiossa on päädytty siihen, että kysymyksessä olevan väärinkäytön säätämistä rangaistavaksi tulisi harkita.

2.3.3. Lapsikaappaus

Lakialoite lapsikaappausta koskevaksi rangaistussäännökseksi

Eduskunnan käsiteltävänä on 108 kansanedustajan allekirjoittama lakialoite (LA 60/2004 vp) rikoslain 25 luvun muuttamisesta. Lakialoitteessa ehdotetaan rikoslain 25 lukuun lisättäväksi uusi 5 a §, jossa säädettäisiin rangaistavaksi lapsikaappaus. Ehdotetun rangaistussäännöksen mukaan lapsikaappauksesta on tuomittava vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi, jos kuutta-toista vuotta nuoremman lapsen vanhempi, kasvatusvanhempi tai huoltaja taikka lapselle läheinen henkilö omavaltaisesti ottaa lapsen huostaansa viemällä tämän ulkomaille tai jättämällä palauttamatta sieltä.

Lakialoitteen perusteluissa todetaan, että Suomessa rekisteröidään vuosittain 15-20 uutta lapsikaappausta mukaan lukien maahan luvottomasti tuodut lapset. Vuonna 2002 suomalaisviranomaiset käsittelivät 30 ulkomaille kaapatun lapsen asiaa. Lapsikaappaukset muun muassa Venäjälle ja Pohjois-Afrikkaan vaarantavat lapsen aiemmat olosuhteet ja perustan, suhteet suomalaisvanhempaan, sukulaisiin ja tuttuun leikki- ja kouluympäristöön. Lakialoitteessa viitataan lisäksi lapsikaappauksen uhrillensa aiheuttamiin henkisiin ongelmiin, uhrin vieraantumiseen suomalaisesta kulttuurista ja suomen kielestä, uhrille tehtävään väkivaltaan ja lapsikaappauksen luonteeseen vakavana ihmisoikeusloukkauksena.

Lakialoitteen mukaan lapsikaappauksia voidaan estää muun ohessa lainsäädännöllä. Kaappausten estämiseksi Suomen kansainvälisesti ajatellen erittäin löysää lapsikaappausrangaistusta on kiristettävä. Nykyinen kuuden kuukauden enimmäisvankeusrangaistus ei riittävästi heijasta teon moitittavuutta eikä anna viranomaisille toimivaltaa puuttua asiaan. Lisäksi lakialoitteessa viitataan ulkoasiainministeriön ja oikeusministeriön välisiin 4 päivänä helmikuuta 2002 käytyihin keskusteluihin, joissa ulkoministeriön taholta on tuotu esiin tarve kyseisen teon rangaistuksmaksimin korottamiseen.

Oikeusministeriö on lakialoitteen johdosta 17 päivänä syyskuuta 2004 eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa todennut, että kysymys on rikoslain 25 luvun 5 §:ssä tarkoitettua lapsen omavaltaista huostaanottoa moitittavammasta toiminnasta silloin, kun lapsi

viedään ulkomaille. Tämä liittyy erityisesti siihen, että kansainvälinen yhteistyö kaapattujen lasten palauttamiseksi ei ole aukotonta, vaan juuri ulkomaille kaapattu lapsi saattaa jäädä pitkäaikaisesti tai pysyvästi palauttamatta oikealle huoltajalleen. Sama moitittavuus koskee niitä tapauksia, joissa lapsi kaapataan ulkomailta Suomeen.

Oikeusministeriön lausunnossa todetaan perusteltua olevan, että rajat ylittävän omavaltaisen huostaanoton suurempi moitittavuus näkyisi selvästi ja havainnollisesti rikoslaista. Tällä voidaan arvioida olevan rikoksia ennaltaehkäisevää vaikutusta. Tosin vaikutusta vähentää se, että Suomesta ulkomaille poistuva rikoksentekijä voi monesti arvioida välttyvänsä rangaistukselta pysymällä Suomen oikeusjärjestelmän ulottumattomissa alueella, josta häntä ei luovuteta Suomeen. Siten lain ennaltaehkäisevä vaikutus lienee tehokkain niitä kohtaan, jotka harkitsevat lapsen kaappaamista Suomeen.

Lausunnossa todetaan olevan mahdollista, että vakavimmissa tapauksissa lapsen omavaltaiseen huostaanottoon eivät sovellu muita ankarammin rangaistavia rikoksia kuten vapaudenriistoa koskevat rangaistussäännökset. Joka tapauksessa lapsikaappausta koskeva rangaistussäännös on havainnollisuuden vuoksi tarpeen. Oikeusministeriö pitää erillisen lapsikaappausta koskevan rangaistussäännöksen säätämistä tarpeellisena. Säättäminen edellyttää kuitenkin laajempaa valmistelua kuin mihin lakialoitteen tekemisen yhteydessä on mahdollista. Harkittava on erityisesti rangaistusasteikkoa, teonkuvausta, Suomen rikoslain soveltamisalaa ja toimenpiteistä luopumissäännöksen tarpeellisuutta.

Ulkoasiainministeriön aloite

Ulkoasiainministeriö on toimittanut oikeusministeriöön 22 päivänä helmikuuta 2002 päivätyn kirjelmän, joka perustuu lakialoitteessa LA 60/2004 vp mainittuun ulkoasiainministeriön ja oikeusministeriön väliseen neuvotteluun ja jossa katsotaan, että kansainvälisiä lapsikaappauksia koskevaa kriminalisointia tulisi tehostaa joko korottamalla rikoslain 25 luvun 5 §:n mukaista rangaistusmaksimia, tulkitsemalla lapsikaappaus säännönmukaisesti rikoslain 25 luvun 1 §:n mukaiseksi vapaudenriistoksi tai luomalla lapsikaappaus tapauksia koskeva uusi rikosoikeudellinen tunnusmerkistö.

Ulkoasiainministeriö toteaa kirjelmässään kansainvälisen lapsikaappauksen kriminalisoinnin tehostamisen tulleen useaan otteeseen esille kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen taholta. Oikeusministeriön ja ulkoasiainministeriön lapsikaappauksiin liittyviä kysymyksiä selvittänyt työryhmä totesi 31 päivänä elokuuta 1998 päivätyssä muistiossaan toimenpide-esityksensä, että poliisi- ja täytäntöönpanoviranomaisten kanssa tulisi varmistaa, että nykyisissä säännöksissä olevia toimintamahdollisuuksia lapsen etsintään ja turvaamistoimenpiteisiin lapsikaappausasioissa käytetään riittävän tehokkaasti. Käytännössä on ilmennyt ongelmia esimerkiksi siinä, ettei poliisi ole voinut kansainvälisissä lapsikaappauksissa etsintäkuuluttaa lapsen kaapannutta vanhempaa kansainvälisessä Schengenin tietojärjestelmässä rikoslain 25 luvun 5 §:n lievän enimmäisrangaistuksen vuoksi.

Ulkoasiainministeriö katsoo lakivaliokunnan (LaVM 22/1994 vp) lähteneen rikoslain 25 luvun 5 §:n säätämisen yhteydessä siitä, että lapsen luvaton huostaanotto olisi suhteellisen lievä rikos tapauksissa, joissa toinen vanhempi ei välttämättä edes ymmärrä syyllistyneen rikokseen. Tällöin teon moitittavuutta olisi arvioitava lievemmistä lähtökohdista kuin rikoslain 25 luvun 1 §:n vapaudenriistoa koskeva säännös mahdollistaa. Ulkoasiainministeriön käsityksen mukaan kansainvälinen lapsikaappaus erityispiirteineen täyttää vapaudenriiston tunnusmerkistön. Ministeriön kirjelmässä myös viitataan eräissä Euroopan maissa säädettyihin lapsi-

kaappauksen enimmäisrangaistuksiin, jotka ovat omavaltaista huostaanottoa koskevassa säännöksessä säädettyä ankarampia.

Ulkoasiainministeriö viittaa lapsikaappausten lisääntymiseen ja siihen, että lasten takaisin-saaminen on hyvinkin vaikeaa varsinkin sellaisista maista, jotka eivät ole Haagin lapsikaappaus-sopimuksen jäseniä. Kaikki käytettävissä olevat keinot näiden epätoivottujen tapausten ennaltaehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi tulisi huomioida. Poliisien toimintaedellytyksiä on parannettava. Kansainvälisen lapsikaappauksen kriminalisoinnin tehostaminen on välttämätöntä ja vastaa sekä kansalaisyhteiskunnan että viranomaisien odotuksia. Kriminalisoinnin tehostamisella voitaisiin olettaa olevan myös ennaltaehkäisevä vaikutus.

Kaapatut lapset ry:n aloitteet

Kaapatut Lapset ry on 6 päivänä kesäkuuta 2001 luovuttanut eduskuntaryhmille toimenpide-ehdotuksen, jonka mukaan eduskunnan tulee kriminalisoida lapsikaappaus. Rikoslain 25 luvun säännökset lapsen omavaltaisesta huostaanotosta ja vapaudenriistosta sopivat huonosti varsinaisen lapsikaappauksen rikosoikeudelliseen arviointiin. Lapsikaappauksen kriminalisoinnilla olisi myös kaappauksia ennaltaehkäisevä vaikutus. Rangaistusasteikkoa tulee toimenpide-ehdotuksen mukaan muuttaa niin, että se heijastaa oikealla tavalla teon moitittavuutta ja turvaa samalla pakkokeinolain mukaisten toimenpiteiden asianmukaisen käytön kaapatun lapsen takaisin-saamiseksi. Toimenpide-ehdotus on toimitettu myös tiedoksi oikeusministeriölle ja vastaavanlainen toimenpide-ehdotus 24 päivänä tammikuuta 2002 päivätyllä kirjeellä ulkoasiainministerille.

Kaapatut Lapset ry on toimittanut 30 päivänä kesäkuuta 2003 päivätyin kirjeen pääministerille, jossa yhdistys on viitannut eduskunnalle jätettyyn toimenpide-ehdotukseen ja siihen, että asia ei ole edistynyt ehdotuksen jättämisen jälkeen. Mainittuna päivänä pidetyssä lehdistötilaisuudessa yhdistys on edelleen katsonut, että lapsen omavaltaisesta huostaanotosta säädetty rangaistus ei ole riittävä uhka kaappausten estämiseksi.

2.4. Nykytilan arviointi

2.4.1. Yleistä rikosoikeudellisesta vanhentumisesta

Rikosoikeudelliselle vanhentumiselle voidaan esittää useita eri perusteita (HE 27/1999 vp, sivu 4 ja Tapio-Lappi-Seppälä: Seuraamusten raukeaminen (sivut 531 ja 532 teoksessa Rikosoikeus. Toinen, uudistettu painos. Juva 2002). Rikosoikeudellisen järjestelmän tavoitteena oleviin yleisestävyyteen ja erityisestävyyteen sekä tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin liittyy se, että rikoksesta tulisi seurata rangaistus kohtuullisella varmuudella ja suhteellisen lyhyen ajan kuluessa rikoksen tekemisestä. Kovin myöhään tapahtuva rankaiseminen saattaa tekijän elinolojenkin jo vakiinnuttua vahingoittaa alkanutta sosiaalistumisprosessia ja ”palauttaa tekijän rikoksen poluille”. Myös rikoksesta kärsimään joutuneen tuntema hyvitystarve useimmiten vähenee ajan myötä.

Oikeudenmukaisuusnäkökohtiin liittyy se, että rikollisen teon herättämän huomion mentyä ohi vaatimukset syyllisen rankaisemisesta vähitellen heikentyvät. Vanhentumista perustellaan myös oikeusturvanäkökohdilla. Mitä pidempi aika rikoksesta kuluu, sitä vaikeampaa on hankkia luotettavaa näyttöä tapahtuneesta. Rikosten selvittämiseen liittyvän järjestelmän voimavarojenkin rajallisuuden vuoksi on järkevää keskittyä tuoreimpiin tekoihin.

Rikosoikeudellista vanhentumista koskevat rikoslain 8 luvun säännökset perustuvat pääsääntöisesti siihen, että vähäiset rikokset vanhentuvat vakavia nopeammin. Rikoksen vakavuusarviointi ja näin ollen sen vanhentuminen riippuvat rikoksesta säädetystä ankarimmasta rangaistuksesta. Enimmäisrangaistukseen perustuvassa porrastetussa vanhentumisjärjestelmässä rikoksen lajilla ei ole itsenäistä merkitystä.

Rikoslain 8 luvussa on kuitenkin säännös, jossa eräiden rikosten vanhentumiselle on säädetty erityiset vanhentumisajat. Luvun 1 §:n 4 momentin mukaan virkarikosten ja julkisyhteisön työntekijän rikosten vanhentumisaika on vähintään viisi vuotta. Ympäristön turmelemisen, luonnonsuojelurikoksen ja rakennussuojelurikoksen vanhentumisaika on kymmenen vuotta.

Rikoslain 40 luvussa säädettyjen virkarikosten ja eräiden 48 luvussa säädettyjen ympäristörikosten erityiset vanhentumisajat liittyvät näiden rikosten yleensä muista rikoksista poikkeukselliseen ilmituloon tai selvittämiseen kuten rikoslain 8 luvun uudistamiseen liittyvästä hallituksen esityksestä (HE 27/1999 vp) ilmenee. Virkarikosten erityispiirre on se, että varsin monessa tapauksessa ne tulevat esiin laillisuutta valvovien viranomaisten kautta kanteluteitse, minkä vuoksi asian tutkiminen on poliisin tekemää esitutkintaa hitaampaa. Virkarikoksessa tekijän vähäinenkin virheellinen menettely saattaa johtaa kansalaisen tärkeän oikeuden loukkaamiseen, minkä vuoksi virkarikosten yhteiskunnallinen merkitys puoltaakin vähintään viiden vuoden vanhentumisaikaa. Ympäristörikokset saattavat tulla ilmi poikkeuksellisen pitkän ajan kuluttua teosta, koska seuraukset ilmenevät ehkä vasta vuosien kuluttua teosta.

Kuten edellä jaksossa 2.1.1. on todettu, Suomen talousvyöhykkeeseen liittyvän lainsäädännön säätämisen yhteydessä rikoslain 48 luvun 8 §:ään ja 48 a lukuun (uusi 7 §) on lisätty erityistä rikosoikeudellista vanhentumista koskevaa sääntelyä. Nämä muutokset liittyvät Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen eli merioikeusyleissopimuksen.

Rikosoikeudelliseen vanhentumiseen liittyvän lainsäädännön asianmukaisuutta ei voida arvioida pelkästään syyteoikeuden vanhentumisaikojen pituuden perusteella. Huomioon on otettava myös se, mistä vanhentumisajan alkaminen lasketaan. Lisäksi muun vanhentumista koskevan lainsäädännön muuttamisella voi olla vaikutusta rangaistuksen tuomitsemisoikeuden vanhentumista koskevaan sääntelyyn. Näistä vanhentumisajan alkamiseen ja tuomitsemisoikeuden vanhentumiseen liittyvistä kysymyksistä säädetään erityisesti rikoslain 8 luvun 2 ja 6 §:ssä. Samaan lopputuloksen kuin vanhentumisajan pidentämisellä saatetaan päästä sen alkamisajan myöhentämisellä. Toisaalta vanhentumisaikaa pidennettäessä tai sen alkamisaikaa myöhennettäessä on rangaistuksen tuomitsemisaikaa tarvittaessa vastaavasti pidennettävä.

2.4.2. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ja pahoinpitelyrikosten syyteoikeuden vanhentumisajan alkaminen

Seksuaalirikokset

Erityisten vanhentumisjärjestelyjen tarve

Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvien rikosten erityisen vanhentumissääntelyn tarpeellisuutta harkittiin rikoslain 8 luvun uudistamisen yhteydessä (HE 27/1999 vp, sivut 13 ja 14). Tuolloin ei päädytty ehdottamaan mitään erityisjärjestelyä. Perusteena esitettiin se, että

törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva vuoden 1999 alussa voimaan tullut rikoslain 20 luvun 7 § on kirjoitettu siten, että hyväksikäyttö voidaan aikaisempaa useammin katsoa törkeäksi. Törkeä hyväksikäyttö vanhentuksi ankaran kymmenen vuoden enimmäisrangaistuksen vuoksi ehdotuksen mukaan kahdessakymmenessä vuodessa. Tuota aikaa pidettiin hallituksen esityksessä riittävänä törkeän hyväksikäytön saattamiseksi viranomaiskäsitteelyyn, koska uhri ehtii vanhentumisajan kuluessa saavuttaa täysi-ikäisyyden ja luultavasti pystyy vapautumaan alistussuhteesta tekijään. Esityksen mukaan myös vähäisemmissä hyväksikäytön tapauksissa säännönmukaista kymmenen vuoden vanhentumisaikaa voidaan pitää riittävänä. Hallituksen esityksen perusteella kansainvälinen vertailukaan ei antanut aihetta lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisen erityiseen järjestämiseen.

Lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista saatu tutkimustieto ja näiden rikosten vanhentumiseen liittyvien kysymysten perusteellisempi tarkastelu antavat kuitenkin aihetta korjata rikoslain 8 luvun uudistamisen yhteydessä esitettyjä kantoja. Kysymyksessä olevat rikokset eivät usein aiheuta näkyviä vahinkoja. Tämä johtuu siitä, että näiden rikosten tekijät ovat yleensä uhreihinsa nähden sellaisessa hallitsevassa asemassa, että he saavat tahtonsa läpi ilman väkivaltaakin. Uhri voi myös pyrkiä salaamaan mahdolliset ruumiilliset vammat tai kertoa totuudenvastaisesti niiden alkuperästä. Henkiset, uhrin seksuaaliseen ja psyykkiseen kehitykseen liittyvät vahingot voivat kuitenkin olla vakavia ja pitkäkestoisia.

Lapsiin kohdistuvien rikosten tuleminen viranomaisten tietoon saattaa viivästyä. Tämä voi liittyä ensinnäkin siihen, että tekijä on uhrille läheinen henkilö tai uhrin tuttava taikka käyttää määräysvaltaa uhriin nähden. Poliisiammattikorkeakoulussa tehdyn tutkimuksen mukaan vain joka neljäs hyväksikäyttörikokseen syylistynyt on uhrille ennestään tuntematon.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tosiasiallinen luonne saattaa paljastua uhrillekin vasta vuosien kuluttua teosta. Lapsi saattaa myös käsitellä tekoa torjumalla tai sulkemalla sen mielestään. Lapseen kohdistuvaan seksuaalirikokseen saattaa myös liittyä uhrin aiheettomia syyllisyydentunteita, jotka estävät häntä kertomasta siitä. Kertominen vanhemmallekaan ei välttämättä aina johda asian päättymiseen poliisin tutkittavaksi. Uhri saattaa kyetä kertomaan rikoksesta vasta vuosia, jopa vuosikymmeniä myöhemmin. Silloinkin kynnys kertoa asiasta voi vielä olla korkea. Ilmi tulleissa tapauksissa tutkinta saattaa viedä huomattavasti aikaa. Tämä koskee niin esitutkintaa kuin sitä edeltävää tai sitä tukevaa muuta, esimerkiksi sosiaali- ja terveysviranomaisten suorittamaa asian selvittämistä.

Rikosoikeudelliseen vanhentumiseen liittyvä kehityssuuntaus koskee uhrien ikää. Poliisiammattikorkeakoulussa tehdyn selvityksen mukaan alle kouluikäisiin kohdistuneiden tekojen epäilyt ovat lisääntyneet eniten. Hyväksikäyttöepäilyissä uhrien keski-ikä tekokokonaisuuden alkaessa on 10 vuotta. Sosiaaliviranomaisten käsittelemissä hyväksikäyttötapauksissa ja niihin liittyvissä selvityksissä on päästy jopa uhrin keskimääräiseen 6-7 vuoden ikään tekokokonaisuuden alkaessa. Uhrien ikään liittyvien tutkimustulosten mukaan alaikäisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyy erityinen myöhään ilmitulon riski. Tätä käsitystä tukevat julkisuudessa silloin tällöin esiintyvät tiedot useita vuosia aikaisemmin tapahtuneiden lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittelystä.

Lapsiin kohdistuneet poliisin tietoon tulleet lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt (rikoslain 20 luvun 6 ja 7 §) ovat lisääntyneet viime vuosina, joskin lainsäädännön ja tilastointitapojen muutokset jossakin määrin vaikeuttavat eri vuosien ja vuosikymmenten vertailua. Tilastokeskuksen lukujen mukaan poliisin tietoon tulneiden alaikäisiin kohdistuneiden tekojen määrä on hieman yli kaksinkertaistunut 10 vuodessa. Sama suuntaus on myös tuomioistuimen syyksi

lukemien rikosten määrissä. Toisaalta poliisiammattikorkeakoulussa tehdyn tutkimuksen tiedot osoittavat, että rikosilmoitustekniset syyt johtavat ilmeisesti siihen, että kysymyksessä olevia hyväksikäyttörikoksia kirjataan niiden huomattavasta tilastollisesta lisääntymisestäkin huolimatta liian vähän.

On kuitenkin huomattava, että hyväksikäyttörikosten tilastollisesta lisääntymisestä ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tosiasiallisen määrän lisääntymisestä. Muutoksiin rikostilastoissa on saattanut osaltaan vaikuttaa huomion kiinnittäminen tällaiseen rikollisuuteen ja lasten kanssa toimivan ammattihenkilöstön parantunut kyky havaita hyväksikäytön vaikutuksia lapsissa. Piiloon jäävän rikollisuuden määrää on mahdotonta arvioida.

Käytännössä voidaan joutua ongelmallisiin tilanteisiin erityisesti silloin, kun lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tulee ilmi niin pitkän ajan kuluttua tapahtumista, että vanhentumisen kannalta ratkaisevaksi muodostuu, arvioidaanko teko törkeäksi hyväksikäytöksi vai ei. Kuitenkin jo perustekomuodonkin mukaista lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on pidettävä hyvin vakavana rikoksena, mikä ilmenee muun ohessa siitä, että kyseisestä rikoksesta ei voida tuomita lainkaan sakkoa.

Vaikka käytettävissä olevien tietojen mukaan lasten seksuaalirikosten vanhentuminen ei ole vanhentumaan päässeiden asioiden lukumäärällä mitattuna merkittävä ongelma, näihin rikoksiin liittyy riski vanhentumisen aiheuttavasta rikosten myöhäisestä ilmitulosta. Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän toimivuudella on tärkeä merkitys lapsiin kohdistuvien, viime vuosina rikostilastojen mukaan lisääntyneiden seksuaalirikosten ehkäisemisessä ja rankaisemisessa. Jos rikos on selvitettävissä vielä pitkänkin ajan kuluttua, rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten ei tulisi asettaa estettä tekijän saattamiselle vastuuseen. Jo nyt rikoslainsäädäntöön sisältyy erityisiä rikosten enimmäisrangaistuksista riippumattomia vanhentumisaikoja, jotka pääsääntöisesti liittyvät kysymyksessä olevaan rikoslajiin kuuluvien tekojen tyypillisesti myöhäiseen ilmituloon tai vaikeaan selvittämiseen. Lasten seksuaalirikosten vanhentumisen erityinen järjestely ei siis merkitsisi mitään huomattavaa periaatteellista uutuutta.

Lasten seksuaalirikosten vanhentumiseen liittyvän erityissääntelyn puolesta puhuu myös se, että sellaista sääntelyä on kansainvälisen vertailun mukaan omaksuttu myös muissa maissa. Esimerkiksi Ruotsissa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumista koskevan voimassa olevan ja ehdotetun lainsäädännön esitoissa (Prop. 1994/95:2 ja 2004/05:45) on korostettu samoja näkökohtia, joita tässä esityksessä pidetään tärkeinä. Näistä keskeisimpiä ovat näkyvien vahinkojen puuttumiseen liittyvä mahdollisuus rikosten myöhäiseen paljastumiseen ja rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän keskeinen rooli taisteltaessa seksuaalirikoksia vastaan.

Kansainvälisistä lapsen suojeluun liittyvistä velvoitteista on syytä korostaa Euroopan unionin neuvoston lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumista koskevan puitepäätöksen (2004/68/YOS, EYVL N:o L 013, 20.1.2004, sivu 44) 8 artiklan 6 kappaletta, jonka mukaan jokaisen jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että ainakin vakavimpien 2 artiklassa tarkoitettujen rikosten johdosta voidaan kyseisen jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön mukaan nostaa syyte sen jälkeenkin, kun uhri on saavuttanut täysi-ikäisyyden. Tällä velvoitteella voidaan katsoa olevan yhteys rikosoikeudelliseen vanhentumiseen.

Puitepäättöksen 2 artiklassa tarkoitettuja rikoksia ovat:

- a) lapsen pakottaminen harjoittamaan prostituutiota tai osallistumaan pornografiseen esitykseen, tai taloudellisen hyödyn saaminen tällaisesta teosta tai lapsen muu hyväksikäyttö näitä tarkoituksia varten,
- b) lapsen houkutteleva harjoittamaan prostituutiota tai osallistumaan pornografiseen esitykseen,
- c) seksuaalisen toiminnan harjoittaminen lapsen kanssa
 - i) pakottamalla, voimakeinoin tai uhkailua käyttäen, tai
 - ii) antamalla lapselle rahaa tai muu korvaus tai hyvitys maksuna seksuaalisen palvelun saamiseksi tältä, tai
 - iii) käyttämällä väärin tunnustettua luottamus- tai auktoriteettiasemaa tai vaikutusvaltaa lapseen.

Puitepäättöksen 2 artiklassa rikokset on tekotavoiltaan määritelty yleisluonteisimmin kuin kansallisissa lainsäädännöissä. Avoimeksi jää myös se, mitä ovat ainakin vakavimmat artiklassa tarkoitettut rikokset. Näin ollen puitepäättöksen 8 artiklan 6 kappaleen soveltamisen piiriin kuuluvien rikosten määrittäminen jää varsin pitkälle kansallisen harkinnan varaan.

Edellä mainittujen näkökohtien perusteella syytä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisen erityiseen lainsäädännölliseen järjestämiseen voidaan katsoa olevan.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityistä vanhentumista koskevien säännösten sisältö

Kansainvälisen vertailun mukaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityinen vanhentuminen on järjestetty niin, että syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa kulua siitä, kun uhri saavuttaa tietyn iän. Toisena vaihtoehtona olisi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tai ainakin joidenkin niistä vanhentumisajan pidentäminen rikoslain 8 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan määräytyvästä. Viimeksi mainittua lainsäädäntötekniikkaa käytetään kansainvälisesti ja Suomessa (esimerkiksi virkarikokset ja ympäristörikokset) eräiden rikosten osalta, jolloin tavallista pidemmän vanhentumisajan säätämisen taustalla ovat yleensä tiettyyn rikostyyppiin tavallisesti liittyvä myöhäisen ilmitulon tai rikostutkinnan poikkeuksellisen keston riski. Eri-tyisiä vanhentumisaikoja saattavat edellyttää myös kansainväliset velvoitteet.

Tämän esityksen valmistelun yhteydessä ei ole nähty erityistä syytä poiketa muun ohessa muissa pohjoismaissa omaksutusta mallista, jonka mukaan syyteoikeuden vanhentumisaika lasketaan siitä, kun uhri saavuttaa tietyn iän. Kysymys on yhteydessä valittavaan ikärajaan, joten niitä on käsiteltävä tässä yhteydessä yhdessä. Kansainvälisen vertailun mukaan vanhentumisajat alkavat kulua uhrin saavuttaessa 18 vuoden iän. Ruotsissakin ollaan parhaillaan muuttamassa lainsäädäntöä vastaamaan tätä kansainvälistä käytäntöä.

Syyteoikeuden vanhentumisajan alkamista uhrin saavuttaessa 18 vuoden iän voidaan perustella paljolti samoilla kansainvälisiin velvoitteisiin liittyvillä näkökohdilla, joita Ruotsissakin on esitetty ikärajan muuttamiseen liittyvän ehdotuksen perusteluissa (Prop. 2004/05:45). Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SoPS 60/1991) mukaan lapseksi katsotaan jokainen alle 18-vuotias henkilö, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Sopimuksen 34 artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta. Lisäksi Euroopan unionin neuvoston lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumista koskevan puitepäättöksen 8 artiklan 6 kappaleen mukaan jokaisen jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että ainakin vakavimpien rikosten johdosta voidaan nostaa syyte sen jälkeenkin, kun uhri on saavuttanut täysi-ikäisyyden. Näiden kansainvä-

lisiin velvoitteisiin liittyvien näkökohtien lisäksi voidaan lähteä myös siitä, että täysi-ikäisyyden saavuttamiseen liittyy yleensä sellainen henkinen kypsyys, että seksuaalirikoksen uhriksi joutunut kykenee arvioimaan häneen kohdistuneen teon merkityksen ja tosiasiallisen luonteen. Uhri saattaa myös tuolloin olla siinä määrin vapautunut tekijän määräysvallasta tai häneen nähden alisteisesta asemasta, että uhri uskaltaa tehdä rikosilmoituksen ilman haitallisten seuraamusten pelkoa.

Ehdotettavaa ratkaisua lapsiin kohdistuvien vakavimpien seksuaalirikosten vanhentumisajan laskemisesta uhrin täysi-ikäiseksi tulemista voidaan myös arvostella verrattuna esimerkiksi ratkaisuun, jossa joidenkin rikosten syyteoikeuden vanhentumisaikaa pidennetään. Erityisen vanhentumisjärjestelyn tulee koskea vain vakavimpia lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia, joiden vanhentumisajat ovat niistä säädetyn enimmäisrangaistuksen perusteella pitkiä. Tutkimustietojen mukaan lasten seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuvat ovat teko-kokonaisuuden alkaessa keskimäärin jonkin verran alle 10-vuotiaita. Vakavimpien seksuaalirikosten syyteoikeus vanhenee kahdessakymmenessä vuodessa, joten vanhentumisajan alkaminen vasta kahdeksantoista vuoden iän saavuttamisesta saattaa johtaa siihen, että tuomioistuimen käsiteltäväksi tulee noin kolmekymmentä vuotta ennen asian käsittelyä tapahtuneita rikoksia. Näin vanhojen tekojen selvittämisen voi yleisesti ottaen arvioida olevan vaikeaa. Jos esimerkiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vanhentumisaikaa pidennettäisiin nykyisestä kymmenestä vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen, hyväksikäytön uhreilla olisi yleensä vähintään noin kymmenen vuotta täysi-ikäiseksi tulemisensa jälkeen aikaa tehdä rikosilmoitus estääkseen rikoksen vanhentuminen.

Rikosoikeudellisen vanhentumisen lähtökohtiin kuuluu pitkien vanhentumisaikojen kytkeminen rikosten vakavuuteen, jota yleensä ilmentää laissa säädetyn enimmäisrangaistuksen ankaruus. Tämä lähtökohta pätee myös arvioitaessa sitä, mitä rikoslain 20 lukuun sisältyviä rikoksia vanhentumisajan alkamisen myöhentämisen tulisi koskea. Kansainvälinen vertailu osoittaa, että muissa maissa erityisen vanhentumisen piiriin kuuluvat lähes kaikki lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset.

Ruotsissa on seksuaalirikoksia koskevan uudistuksen yhteydessä katsottu (Prop. 2004/05:45), että ei ole perusteltua soveltaa erityisiä vanhentumissäännöksiä rikoksiin, joista voidaan tuomita sakkoa. Jaksosta 2.2.1. ilmenee lähemmin se, mitä rikoksia erityinen vanhentuminen Ruotsissa koskee. Tässä yhteydessä on huomattava se, että suomalaiset ja ruotsalaiset seksuaalirikokset eivät ole täysin vertailukelpoisia sen vuoksi, että rikosnimikkeet ja rikostunnusmerkistöjen teonkuvaukset poikkeavat toisistaan. Tästäkin huolimatta voidaan todeta, että Suomessa voidaan tuomita sakkoa eräistä sellaisista seksuaalirikoksista, joista Ruotsissa ei voida määrätä sellaista seuraamusta.

Rikoslain 20 luvun 6 §:n mukaisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai sen 7 §:ssä rangaistavaksi säädetyn törkeän tekemuodon lisäksi voidaan syyllistyä myös muihin alle 18-vuotiaisiin kohdistuviin rikoslain 20 luvun mukaisiin tekoihin eli raiskaukseen (1 §), törkeään raiskaukseen (2 §), pakottamiseen sukupuoliyhteyteen (3 §), pakottamiseen seksuaaliseen tekkoon (4 §), seksuaaliseen hyväksikäyttöön (5 §) tai seksuaalipalvelujen ostamiseen nuorelta (8 §). Pelkästään hyväksikäyttöpäykäliin liittyvää erityistä vanhentumissääntelyä ei voidakaan pitää riittävänä. Lisäksi arvioinnissa on otettava huomioon rikoslain 17 luvun 22 § (sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken) sekä 20 luvun paritusta (9 §) ja törkeää paritusta (9 a §) koskevat säännökset.

Tässä esityksessä on päädytty rikosten vakavuuden perusteella siihen, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten syyteoikeuden vanhentumisen erityisen alkamisajan piiriin tulevat raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoliyhteyteen, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Nämä ovat rikoksia, joista ei voida tuomita sakko-rangaistusta. Pakottamisessa seksuaaliseen tekoon ja seksuaalisessa hyväksikäytössä voi esiintyä lieviä tekemuotoja, joskin niistä lapsiin kohdistuvina tuomitaan käytännössä vankeus-rangaistus. Nämä rikokset muodostavat siinäkin suhteessa oman ryhmänsä, että rikoslain 20 luvun 11 §:n mukaan pakottaminen sukupuoliyhteyteen, pakottaminen seksuaaliseen tekoon ja osa seksuaalisen hyväksikäytön muodoista eivät ole virallisen syytteen alaisia rikoksia. Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta on sakolla tai enintään yhden vuoden vankeusrangai-stuksella rangaistavana arvioitava vielä mainittuja rikoksia vähemmän vakavaksi. Viimeksi mainittu rikos ei ole esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassakaan erityisen vanhentumisen piirissä. Koska raiskaus, törkeä raiskaus ja pakottaminen sukupuoliyhteyteen voivat kohdistua myös muuhun kuin alle 18-vuotiaaseen uhuriin, uhuriin ikää teko hetkellä koskeva raja-
saus olisi näiden rikosten osalta mainittava erityisessä vanhentumissäännöksessä.

Tässä esityksessä ei ehdoteta, että syyteoikeuden vanhentumisen erityinen alkamisaika ulotet-taisiin koskemaan rikoslain 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyjä paritusrikoksia, jotka rikoslain 8 luvun 1 §:n mukaan vanhenevat kymmenessä vuodessa rikoksen tekemisestä. Näissä rikoksissa ei voida katsoa olevan samalla tavalla asianomistajaa kuin muissa seksuaali-rikoksissa. Prostituoitu voi paritustoiminnan yhteydessä joutua muun rikoslain 20 luvussa tar-koitetun rikoksen uhriksi, jolloin sen rikoksen vanhentumiseen sovelletaan rikoslain 8 luvun säännöksiä. Paritusrikoksiin liittyvän vanhentumisen erityisen alkamisajan tarvetta arvioitaes-sa on otettava huomioon myös se, että tietoon ei ole tullut tapauksia Suomessa parituksen muodossa harjoitettavasta lapsiprostituutiosta. Oletettavasti alaikäiset prostituoidut olisivat myös siinä määrin lähellä 18 vuoden ikää, että vanhentumisaajan myöhentämisellä alkamaan täysi-ikäisyydestä ei olisi huomattavaa käytännön merkitystä.

Tässä esityksessä ei myöskään ehdoteta, että erityisen vanhentumisen piiriin tulisi rikoslain 17 luvun 22 §:ssä rangaistavaksi säädetty sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken, josta lain mu-kaan voidaan tuomita myös sakko-rangaistus ja joka vanhenevi viiden vuodessa rikoksen teke-misestä. Kysymyksessä olevaan rikokseen voidaan sinällään syyllistyä olemalla sukupuoliyh-teydessä myös alle 18-vuotiaan kanssa. Käytännössä alaikäiseen kohdistuvalla teolla myös samalla syyllistytään rikoslain 20 luvussa säädettyyn ankarammin rangaistavaan sekä samalla pidemmän vanhentumisaajan ja ehkä tämän esityksen mukaisesti myös syyteoikeuden myöhäi-semmän alkamisajan piiriin kuuluvaan rikokseen.

Syyteoikeuden vanhentumisen alkamisajankohdan myöhentäminen vaikuttaa rikoslain 8 lu-vun 6 §:ssä säädettyyn rangaistuksen tuomitsemisen estävään vanhentumiseen. Pykälän 1 momentin mukaan oikeus tuomita rangaistus rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhene. Pykälän 2 momentin mukaan rangaistusta muusta kuin 1 momentissa tarkoitettusta rikoksesta ei saa tuomita, kun luvun 2 §:ssä mainitusta päi-västä eli pääsääntöisesti rikoksen tekopäivästä on kulunut kolmekymmentä vuotta, jos rikok-sesta säädetty ankaran rangaistus on vankeutta määrääjäksi yli kahdeksan vuoden (törkeä rais-kaus ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö), ja kaksikymmentä vuotta, jos rikoksesta säädetty ankaran rangaistus on vankeutta yli kaksi ja enintään kahdeksan vuotta (raiskaus, pa-kottaminen sukupuoliyhteyteen ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö).

Tämän esityksen ehdotusten mukaisesti on mahdollista, että syyteoikeus törkeästä raiskauk-sesta ja törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vanhenevi yli kolmessakymmenessä

vuodessa sekä raiskauksesta, pakottamisesta sukupuoliyhteyteen ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä yli kahdessakymmenessä vuodessa rikoksen tekopäivästä. Rikoslain 8 luvun 6 §:ää olisikin muutettava niin, että rangaistus mainituista rikoksista voidaan tuomita, kunhan syyteoikeus niistä ei ole vanhentunut.

Pahoinpitelyrikokset

Lapsen pahoinpitely voi seksuaalirikosten tavoin aiheuttaa henkisiä vammoja uhrilleen. Ruumiillinen kuritus ja muu lasten pahoinpitely antaa lapsille väkivaltaista käyttäytymismallia, herättää pelkoa, vihaa ja epäluottamusta, ei edistä normien sisäistämistä, saa lapset riippuvaisiksi ulkoisesta kontrollista, voi aiheuttaa vakavia ruumiinvammoja ja vaikeuttaa lasten psyykkistä ja sosiaalista kehitystä. Erityisesti viime aikoina ongelmaksi on koettu toisaalta se, että pahoinpitelyn uhreja ei tunnisteta, ja toisaalta se, että epäiltyjä tekoja jätetään selvittämättä.

Edellä seksuaalirikosten kohdalla erityisiä vanhentumisjärjestelyjä perusteltiin sillä, että niihin liittyy riski rikosten myöhäisestä ilmitulosta. Lisäksi rikostutkinta saattaa viedä paljon aikaa. Erityisesti vakavia henkisiä seurauksia aiheuttavat lasten seksuaaliset hyväksikäyttörikokset ovat rikostilastojen perusteella huomattavasti lisääntyneet viime vuosina. Rikoslainsäädännön muutoksilla on pyrittävä siihen, että vanhentumissäännökset eivät estä ajan kuluamiseen liittyvät todistusvaikeudet huomioon ottavaa rikosvastuun toteuttamista.

Mainitut seksuaalirikosten vanhentumisen erityistä järjestämistä puoltavat näkökohdat eivät välttämättä päde pahoinpitelyrikosten osalta. Sinällään lasten pahoinpitelyrikokset saattavat tulla ilmi pitkän ajan kuluttua rikoksen tekemisestä. Tämä koskee erityisesti perheväkivaltana tapahtuvaa pahoinpitelyä, jota vanhemmat saattavat pyrkiä salamaan ja josta ulkopuolisille kertomisen kynnyksellä saattaa lapsella olla korkea. Ei ole kuitenkaan käytettävissä tutkimustietoa eikä ole myöskään esitetty väitteitä, joiden mukaan kauan sitten tapahtuneita lasten pahoinpitelytapauksia tulisi poliisin tutkittavaksi.

Pahoinpitelyrikosten kohdalla rikosten vakavuuteen ja tutkintavaikeuksiin liittyvien näkökohtien ei voida myöskään katsoa olevan samanlaisia kuin seksuaalirikoksissa. Mitä tulee vanhentumisaikojen porrastamiseen liittyvään rikosten vakavuuteen, voidaan ensinnäkin todeta se, että pahoinpitelyrikoksista vakavin eli törkeä pahoinpitely vanhentuu 20 vuoden kuluttua teosta. Rikosten luotettava selvittäminen tätä pidemmän ajan kuluttua on vaikeaa.

Viidessä vuodessa tekohetkestä vanhentuvaksi tavalliseksi pahoinpitelyksi voidaan puolestaan katsoa tekotavoiltaan ja seurauksiltaan ja siten myös vakavuudeltaan mitä erilaisimpia tekoja. Ei voida sanoa, että tavallinen pahoinpitely olisi aina vakava rikos, ei edes lapseen kohdistuvana. Vaikka tavallisesta pahoinpitelystä säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta, valtaosasta tuomitaan rangaistukseksi sakkoa. Lasten pahoinpitelystä käytävissä keskusteluissa asiaa tarkastellaan usein perheväkivallan valossa. Sinällään siihen liittyvään varsinkin toistuvaan pahoinpitelämiseen on suhtauduttava vakavasti. Huomattava on kuitenkin samalla se, että lapseen kohdistuva pahoinpitely voidaan katsoa aikuiseen kohdistuvaa herkemmin törkeäksi pahoinpitelyksi, jolloin se tulee kahdenkymmenen vuoden vanhentumisaikojen piiriin. Esimerkiksi samanlainen teko voi aiheuttaa varsinkin pienelle lapselle vakavampia vammoja kuin se aiheuttaisi aikuiselle asianomistajalle. Perheväkivaltaan liittyvän pahoinpitelyn käsittelyssä olennaisena voidaan pitää julkisuudessa viime aikoina korostettua pahoinpitelyn tun-

nusmerkkien tunnistamista ja rikosepäilyn ilmoittamista asian selvittämistä varten, joita ei voida edistää rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten muuttamisella.

Perheväkivaltana tapahtuvan pahoinpitelyn vastapainoksi voidaan esimerkkinä esittää tavallinen pahoinpitely, jossa kaksi 15-vuotiasta nuorta nujakoivat keskenään ja jossa kumpikin lyö esimerkiksi kerran toisiaan nyrkillä. Tällaiseen pahoinpitelyyn on vaikea liittää niitä perusteita, joita on kytkettävissä esimerkiksi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisajan alkamisen myöhentämiseen. Vanhentumisjärjestelmän selkeyden kannalta ei voida pitää myöskään perusteltuna sitä, että ainoastaan joitakin tavallisia pahoinpitelyjä erotettaisiin erityisen vanhentumisjärjestelyn piiriin. On syytä korostaa lisäksi sitä, että valtaosa tavallisista pahoinpitelyistä on rikostutkinnallisesti nopeita.. Jaksossa 2.3.1. selostetussa kirjallisessa kysymyksessä KK 670/2004 vp esitetyt näkökohdat ovat paljolti sellaisia, jotka liittyvät enemminkin seksuaali- kuin pahoinpitelyrikoksiin.

Kahdessa vuodessa teosta vanhentuvasta lievästä pahoinpitelystä voidaan tuomita ainoastaan sakkoa. Sellaisen rikoksen vanhentumisajan poikkeuksellinen järjestely aiheuttaisi huomattavan ja myös aiheettoman poikkeuksen rikoksen vakavuuteen perustuvaan vanhentumisjärjestelmään. Lievän pahoinpitelyn selvittämisessä pitkän ajan kuluttua keskeinen ja jopa ainoa selvitys rikoksesta saattaa olla uhrin kertomus, jota ajan kulumisen ja uhrin nuori ikä tehoitella heikentävät.

Lasten pahoinpitelyrikoksiin ei myöskään liity kahta sellaista näkökohtaa, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että tässä esityksessä ehdotetaan eräiden lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisajan alkamisen myöhentämistä. Rikostilastot eivät osoita lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyjen lisääntymistä. Toiseksi kansainvälinen vertailu osoittaa, että muissakaan maissa tällaisia rikoksia ei vanhentumisen kannalta käsitellä poikkeavasti.

Edellä mainitut näkökohdat huomioon ottaen lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyrikosten saatamista erityisten vanhentumisjärjestelyjen piiriin ei voida pitää perusteltuna.

2.4.3. Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvien rikosten vanhentuminen

Suomea sitovan Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 29 artiklan mukaan vanhentumisajat eivät koske tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia, joita perussäännön 5 artiklan mukaan ovat joukkotuhonta, rikokset ihmisyyttä vastaan, sotarikokset ja hyökkäysrikos. Tuomioistuimen toimivalta koskee hyökkäysrikosta kuitenkin vasta, kun perussäännön 121 ja 123 artiklan mukaisesti on hyväksytty määräys, jossa rikos määritellään ja jossa täsmennetään ehdot, joiden mukaisesti tuomioistuin käyttää toimivaltaansa tämän rikoksen suhteen. Suomen rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan syyteoikeus ei vanhennu rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus. Kansainvälisen rikostuomioistuimeen toimivaltaan kuuluvista rikoksista pääosa on sellaisia, joista ei voida Suomen lain mukaan tuomita elinkautista vankeusrangaistusta.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön hyväksymiseen liittyvässä hallituksen esityksessä (HE 161/2000 vp) todettiin, että Suomen rikoslain mukaisista vanhentumattomista rikoksista joukkotuhonta ja tietyissä tapauksissa murha ovat sellaisia tekoja, joita tuomioistuimen toimivalta koskee. Jos sen sijaan on kysymys muusta tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvasta rikoksesta, rikos voi olla Suomen kansallisen lainsäädännön mukaan vanhentunut,

mutta kuitenkin käsiteltävissä Kansainvälisessä rikostuomioistuimessa. Tämä ei ollut hallituksen esityksen mukaan periaatteellinen ongelma, koska tuomioistuimen toimivalta täydentää kansallista rikosoikeudellista toimivaltaa.

Valtionsisäisen toimivallan täydentäminen tarkoittaa sitä, että valtioilla on Kansainvälisen rikostuomioistuimen perustamisenkin jälkeen edelleen ensisijainen velvollisuus huolehtia sotarikoksista syyttämisestä, tuomitsemisesta ja rankaisemisesta vallassaan olevalla alueella. Jos kansalliset tuomioistuimet eivät ole halukkaita tai kykeneviä käsittelemään kysymyksessä oleviin rikoksiin liittyviä asioita, Kansainvälinen rikostuomioistuin on tällöin toimivaltainen tuomioistuin, johon asiat voidaan tuoda käsiteltäväksi.

Lakivaliokunta (LaVL 16/2000 vp) kiinnitti jo Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön hyväksymisen yhteydessä huomiota perussäännön vanhentumissääntelyn ankaruuteen. Lakivaliokunta totesi tuolloin rikoslakiin ehdotetuista muutoksista olevan pääteltävissä, ettei tähänastisessa lainvalmistelussa ole varauduttu soveltamaan Suomen rikoslainsäädäntöä ns. universaaliperiaatteen mukaisesti perussäännön tarkoittamiin rikoksiin Suomessa. Valiokunta piti välttämättömänä, että Suomi valmistautuu muuttamaan kansallisia säännöksiä niin, että ne tositilanteessa vastaavat kansainvälisiä säännöksiä.

Rikoslain 8 luvun muuttamisen yhteydessä (HE 45/2001 vp) perustuslakivaliokunta (PeVL 27/2001 vp) on kiinnittänyt huomiota Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 29 artiklaan ja siihen, että on aiheellista harkita sääntelyn täydentämistä siten, että vakavimmista kansainvälisistä rikoksista voidaan Suomessa tuomita rangaistus vanhentumisaikojen estämättä, vaikka teosta ei rikoslain mukaan voikaan seurata elinkautista vankeutta. Lakivaliokunta (LaVM 32/2002 vp) on yhtynyt perustuslakivaliokunnan kantaan ja edellyttänyt asian selvittämistä valmisteltaessa rikoslain 8 lukua koskevia muutoksia.

Eduskunnan katsomalla tavalla on tarpeen jo selkeydenkin vuoksi saattaa rikosoikeudellista vanhentumista koskeva sääntely perussääntöä vastaavaksi. Näin siitäkin huolimatta, että muutosten tekemistä vastaan puhuvia seikkojakin voidaan esittää. Asian käytännön merkitys on vähäinen, jos kysymyksessä olevia rikoslain 11 luvun säännöksiä ei sovelleta. Jo hallituksen esityksessä HE 161/2000 vp tuotiin esiin se, että kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivalta joka tapauksessa täydentää kansallista rikosoikeudellista toimivaltaa. Kansainvälisten velvoitteiden sääntelyä ei muutenkaan aina muunneta kansalliseksi lainsäädännöksi.

Rikoslain 8 luvun muuttamisen kannalta jossakin määrin ongelmallista on Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvien rikosten ja rikoslain 11 luvussa säädettyjen rikosten vertailu. Tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvista rikoksista 7 artiklan (rikokset ihmisyyttä vastaan) ja 8 artiklan (sotarikokset) mukaiset on kuvattu hyvin yksityiskohtaisella tavalla, mikä poikkeaa rikoslain 11 luvustakin ilmenevästä Suomessa käytettävästä rikoslainsäädäntötekniikasta. Harkittavaksi saattaa jossakin vaiheessa tulla rikoslain 11 luvun muuttaminen vastaamaan perussäännön mukaisia tunnusmerkistöjä siitäkin huolimatta, että mainittavia asiallisia eroja ei ilmenisi. Tämä muuttaminen voidaan yhdistää siihen mahdolliseen rikoslain 11 luvun täydentämiseen, joka liittyy hyökkäysrikoksen määrittelyyn Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 121 ja 123 artiklan mukaisesti. Rikoslain 11 lukuun liittyvien lainsäädäntömuutosten harkitsemista ja mahdollisesti tarvittavien muutosten valmistelua ei ole muutenkaan aikaa vievinä syytä tehdä tässä yhteydessä, koska tämän esityksen rikoslain 8 lukuun liittyvät ehdotukset ovat kiireellisiä.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvien rikosten ja rikoslain 11 luvussa säädettyjen rikosten vastaavuutta on käsitelty suhteellisen perusteellisesti hallituksen esityksen HE 161/2000 vp perussäännön 6-8 artiklaa koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa. Niihin myös pääosin perustuvat seuraavassa vastaavuudesta esitetyt näkemykset.

Kansainvälisen rikosoikeustuomioistuimen perussäännön 6 artiklassa määritellään joukkotuhonnan tunnusmerkistön täyttävät teot. Joukkotuhonta säädetään rangaistavaksi rikoslain 11 luvun 6 §:ssä, jonka mukaan teosta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Laissa säädetty tekemuodot perustuvat Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1948 hyväksymään yleissopimukseen joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi, joka on saatettu voimaan Suomessa lailla 557/1959. Rikoslain 11 luvun 6 § eroaa perussäännön 6 artiklasta siten, että rikoslain säännöksen mukaan rangaistavaa on myös ruumiillisen tai henkisen sairauden aiheuttaminen ryhmän jäsenille. Rikoslain säännöksessä ei ole perussäännön artiklan c kohtaa vastaavaa kohtaa, jonka mukaan joukkotuhontaa on tahallinen sellaisten elinehtojen asettaminen ryhmälle, joiden tarkoituksena on sen fyysinen hävittäminen kokonaan tai osittain. Toisaalta rikoslain 11 luvun 6 §:n 1 momentin 5 kohdassa säädetään rangaistavaksi joukkotuhontana ryhmän elinehtojen olennainen huonontaminen muulla neljää ensimmäistä kohtaa vastaavalla tavalla.

Käytännössä Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 6 artiklan ja rikoslain 11 luvun 6 §:n eroa voidaan pitää vähäisenä, mihin tulokseen on myös päädytty perussäännön valtiosisäisen voimaansaattamisen yhteydessä. Erot ovat sellaisia, että kansallisen lainsäädännön rikosmäärittelyä voidaan itse asiassa pitää laajempänä kuin joukkotuhonnan määrittelyä perussäännössä. Kun lisäksi joukkotuhonnasta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, perussäännön 6 artikla ei aiheuta rikoslain 8 luvun muuttamistarvetta. Rikoslain 11 luvun 7 §:ssä säädetyn joukkotuhonnan valmistelun ei voida katsoa kuuluvan Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 7 artiklassa määritellään tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvat vakavimmat rikokset ihmisyyttä vastaan. Suomen oikeuden vastaavat säännökset sisältyvät rikoslain 11 luvun 4 §:ään (ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa) ja 5 §:ään (törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa.) Perussäännön 8 artiklassa on vielä laajemmin määritelty sotarikokset. Rikoslain 11 luvun 1-3 §:ssä säädetään rangaistavaksi sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos ja lievä sodankäyntirikos.

Vaikka Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 7 ja 8 artiklassa käytetty yksityiskohtainen teon määrittely poikkeaa rikoslain 11 luvussa käytetystä yleisluonteisesta lainsäädäntötekniikasta, perussäännön 7 artiklan sisältämää rikosmäärittelyä voidaan pitää alaltaan suppeampana kuin rikoslain 11 luvun 4 ja 5 §:ssä säädettyjä. Erot ovat kuitenkin näennäisiä sen vuoksi, että perussäännön 8 artiklassa määritellään sotarikoksiksi sellaisia tekoja, joita Suomen rikoslain mukaan ei pidetä sodankäyntirikoksina vaan ihmisoikeuksien loukkaamisena poikkeuksellisissa oloissa. Perussäännön 7 ja 8 artikla yhdessä tarkasteltuna vastaavat sisällöltään asiallisesti rikoslain 11 luvun 1-5 §:n mukaista kokonaisuutta. Perussäännön 7 ja 8 artiklan mukaiset rikokset ihmisyyttä vastaan ja sotarikokset täyttävät samalla myös usean muun Suomen rikoslainsäädännön tunnusmerkistöt. Esimerkiksi henkeen, terveyteen, seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen tai henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvat yksittäiset, irralliset tai satunnaiset teot eivät kuitenkaan ole Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia.

Rikoslain 11 luvun 7 a §:ssä (kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen) ja 7 b §:ssä (biologisen aseiden kiellon rikkomisen) säädetään rangaistavaksi kemiallisen aseiden, biologisen aseiden tai toksiiniaseiden käyttäminen muuten kuin luvun 1-3 §:ssä tarkoitetulla tavalla eli sodankäyntirikosten yhteydessä. Tyypillisesti kysymyksessä olevia kiellettyjä aseita käytetään juuri sotatoimien yhteydessä. Toisaalta tietyn aseiden tai tekovälineiden käytöllä ei ole merkitystä perussäännön 6 ja 7 artiklan sekä rikoslain 11 luvun 4-6 §:n kannalta. Näin ollen rikoslain 11 luvun 7 a ja 7 b §:n mukaisten rikosten vanhentumisella ei ole merkitystä Kansainvälisen rikosoikeuden perussäännön 29 artiklan kannalta, vaikka mainitut pykälät onkin sijoitettu sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevaan rikoslain 11 lukuun.

Rikoslain 11 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan ihmisoikeuksien loukkaamisesta poikkeuksellisissa oloissa on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi ja rikoslain 11 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan törkeästä ihmisoikeuksien loukkaamisesta poikkeuksellisissa oloissa on tuomittava vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi. Vastaavat rangaistusteikot ovat rikoslain 11 luvun 1 §:ssä (sodankäyntirikos) ja 2 §:ssä (törkeä sodankäyntirikos). Mainitun luvun 5 §:n mukaisesta lievästä sodankäyntirikoksesta tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Mainitut säädettyt ankarimmat rangaistukset tarkoittavat sitä, että rikoslain 11 luvun 1-5 §:ssä säädettyt rikokset vanhentuvat Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 29 artiklan vastaisesti.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 5, 7, 8 ja 29 artiklan kanssa yhdenmukaista on, että sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos, ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa ja törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa säädetään rikoslain 8 luvussa rikoksiksi, joiden syyteoikeus ei vanhennu, joista tuomitseminen ei ole määräaikaan sidottu ja joista tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus ei raukea.

Rikoslain 11 luvun 3 §:ssä säädetyn lievän sodankäyntirikoksen asema on arvioitava erikseen. Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivalta rajoittuu sen perussäännön 5 artiklan 1 kappaleen mukaisesti vakavimpiin rikoksiin, jotka koskettavat kansainvälistä yhteisöä. Lievää sodankäyntirikosta koskevassa säännöksessä ei määritetä mitään rikoslain 11 luvun 1 §:stä poikkeavia uusia sotarikosten tekotapoja. Rikoksesta säädettyt seuraamukset eli sakko tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus tarkoittavat käytännössä sitä, että kysymyksessä olevasta rikoksesta tuomitaan yleensä vain sakkoa. Kansainvälinen rikostuomioistuin voi tuomita sakkorangaistuksen perussäännön 77 artiklan 2 kappaleen a kohdan mukaan vain vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena oikeudenkäyntimenettelyä ja todistelua koskevissa säännöissä määrättyjen vaatimusten mukaisesti.

Vaikka rikoslain 11 luvun 3 §:ssä tarkoitettu rikos ilmeisesti kuuluu Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan, näin vähäisiä rikoksia ei todennäköisesti tule sen käsiteltäväksi. Kysymyksessä olevan rikoksen säätäminen vanhentumattomaksi olisi voimakkaassa ristiriidassa rikoslain 8 luvun mukaisen, pääsääntöisesti rikoksen vakavuuteen perustuvan rikosten vanhentumisjärjestelmän kanssa. Vähäiset rikokset on saatava selvitettyksi nopeasti. Syyteoikeuden vanhentumisaajan pidentämiseen rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisesti kahdesta vuodesta ja tuomitsemisaajan pidentämiseen mainitun luvun 6 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisesti kymmenestä vuodesta ei voida katsoa olevan syytä tilanteessa, jossa keskeinen arvioitava kysymys on se, vanhentuuko rikos vai ei. Tässä esityksessä lievän sodankäyntirikoksen vanhentumisaikaa ei esitetä muutettavaksi. Näin siitäkkin huolimatta, että rajatapauksissa rikoksen vanhentuminen saattaa riippua siitä, arvioidaanko teko sodankäyntirikokseksi vai lieväksi sodankäyntirikokseksi. Tähän kysymykseen voidaan tarvittaessa palata,

jos rikoslain 11 lukua harkitaan muutettavaksi kysymyksessä olevaan rikokseen vaikuttavalla tavalla.

2.4.4. Muut rikosoikeudellista vanhentumista koskevaan sääntelyyn liittyvät kysymykset

Suomen talousvyöhykkeestä aiheutuvat muutostarpeet

Kuten rikosoikeudellisen vanhentumisen lainsäädäntöä koskevassa jaksossa 2.1.1. on todettu, rikoslain 48 luvun 8 § on kumottu vuoden 2006 alusta lailla 297/2003. Suomen talousvyöhykettä koskevan lainsäädännön säätämisen yhteydessä pykälään on kuitenkin lisätty virke, jonka mukaan aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain 28 §:ssä tarkoitetun, ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdyn, rikoslain 48 luvun 1-4 §:ssä säädetyn teon vanhentumisaika on kuitenkin kolme vuotta. Ympäristön turmelemiselle (rikoslain 48 luvun 1 §) säädetään muuten erityinen kymmenen vuoden vanhentumisaika rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentissa.

Rikoslain 48 §:n 8 momenttiin lisätty erityinen kolmen vuoden vanhentumisaika perustuu Suomessa vuonna 1996 voimaan saatetun Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimuksen (SopS 50/96) 228 artiklan 2 kappaleeseen. Yleissopimuksen 230 artiklan 1 kappaleen johdosta rikoslain 48 lukuun on lisätty uusi 10 §, jonka mukaan ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehdystä alusjätelain 28 §:n 1 momentissa tarkoitetusta ja rikoslain 48 luvun 1-4 §:ssä rangaistavaksi säädetystä teosta voidaan tuomita vain sakkoa. Rikoslain 8 luvun 1 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan ainoastaan sellaisella seuraamuksella rangaistavan rikoksen syyte-oikeus vanhenee kahdessa vuodessa.

Rikoslain 48 luvun 8 §:n kumoaminen on havaittu Suomen talousvyöhykelainsäädäntöä koskevassa hallituksen esityksessä HE 53/2004 vp, jonka rikoslain 48 luvun 8 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ennen uuden vanhentumislainsäädännön voimaantuloa vuoden 2006 alussa on tarkoitus antaa erillinen hallituksen esitys, jossa rikoslain 48 luvun 8 §:ään nyt ehdotettava erityinen vanhentumissäännös ehdotetaan siirrettäväksi rikoslain 8 lukuun.

Suomen talousvyöhykettä koskevan lainsäädännön yhteydessä rikoslain 48 a lukuun on myös lisätty uusi 7 §, jonka mukaan ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdystä kalastusrikoksesta ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkemisestä saa tuomita vain sakkoa, jollei Suomea sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella ole toisin säädetty. Pykälässä tarkoitetun kalastusrikoksen lyhin vanhentumisaika on kolme vuotta.

Rikoslain 48 a luvun 7 §:n ensimmäinen virke pääsääntöisestä sakkorangaistuksen tuomitsemista johtuu Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimuksen 73 artiklan 3 kappaleesta. Pykälän jälkimmäinen virke erityisestä kolmen vuoden vanhentumisajasta lisättiin pykälään eduskunnassa. Eduskunnan lakivaliokunnan mukaan (LaVL 13/2004 vp) rikoslain 8 luvun 1 §:stä johtuva kahden vuoden vanhenemisaika saattaa kalastusrikoksen tutkinnan ja syytteeseen saattamisen kannalta osoittautua lyhyehköksi. Tämän vuoksi valiokunnan mukaan oli perusteltua, että myös rikoslain 48 a luvun 7 §:ssä tarkoitetun rikoksen vanhentumisajaksi säädetään kolme vuotta.

Suomen talousvyöhykettä koskeva lainsäädäntö on tullut voimaan 1 päivänä helmikuuta 2005. Rikoslain 48 luvun 8 §:n tulevan kumoutumisen vuoksi on perusteltua, että sen toinen virke kolmen vuoden erityisestä vanhentumisajasta siirretään vuoden 2006 alusta voimaan tu-

lemaan rikoslain 8 lukuun. Johdonmukaisena ei voida pitää sitä, että rikoslain 48 a luvun 7 §:ään jätetään vastaavaa kolmen vuoden erityistä vanhentumisaikaa koskeva sääntely. Kun muutenkin rikoslain 8 lukuun tulisi selvytyden vuoksi mahdollisuuksien mukaan keskittää rikosoikeudellista vanhentumista koskeva sääntely, myös tätä vanhentumisaikaa koskeva säännös olisi otettava mainittuun lukuun ja rikoslain 48 a luvun 7 §:ää olisi vastaavasti muutettava.

Muun lainsäädännön muuttumisesta aiheutuvat muutostarpeet

Jaksossa 2.3.1. on mainittu eduskunnan lakivaliokunnan havaitsemat lainsäädäntöristiriitaisuudet, jotka liittyvät muun lainsäädännön muuttumiseen rikoslain 8 luvun uudistamiseen liittyvän käsittelyn viivästymisen yhteydessä.

Rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentin mukaan virkarikosten ja julkisyhteisön työntekijän rikosten vanhentumisaika on kuitenkin vähintään viisi vuotta. Vuoden 2006 alussa voimaan tulevan rikoslain 8 luvun uudistamisen yhteydessä vanhentumislainsäädäntöä muutettiin tältä osin. Voimassa olevan 4 momentin mukaan viiden vuoden vanhentumisaika koskee vain virkarikosta. Rikoslain 8 luvun uudistamisen yhteydessä katsottiin (HE 27/1999 vp, sivu 18), että järjestelmän selkeys ja työntekijäasemassa olevien osuuden lisääntyminen julkista valtaa käyttävistä henkilöistä edellyttävät julkisyhteisön työntekijän rinnastamista rikosten vanhentumisaikojen suhteen virkamiehiin.

Kun eduskunta päätti rikoslain 8 luvun uudesta sisällöstä vuoden 2001 alussa, virkarikoksia koskeva 40 luku rakentui systematiikalle, jonka mukaan jokaista luvun rikosta koskevassa rangaistussäännöksessä mainittiin erikseen sen mahdollisesta soveltamisesta julkisyhteisön työntekijään. Rikoslain 40 luku on uudistettu lailla 604/2002. Rangaistussäännöksissä mainitaan tekijänä vain virkamies. Luvun 12 §:ssä säädetään siitä, miten luvun virkamiestä koskevia säännöksiä sovelletaan myös muihin henkilöihin kuin virkamiehiin, esimerkiksi julkisyhteisön työntekijään.

Rikoslain 8 luvun muuttamisen yhteydessä esitetty selkeysnäkökohta puhuu edelleen sen puolesta, että viiden vuoden vähimmäisvanhentumisaikaa sovelletaan kaikkiin niihin henkilöihin, jotka voivat joutua rangaistusvastuuseen rikoslain 40 luvun säännösten mukaan. Rikoslain 40 luvun muuttamisen myötä rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentti on puutteellinen, koska siinä mainitaan erikseen ainoastaan julkisyhteisön työntekijä, vaikka virkarikosvastuu voi rikoslain 40 luvun 12 §:n mukaan kohdata lisäksi luottamustehtävää hoitavaa henkilöä, julkista valtaa käyttävää henkilöä ja ulkomaisen parlamentin jäsentä. Toisaalta näitä eri henkilötahoja ei ole tarpeen erikseen mainita rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentissa. Riittää kun mainitaan, että virkarikoksen lyhin vanhentumisaika on 3 momentissa säädettyistä vanhentumisajoista riippumatta kuitenkin vähintään viisi vuotta. Erityisen vanhentumisaikojen koskema henkilöpiiri määräytyy tapauskohtaisesti rikoslain 40 luvun ja varsinkin sen 12 §:n perusteella.

Kun eduskunta päätti rikoslain 8 luvun sisällöstä, menettämisseuraamuksen tuomitsemista koskevan 7 §:n kolmannen virkkeessä säädettiin, että mikäli menettämiskauteen kuuluu sellaista esinettä tai ainetta, jonka sen erityisen laadun tai ominaisuuden vuoksi ja muut asiassa ilmevät seikat huomioon ottaen on syytä varoa joutuvan rikolliseen käyttöön, menettämiskauteen ei vanhennu. Menettämisseuraamuksia koskevan rikoslain 10 luvun säättämisen yhteydessä (laki 875/2001) virke muutettiin kuulumaan niin, että jos menettämiskauteen kuuluu sellaista esinettä tai ainetta, jonka sen erityisen laadun tai ominaisuuden vuoksi ja muut asiassa ilmevät seikat huomioon ottaen on syytä varoa joutuvan rikolliseen käyttöön, menettämiskauteen ei vanhennu. Vuoden 2006 alussa voimaan tulevassa rikoslain 8

luvussa 7 §:ää vastaava sääntely on 9 §:ssä, jossa ei ole kuitenkaan otettu huomioon vuoden 2001 muutosta. Vastaavanlainen samanlaisen muutoksen huomioon ottamatta jääminen koskee rikoslain voimassa olevan 8 luvun 12 §:ää, jota vastaa vuoden 2006 alussa voimaan tulevassa 8 luvussa 14 §, ja joka koskee menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon raukeamista. Vuoden 2006 alussa voimaan tulevan rikoslain 8 luvun 9 §:ää ja 14 §:ää olisi muutettava niin, että ne vastaavat voimassa olevan 8 luvun 7 ja 12 §:ää niihin vuonna 2001 tehtyine muutoksineen.

Rikoslain uuden 8 luvun 18 §:n 1 momentissa säädetään, että ehdollisen rangaistuksen raukeamisesta säädetään ehdollisesta rangaistuksesta annetussa laissa (135/1976). Mainittu laki on kumottu lailla 521/2002. Ehdollista vankeutta koskevat säännökset on samalla otettu rikoslain 2 b lukuun. Sen 3 §:n 2 momentin mukaan rangaistus raukeaa, jollei sitä 5 §:n mukaan määrätä täytäntöönpantavaksi. Rikoslain 8 luvun 18 §:n 1 momenttia olisi muutettava vastaamaan ehdollista vankeutta koskevan sääntelyn muuttumista.

Tuomitun nuorisorangaistuksen raukeaminen

Vuoden 2005 alussa voimaan tulleen nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentin mukaan nuorisorangaistus raukeaa, jollei sen täytäntöönpano ole alkanut kolmen vuoden kuluessa lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä. Nuorisorangaistuksen valtakunnallistamisen ja vakinaistamisen yhteydessä nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon vanhentumista koskeva säännös otettiin rangaistuslajia koskevaan erityislakiin tarkoituksin siirtää se vuoden 2006 alussa voimaan tulevaan rikoslain 8 lukuun mainittuun lukuun tehtävien muiden muutosten yhteydessä.

Rikosoikeudellisia rangaistuksia koskeva vanhentumissäännöstö on syytä selkeyden vuoksi mahdollisuuksien mukaan keskittää rikoslain 8 lukuun. Vuoden 2006 alussa voimaan tulevan uuden 8 luvun 11 §:ssä säädetään myös toisen yhdyskuntaseuraamuksen eli yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon vanhentumisesta. Vastaava voimassa oleva yhdyskuntapalvelusta annetun lain (1055/1996) 5 §:n 3 momentin vanhentumissäännös on kumottu mainitusta ajankohdasta lähtien. Rikoslain uuden 8 luvun uudeksi 12 a §:ksi olisikin lisättävä nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon vanhentumista koskeva säännös, jolloin sitä vastaava nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentti on kumottava.

2.4.5. Toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi

Vuoden 1999 alussa kumotun rikoslain 42 luvun 5 §:n mukaan sakolla oli rangaistava sitä, joka erehdyttääkseen yksityistä henkilöä käyttää toisen passia, työtodistusta tai muuta senkaltaista todistusta. Pykälän kumoaminen liittyy oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia koskevan sääntelyn muuttamiseen. Pykälän kumoamista perusteltiin (HE 6/1997 vp, sivu 192) sillä, että pykälässä kuvattu epärehellisyys liittyy yleensä jonkin muun rikoksen tekemiseen. Kysymyksessä voi olla esimerkiksi toisen erehdyttäminen taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi, jolloin voidaan soveltaa petosta koskevia säännöksiä. Itsenäistä merkitystä pykälällä voi hallituksen esityksen mukaan olla esimerkiksi silloin, kun passia tai henkilötodistusta vaaditaan iän varmistamiseksi tarjottaessa tiettyä ikää edellyttäviä palveluita. Näissäkin tapauksissa taloudellisen edun tavoittelu johtaa petossäännösten soveltamiseen.

Hallituksen esityksessä HE 6/1997 vp todetaan, että muunlaisessa erehdyttämisessä voi olla kysymys esimerkiksi pääsyn hankkimisesta ravintolaan, johon pääsulle ravintolanpitäjä on asettanut ikärajan, taikka tupakan tai alkoholin ostamisesta alaikäisenä toisen henkilöllisyysasiakirjoja käyttäen. Kaikkeen tämäntyyppiseen erehdyttämiseen ei ole hallituksen esityksen mukaan tarpeen kohdistaa rangaistusuhkaa. Jos säännöksissä kuvattu menettely on jossakin erityistapauksessa perusteltua säätää rangaistavaksi, rangaistussäännös olisi jo säännösten ha-
vaittavuuden ja informatiivisuuden vuoksi syytä sijoittaa asianomaista toimintaa koskevaan yhteyteen, kuten alkoholilakiin.

Toisen henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttäminen yksityisen henkilön erehdyttämiseksi täyttää rikoslain 36 luvun 1 §:n 1 momentissa rangaistavaksi säädetyn petoksen tunnusmerkistön kuitenkin vain, jos kaikki pykälässä säädetyt rangaistavuuden edellytykset täyttyvät. Pykälän 1 momentin mukaan petoksesta tuomitaan se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdyttä hyväksi käyttämällä, saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä. Pykälän 2 momentin mukaan petoksen yritys on rangaistava.

Perusmuotoisesta väärennyksestä puolestaan on tuomittava rikoslain 33 luvun 1 §:n mukaan se, joka valmistaa väärän asiakirjan tai muun todistuskappaleen tai väärentää sellaisen käytettäväksi harhauttavana todisteena taikka käyttää väärennettyä todistuskappaletta tällaisena todisteena. Henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttämisen katsominen väärennykseksi edellyttää siis väärän tai oikeudettomasti muutetun asiakirjan käyttämistä.

Yleensä pelkkä muulla kuin omalla nimellä esiintyminen tai väärän iän ilmoittaminen ei ole rikoslain mukaan rangaistavaa, vaan tällaisia tekoja koskevat lähinnä moraalिसäännöt. Tästä periaatteesta poiketen rikoslain 16 luvun 5 §:ssä on kriminalisoitu väärän henkilötiedon antaminen viranomaiselle. Pykälän mukaan se, joka erehdyttääkseen viranomaista ilmoittaa nimensä väärin tai antaa muutoin henkilöllisyydestään väärän tai harhaanjohtavan tiedon taikka sanotussa tarkoituksessa käyttää toisen henkilötodistusta, passia, ajokorttia tai muuta sen kaltaista todistusta, on tuomittava väärän henkilötiedon antamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Rikoslain 16 luvun 5 §:ssä tarkoitetun teon rangaistavuus edellyttää väärän henkilötiedon ilmoittamista viranomaiselle. Lain perusteluissa (HE 6/1997 vp, sivu 67) nimenomaisesti todetaan, että väärän nimen ilmoittaminen tai muun sellaisen väärän tiedon antaminen yksityishenkilölle ei ole ehdotetun lainkohdan mukaan rangaistavaa. Sama koskee väärän henkilötiedon antamista pankissa, vakuutusyhtiössä, kaupassa tai muussa vastaavassa paikassa lukuun ottamatta sellaisia poikkeuksellisia tapauksia, joissa kyseinen liikeyritys toimii julkista valtaa käyttävän viranomaisen apuna. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että henkilö on tietoinen antamiensa tietojen menemisestä viranomaiselle (KKO 1995:31). Perustelujen mukaan väärän henkilötiedon antamisesta rikoslain 16 luvun 5 §:n tarkoittamassa mielessä ei ole kyse, jos virkamies ei kyseisessä yhteydessä toimi viranomaisena, vaan esimerkiksi erilaisten tavaroiden tai palveluiden tuottajana.

Vuoden 1995 alkoholilakiin (1143/1994) ja lakiin toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi (693/1976) sisältyy sääntelyä, jolla lasten ja nuorten terveydellisen suojaamisen vuoksi rajoitetaan alkoholin ja tupakan myyntiä sekä alkoholin anniskelua. Alkoholilain 16 §:ssä säädetään vähittäismyyntikielloista koskien alkoholin myymistä alle kahdeksantoista- ja alle kaksikymmentävuotiaille henkilöille. Alkoholilain 24 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan alkoholi-

juomaa ei saa anniskella kahdeksaatoista vuotta nuoremmalle. Mainittuihin ikäryhmiin kuuluvien henkilöiden alkoholin hallussapito kielletään alkoholilain 34 §:n 2 momentissa. Vuoden 1968 alkoholilain (459/1968) 85 ja 86 §:ssä säädetään rangaistavaksi kieltojen vastainen alkoholin myyminen tai hallussa pitäminen. Eduskunnan käsiteltävänä on hallituksen esitys HE 13/2004 vp alkoholirikoksia koskevien säännösten uudistamisesta, jossa alkoholirikoksia koskeva uudistettu lainsäädäntö ehdotetaan sijoitettavaksi rikoslain uuteen 50 a lukuun.

Toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain 10 §:n 1 momentin mukaan tupakka-tuotetta tai tupakointivälinettä ei saa elinkeinotoiminnassa myydä eikä muutoin luovuttaa henkilölle, joka on kahdeksaatoista vuotta nuorempi. Rangaistus kiellon vastaisesta toistuvasta menettelystä säädetään lain 31 §:n 4 momentissa. Alkoholin ja tupakan hankkimisen ja nauttimisen rajoittamisen lisäksi ikärajasääntelyä käytetään esimerkiksi elokuvanäytöksiin pääsemisen ja ilotulitteiden myymisen yhteydessä.

Rikoslain 42 luvun 5 §:n kumoamisen yhteydessä esitetyistä näkemyksistä huolimatta tarvetta toisen henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käytön kriminalisoimiselle voidaan katsoa olevan. Vaikka tällaisen menettelyn yleisyydestä ei ole saatavissa tarkkaa tietoa, jaksossa 2.3.2. esiteltyjen Suomen Hotelli- ja Ravintoliitto SHR ry:n ja Kuusamon kihlakunnan poliisilaitoksen kannanottojen perusteellakin kysymyksessä on merkittävä ongelma. Alkoholia ja tupakkaa ostetaan ja yritetään ostaa sekä anniskelupaikkoihin päästään ja pyritään pääsemään käyttämällä hyväksi toisen henkilön oikeita asiakirjoja ilman, että samalla syyllistytään rikokseen.

Viranomaisen myöntämän, toisen henkilön henkilötodistuksen tai vastaavan asiakirjan käyttöä voidaan pitää siinä määrin moitittavana menettelynä, että siihen on syytä liittää rangaistusuhka. Henkilöllisyyden osoittavien asiakirjojen tällaisen väärinkäyttöön liittyy aina erehdyttämistarkoitus, vaikka siinä ei pyritäkään petosrikoksen edellyttämällä tavalla hankkimaan taloudellista hyötyä tai vahingoittamaan toista. Toisaalta mitä tahansa eli esimerkiksi pilailutarkoituksessa tapahtuvaa erehdyttämistä ei ole perusteltua säätää rangaistavaksi. Teolla on pyrittävä oikeudellisesti merkityksellisen tiedon antamiseen. Lasten ja nuorten suojaamiseen liittyvien ikärajasäännösten noudattamista on myös ylipäänsä syytä pyrkiä kaikin tavoin edistämään.

Yksityisen henkilön erehdyttämisen kriminalisoimiseen liittyy useita ratkaistavia kysymyksiä. Niistä ensimmäisen koskee valinnan tekemistä rikoslakiin sijoitettavan yleissäännöksen ja eri lakeihin sijoitettavien erityissäännösten välillä. Käytännössä tällaista erehdyttämistä tulee tapahtumaan lähinnä ikärajojen valvonnan yhteydessä. Toisaalta kriminalisointia ei ole syytä rajoittaa pelkästään ikärajasääntelyyn, koska kysymyksessä olevaa menettelyä on sinällään pidettävä moitittavana ilman lasten ja nuorten suojaamiseen liittyvää näkökohtaakin. Tämä seikka ja kriminalisoinnin liittyminen useisiin ikärajasäännöksiin puhuvat sen puolesta, että rikoslakiin otettaisiin asiaa koskeva yleinen rangaistussäännös. Teon moitittavuus liittyy viranomaisen myöntämän asiakirjan väärinkäyttöön ja siihen ei kuulu rikoslain 36 luvun rikoksille ominaista tekijän hyötymistä tai vahingon aiheuttamista asianomistajalle. Luonteva paikka säännökselle löytyisikin viranomaisia vastaan tehtäviä rikoksia koskevasta rikoslain 16 luvusta heti väärän henkilötiedon antamista koskevan 5 §:n jäljestä.

Rikoslain 42 luvun 5 §:ssä ei ollut teolle rikosnimikettä. Kysymyksessä on yksityisen henkilön erehdyttäminen toisen henkilön henkilötodistusta tai vastaavaa asiakirjaa käyttäen. Rikosnime ei voi kuitenkaan olla pitkä. Asiakirjan käyttöä voidaan pitää erehdyttämistä olennaisempana sen vuoksi, että teossa aina käytettäisiin asiakirjaa. Yksityistä henkilöä voidaan

erehdyttää muutenkin esimerkiksi petosrikosten yhteydessä. Toisaalta rikosnimikkeessä ei voida mainita useita asiakirjoja ja kysymyksessä oleville asiakirjoille on vaikea kehittää yleisnimitystä. Näiden näkökohtien vuoksi rikosnimikkeenä voisi olla ”toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö”.

Ratkaistava on myös se, mitä asiakirjoja rikoslain 16 luvun uusi 5 a § koskisi. Luvun 5 §:n mukaan on rangaistavaa käyttää erehdyttämistarkoituksessa toisen henkilötodistusta, passia, ajokorttia tai muuta sen kaltaista todistusta. Kysymyksessä ovat siis viranomaisen antamat henkilöllisyyden toteamiseen käytettävät todistuskappaleet. Toisaalta 5 §:n koko sisältö huomioon ottaen myös muun todistuskappaleen, esimerkiksi pankkikortin näyttäminen voi olla osa sen pykälän mukaista väärän henkilötiedon antamista. Missään lainsäädännössä ei ole tyhjentävää säännöstä siitä, mitkä ovat henkilötietojen tarkastamiseen kelpaavia virallisia asiakirjoja. Yksityisen erehdyttämistä koskeva säännös koskisi ainoastaan henkilöllisyyden todistamiseen liittyvän asiakirjan käyttämistä. Lisäksi sellaista erehdyttämistä voidaan pitää vähemmän moitittavampana kuin 5 §:ssä tarkoitettua viranomaiseen kohdistuvaa väärän henkilötiedon antamista. Rikolliselle menettelylle voidaan uuden 5 a §:n mukaisessa tapauksessa asettaa hieman korkeampi kynnys. Asiakirjat ehdotetaan rajattavaksi rikoslain 16 luvun uudessa 5 a §:ssä siten kuin todistukset on rajattu luvun 5 §:ssä sillä poikkeuksella, että asiakirjan on oltava viranomaisen myöntämä.

Yksityisen henkilön erehdyttämisen rangaistusta harkittaessa lähtökohdaksi voidaan ottaa rikoslain kumottu 42 luvun 5 §, jonka mukaan saatettiin tuomita sakkorangaistus. Rikoslain 16 luvun 5 §:n mukaan väärän henkilötiedon antamisesta viranomaisen erehdyttämiseksi tuomitaan sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Henkilötodistuksen väärinkäyttöä voidaan pitää viimeksi mainitussa pykälässä tarkoitettua viranomaisten toimintaan kohdistuvaa tekoa vähemmän moitittavana. Pelkän sakon säätämistä seuraamukseksi voitaisiinkin pitää riittävänä.

Harkittavaksi tulee myös se, pitäisikö rikesakko säätää rangaistukseksi toisen henkilötodistuksen väärinkäytöstä. Kysymystä arvioitaessa on otettava huomioon se, että rikoslain 2 a luvun 8 §:n 1 momentin mukaan rikesakko on euromäärältään kiinteä sakkoa lievempi varallisuusrangaistus. Rikesakkorikkomuksista annetun asetuksen (610/1999) 2 §:n mukaan rikesakon suuruus on 10, 20, 35, 50, 70, 85, 100 tai 115 euroa sen mukaan kuin siinä asetuksessa jäljempänä säädetään. Nyt kysymyksessä olevaa rikosta voidaan moitittavuudeltaan pitää sellaisena, että rikesakoksi ei voitaisi säätää jotakin asetuksen 2 §:ssä mainituista pienimmistä rahamääristä. Tällöin rikesakko saattaisi rikoslain 2 a luvun 8 §:n 1 momentin vastaisesti olla säännönmukaisesti päiväsakoin määrättävää sakkorangaistusta ankarampi.

Kysymyksessä olevaan rikokseen syyllistyneiden maksukyky olisi nimittäin yleensä sellainen, että heille vahvistettaisiin päiväsakon rahamäärästä annetun asetuksen (609/1999) 5 §:n mukainen päiväsakon vähin rahamäärä 6 euroa. Kun teosta yleensä määrättävien päiväsakkojen lukumäärä olisi alhainen rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetty rangaistusteikon lieventäminenkin huomioon ottaen, rikesakoilla ei päästäisi sakkoja ilmeisesti lievempään rangaistustasoon. Henkilötodistuksen väärinkäyttöä koskevia asioita voitaisiin joka tapauksessa käsitellä yksinkertaisessa seuraamuksen määräämismenettelyssä eli rangaistusmääräysmenettelyssä.

Kysymyksessä olevan rikoksen yritystä ei ole tarpeen säätää rangaistavaksi. Kun rikos täyttyy jo todistuksen esittämisellä ilman erehdyttämisen onnistumista, erillistä yritystointa ei ole ainakaan vaikeuksista erotettavissa.

Henkilötodistuksen väärinkäyttöön syyllistynyt henkilö saattaa yrittää poistua tapahtumapaikalta ennen poliisin paikalle tuloa. Sillä henkilöllä, jolle todistus on esitetty tai joka teon muuten havaitsee, täytyy olla oikeus estää tekijän poistuminen. Pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai jos rikos on momentin luettelossa erikseen mainittu lievä rikos. Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöön syyllistyneiden henkilöiden vastuuseen saattaminen edellyttää sitä, että momentin rikosluetteloon lisätään henkilötodistuksen väärinkäyttö.

2.4.6. Lapsen omavaltainen huostaanotto ja lapsikaappaus

Lapsikaappausta, jolla tässä esityksessä tarkoitetaan lapselle läheisen henkilön suorittamaa huoltoon liittyviä oikeuksia loukaten tapahtuvaa lapsen viemistä lapsen asuinvaltion ulkopuolelle tai hänen luvaton palauttamatta jättämistään sieltä, on lähtökohtaisesti pidettävä rikoslain 25 luvun 5 §:ssä säädettyä lapsen omavaltaista huostaanottoa moitittavampana tekona. Laissa on säädetty viimeksi mainitun teon enimmäisrangaistukseksi kuusi kuukautta vankeutta. Käytännössä näistä harvoin tuomioistuimessa käsiteltävistä rikoksista (määrä vaihtelee vuosittain joistakin tapauksista noin kymmeneen) tuomitaan yleensä sakkorangaistus. Lapsikaappaus ei välttämättä täytä omavaltaista huostaanottoa ankarammin rangaistavien rikosten kuten vapaudenriiston tai pakottamisen tunnusmerkistöä.

Jaksossa 2.3.3. selostettujen lainsäädännön muuttamista koskevien aloitteidenkin perusteella lapsikaappauksiin on puututtava niiden lukumäärän ja haitallisen luonteen (erityisesti lapselle elinympäristöstään irrottamisesta aiheutuvat ongelmat ja palauttamiseen liittyvät vaikeudet) vuoksi nykyistä tuntuvammin rikoslainsäädännön keinoin. Oikeusministeriön käsiteltäväksi tulee vuosittain 10-15 uutta lapsikaappausasiaa, jotka jakaantuvat suuriin piirtein tasan Suomesta ulkomaille vietyjä lapsia ja Suomeen tuotuja lapsia koskevien asioiden kesken. Ulkoasiainministeriön käsiteltäväksi tulee vuosittain alle 10 uutta tapausta, jotka yleensä koskevat Suomesta vietyjä lapsia. Lapsikaappausrangaistussäännöksellä voidaan arvioida edistettävän lasten palauttamiseen liittyvän kansainvälisen sääntelyn, erityisesti Haagin sopimuksen toimitusta.

Kansainvälinen vertailu osoittaa, että lapsikaappausta vastaavista teoista on muissa maissa mahdollista tuomita rikoslain 25 luvun 5 §:n säädetyn kuuden kuukauden enimmäisrangaistuksen ylittäviä rangaistuksia. Laissa säädetyn enimmäisrangaistuksen korottamisella voidaan korostaa lapsikaappausten paheksuttavuutta ja edistää vankeusrangaistusten tuomitsemista näissä tapauksissa. Enimmäisrangaistuksen korottamisella voidaan myös edistää lapsikaappaukseen syyllistyneiden henkilöiden vastuuseen saattamista. Useissa keskeisissä rikoksentekijän luovuttamista koskevissa säännöksissä luovuttamisen edellytykseksi on asetettu se, että teosta voidaan tuomita vähintään vuoden vankeusrangaistus. Tältä osin voidaan mainita rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 2 §:n 1 momentti ja 53 §:n 1 momentti sekä rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain (456/1970) 4 §:n 1 momentti.

Rangaistusuhkan korottamisen vaikutusta ei tule kuitenkaan yliarvioida. Lapsikaappaustapauksissa tuomittava vankeusrangaistus tulisi usein olemaan ehdollinen, koska rikoksentekijän aikaisempi rikollisuus ja kysymyksessä oleva rikos eivät välttämättä edellyttäisi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Toisaalta lapsen Suomesta pois vievä voi olettaa välttävänsä rangaistukselta pysymällä Suomen ulkopuolella. Viimeksi mainittuun näkökohtaan liit-

tyy rangaistussäännöksen mahdollinen valikoiva soveltuminen erityisesti tapauksiin, joissa lapsi tuodaan luvattomasti Suomeen tai jätetään luvattomasti täältä palauttamatta.

Lapsikaappauksesta on teon paheksuttavuuden korostamiseksi ja havainnollisuuden vuoksi syytä säätää rikoslain 25 luvun 5 §:stä erillinen rangaistussäännös, jonka paikka on mainitun pykälän jälkeen uutena 5 a §:nä. Sen laatimisessa erityisesti harkittavia kysymyksiä ovat teki-
jäpiiri, teonkuvaus, rangaistusasteikko, suhde Suomen rikoslain soveltamisalaa koskevaan sääntelyyn, erityisen toimenpiteistä luopumissäännöksen tarpeellisuus ja yrityksen rangaistavuus. Samalla on harkittava, millä tavalla erillinen lapsikaappausta koskeva rangaistussäännös heijastuu rikoslain 25 luvun 5 §:n sisältöön.

Lapsikaappauksen teonkuvauksen määrittämisessä tärkeässä asemassa ovat Haagin sopimuksen 3-5 artikla. Sopimuksen 3 artiklan a kohdan mukaan lapsen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä luvattomana, jos se loukkaa huoltoon liittyviä oikeuksia. Mainitussa sopimuksessa ei ole rajattu lapsikaappauksen tekijöiden piiriä. Rikokseen syyllistyvien henkilöiden piirin määrittelyn kannalta tärkeänä voidaankin pitää rikoslain 25 luvun 5 §:ää, jonka mukaan lapsen omavaltaiseen huostaanottoon voi syyllistyä vain lapsen lähipiiriin kuuluva henkilö. Lapsikaappauksille on tyypillistä, että ne tekee juuri tällainen henkilö, yleensä toinen vanhemmista. Jos rikoksen tekee joku muu henkilö, kysymyksessä on käytännössä jokin muu nykyisin jo omavaltaista huostaanottoa ankarammin rangaistava rikos eli esimerkiksi vapaudenriistorikos (rikoslain 25 luvun 1 ja 2 §) tai ihmiskaupparikos (rikoslain 25 luvun 3 ja 3 a §). Tällainen muu henkilö voidaan katsoa myös avunantajaksi hänen edistäessään lapsen lähipiiriin kuuluvan henkilön suorittamaa tekoa. Rikoslain 25 luvun 5 §:n ja kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti lapsikaappauksen olisi kohdistuttava kuuttatoista vuotta nuorempaan lapseen.

Rangaistusasteikon harkinnassa täytyy ottaa ensinnäkin huomioon se, että myös lapsikaappaukset voivat olla vakavuudeltaan hyvinkin erilaisia. Tämä koskee esimerkiksi teon kestoa, lapsen kohtelua ja olosuhteita, joihin lapsi viedään. Merkitystä saattaa olla silläkin, viedäänkö lapsi pois asuinmaastaan vai jätetäänkö hänet palauttamatta sinne. Lievimpiä tapauksia varten on syytä ottaa mukaan mahdollisuus tuomita sakkorangaistus.

Laissa säädetty vankeusrangaistuksen enimmäiskesto tulisi pyrkiä suhteuttamaan muihin rikoslain 25 luvussa säädettyihin enimmäisrangaistuksiin. Lapsikaappaus saattaa sisältää muun ohessa vapaudenriistoon tai pakottamiseen viittaavia piirteitä. Mainituista rikoksista säädetään rikoslain 25 luvun 1 ja 8 §:ssä kahden vuoden enimmäisvankeusrangaistukset. Eduskunnassa käsiteltävässä lakialoitteessa LA 60/2004 vp enimmäisrangaistukseksi ehdotetaan kahta vuotta vankeutta. Kansainvälisen vertailun mukaiset lapsikaappausta vastaaviin tekoihin liittyvät rangaistusuhat eivät ole sellaisenaan siirrettävissä suomalaiseen rangaistussäännökseen rikoslainsäädäntöä koskevien kansallisten eroavaisuuksien vuoksi. Nämä näkökohdat huomioon ottaen tässä esityksessä päädytään ehdottamaan laissa säädettyksi ankarimmaksi rangaistukseksi kahden vuoden vankeusrangaistusta.

Lapsikaappausta valtioiden rajat ylittävänä rikoksena koskevat rikoslain 1 luvun säännökset Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta. Lähtökohtana on 1 §:n mukaan se, että Suomessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia. Suomen laki saattaa 2 §:n mukaan tulla sovellettavaksi myös suomalaiseen alukseen liittyvissä rikoksissa. Rikoslain 1 luvun 5 §:n mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, joka on kohdistunut muun ohessa Suomen kansalaiseen taikka Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomaalaiseen, sovelletaan Suomen lakia, jos teosta Suomen lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus.

Rikoslain 1 luvun 6 §:n mukaan Suomen kansalaisen tai Suomen kansalaiseen rinnastettavan henkilön Suomen ulkopuolella tekemään rikokseen sovelletaan Suomen lakia. 8 §:n mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, josta Suomen lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus, sovelletaan Suomen lakia, jos valtio, jonka alueella rikos on tehty, on pyytänyt rikoksen syytteenpanoa suomalaisessa tuomioistuimessa tai rikoksen johdosta esittänyt pyynnön rikoksentekijän luovuttamisesta, mutta pyyntöön ei ole suostuttu. Rikoslain 1 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä rikollinen teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni. Laiminlyöntirikos katsotaan tehdyksi siellä, missä tekijän olisi pitänyt toimia, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni.

Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta säädetään rikoslain 11 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan milloin rikos on tehty vieraan valtion alueella, Suomen lain soveltaminen voidaan perustaa 5, 6 ja 8 §:ään vain, jos rikos myös tekopaikan mukaan on rangaistava ja siitä olisi voitu tuomita rangaistus myös tämän vieraan valtion tuomioistuimessa. Rikoksesta ei silloin Suomessa saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin siitä tekopaikan laissa säädetään.

Uuden lapsikaappausta koskevan rangaistussäännöksen säätämisen ei voida katsoa aiheuttavan rikoslain 1 luvun muuttamistarvetta, vaan pykälä on sovitettavissa nykyiseen 1 luvun mukaiseen järjestelmään, jonka lapsikaappauksen kannalta keskeisiä pykälä on selostettu edellä.

Lapsen edun mukaista ja lapsikaappausten selvittämistä koskevan kansainvälisen sääntelyn toimivuutta edistävää on se, että lapsikaappaustilanne saadaan raukeamaan mahdollisimman nopeasti ja riidattomasti lapsen vapaaehtoisella palauttamisella. Rangaistusuhka voi kuitenkin rajoittaa lapsen kaappanneen henkilön halukkuutta palauttamiseen. Onkin syytä korostaa sellaisten säännösten merkitystä, jotka antavat mahdollisuuden rikosoikeudelliseen toimenpiteistä luopumiseen kaappaajan palauttaessa lapsen.

Lapsen etuun liittyvänä toimenpiteistä luopumissäännöksenä on jo tällä hetkellä rikoslain 25 luvun 9 §:n 2 momentti, jonka mukaan virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä lapsen omavaltaisesta huostaanotosta, jos se olisi vastoin lapsen etua. Sen soveltamista myös lapsikaappaukseen ei voida pitää riittävänä. Omavaltaista huostaanottoa yleensä vakavampana rikoksena lapsikaappauksen kohdalla toimenpiteistä luopumiseen ei pitäisi riittää pelkästään lapsen edun arvioimisen. Olennaista on tilanteen laukeaminen lapsen palauttamisella, joka sinällään usein myös toteuttaa lapsen etua. Toisaalta toimenpiteistä luopumista ei pitäisi lapsikaappaus tapauksessa rajata pelkästään syyttämättä jättämiseen, vaan myös tuomitsematta jättämisen pitäisi olla mahdollista. Yhtä selvää on toisaalta se, että toimenpiteistä luopuminen voi koskea vain lieväksi luonnehdittavia lapsikaappauksia.

Toimenpiteistä luopumissäännöksen yhteydessä on harkittava sitä, tarvitaanko toimenpiteistä luopumisesta oma säännös esimerkiksi rikoslain 25 luvun 9 §:ään vai riittääkö yleinen syyttämättä jättämistä ja tuomitsematta jättävistä koskeva lainsäädäntö. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 8 §:n 1 kohdan mukaan virallinen syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, milloin oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi. Vastaavansisältöinen rangaistuksen tuomitsematta jättämiseen oikeuttava säännös on rikoslain 6 luvun 12 §:n 4 kohdassa.

Lapsikaappausta koskevan erityisen toimenpiteistä luopumissäännöksen säätämistä voidaan pitää perusteltuna. Erillisellä säännöksellä voidaan korostaa toimenpiteistä luopumisen merkitystä lapsikaappaustapauksissa. Lisäksi tällaisessa säännöksessä voidaan nimenomaan korostaa tekijän vapaaehtoisuuden merkitystä. Lapsikaappauksia koskevaa toimenpiteistä luopumissäännöstä voidaan havainnollisuutensa takia pitää perusteltuna, vaikka yleensä ottaen rikosoikeudellista sääntelyä ei ole syytä tarpeettomasti monimutkaistaa erityisillä toimenpiteistä luopumissäännöksillä. Vapaaehtoinen lapsen palauttaminen ei voi kuitenkaan johtaa automaattiseen toimenpiteistä luopumiseen, vaan teko on arvioitava kokonaisuutena.

Lapsikaappauksen yritystä ei ehdoteta rangaistavaksi. Lapsen edun ei voida katsoa vaarantuvan rankaisemista edellyttävällä tavalla silloin, kun kaappaus ei ole onnistunut. Myös rangaistavan yrityksen alkamiskohdan määrittäminen voisi käytännössä osoittautua ongelmalliseksi. On huomattava, että lainsäädäntö mahdollistaa väliaikaisen turvaamistoimen tai uhkasakon käyttämisen tapauksissa, joissa olosuhteiden ja esimerkiksi epäonnistuneen lapsikaappausyrityksen vuoksi on aihetta olettaa olevan vaaraa lapsen omavaltaisesta viemisestä ulkomaille.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 48 a §:n mukaan ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta ottaa lapsen välittömästi haltuunsa, jos on perusteltua aihetta otaksua, että huoltaja aikoo ilman toisen huoltajan suostumusta viedä lapsen luvottomasti pois maasta. Kysymys on tuolloin tapauksista, joissa ei ehditä tehdä lain 17 §:ssä tarkoitettua väliaikaismääräystä koskevaa pyyntöä tuomioistuimelle. Lain 48 §:ssä viitataan menettelyn osalta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 25 §:ään, jonka mukaan voidaan kiireellisessä (tuomioistuin) tai erittäin kiireellisessä (ulosottomies tai ulosottoviranomainen) tapauksessa määrätä väliaikainen turvaamistoimi muun ohessa silloin, kun on aihetta otaksua, että lapsi täytäntöönpano estämiseksi viedään maasta.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien päätösten täytäntöönpanon tehostamiseksi voidaan käyttää uhkasakkoa. Uhkasakko saattaa tulla asetettavaksi ja tuomittavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 17-19 §:n mukaisesti sellaisissa tapauksissakin, jotka liittyvät vaaraan lapsen viemisestä luvottomasti pois maasta tai joissa lapsi lopulta viedään luvottomasti maasta.

Lapsen omavaltaista huostaanottoa koskevaa rikoslain 25 luvun 5 §:ää ei voitaisi enää jatkossa soveltaa lapsikaappaustapauksessa. Mainittua pykälää on muutettava niin, että tämä soveltamisalan rajausta ilmenee siitä. Samalla rikoslain 25 luvun 5 §:ää voidaan muuttaa niin, että pykälän toissijaisuus tulee muutenkin ilmi.

2.4.7. Rikoslain 34 a luvun eräiden säännösten muuttaminen

Rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn rikokseen syyllistyy se, joka terroristisessa tarkoituksessa siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle tekee ihmisryöstön. Luvun 5 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan varojen antaminen tai kerääminen ihmisryöstöön täyttää terrorismin rahoittamisen tunnusmerkistön. Molempien kohtien rikosluettelossa mainitaan lukuisia muitakin rikoksia kuin ihmisryöstö.

Ihmisryöstöä koskeva rangaistussäännös otettiin rikoslain 25 luvun 3 §:ään vuonna 1995. Mainitun säännöksen mukaan ihmisryöstöön syyllistyi se, joka

- 1) väkivallalla, uhkauksella tai kavaluudella ottaa valtaansa toisen saattaakseen hänet ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin tai pakkotyöhön,
- 2) väkivallalla, uhkauksella tai kavaluudella ottaa valtaansa viittätoista vuotta nuoremman lapsen käyttääkseen häntä ihmiskaupan kohteena tai
- 3) alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia taikka käy kauppaa orjilla.

Ihmisryöstöä koskevan rangaistussäännöksen mukaan teon oli oltava kokonaisuutena arvostellen törkeä täyttääkseen ihmisryöstön tunnusmerkistön. Rangaistukseksi oli tuomittava vankeutta vähintään kaksi ja enintään kymmenen vuotta.

Rikoslakia muutettiin 1 päivänä elokuuta 2004 voimaan tulleella lailla 650/2004 niin, että rikoslain 25 luvun 3 § muutettiin koskemaan ihmiskauppaa ja että lukuun lisättiin uusi törkeää ihmiskauppaa koskeva 3 a §. Samalla poistui ihmisryöstö rikosnimikkeenä. Rikoslain 34 a luvun 1 §:n 5 kohtaa ja 5 §:n 1 momentin 5 kohtaa ei samalla kertaa muutettu.

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n mukaan, jos ihmiskaupassa

- 1) käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta,
 - 2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä,
 - 3) rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai
 - 4) rikos on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa
- ja rikos on kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava törkeästä ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä.

Pykälän numeroiden eroavuudesta huolimatta törkeä ihmiskauppa on rikoslain muuttamista koskevan hallituksen esityksenkin (HE 34/2004 vp, sivu 101) mukaan näistä rikoksista se, joka vastaa aikaisemman lain ihmisryöstöä. Rikoslain 25 luvun 3 a § kattaa pykälän perustelujen mukaan ihmisryöstösäännöksen tekemuodot, kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan ja Euroopan unionin neuvoston ihmiskaupan torjuntaa koskevan puitepäättöksen (2002/629/YOS, EYVL N:o L 203, 1.8.2002, sivu 1) mukaiset vakavimmat tekemuodot sekä puitepäättöksen mukaiset raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdyt tekemuodot. Rikosnimikkeen muuttaminen ihmisryöstöstä törkeäksi ihmiskaupaksi liittyy siihen, että rakenteeltaan pykälä vastaa muita törkeän tekemuodon sisältäviä säännöksiä. Näin ollen rikoslain 34 luvun 1 §:n 1 momentin 5 kohtaa ja 5 §:n 1 momentin 5 kohtaa olisi muutettava niin, että niissä ihmisryöstön sijasta mainitaan törkeä ihmiskauppa.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi

Esityksen tavoitteena on parantaa rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän toimivuutta lapsiin kohdistuvien vakavimpien seksuaalirikosten käsittelyssä rikoslain 8 luvun vanhentumis-

säännöksiä muuttamalla, koska näihin vakaviin rikoksiin liittyy erityinen riski niiden myöhäisestä ilmitulosta. Vanhentumista koskevat säännökset eivät saa estää rikosentekijän saattamista vastuuseen pitkänkin ajan kuluttua teosta, jos rikos vain on selvitettävissä. Lapsiin kohdistuvien vakavien seksuaalirikosten syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisen myöhentämisellä voidaan vaikuttaa myös siihen, että rikoksen vanhentumisen kannalta ratkaisevaksi ei tule se, miksi rikoslain 20 luvussa tarkoitetuksi rikokseksi teko oikeudellisesti arvioidaan.

Rikosoikeudellista vanhentumista koskeva lainsäädäntö on eduskunnan edellyttämällä tavalla syytä jo selkeydenkin vuoksi saattaa vastaamaan Kansainvälisen rikostuomioistuimen Suomea sitovan perussäännön 29 artiklaa, jonka mukaan vanhentumisajat eivät koske tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia eli joukkotuhontaa, rikoksia ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksia. Näitä rikoksia vastaavista teoista säädetään Suomen rikoslain 11 luvussa.

Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöä koskevan rangaistussäännöksen lisäämisellä rikoslain 16 lukuun pyritään torjumaan käytännössä yleiseksi havaittua ongelmaa eli sitä, että alaikäiset henkilöt toiselle henkilölle kuuluvalla henkilötodistuksella tai vastaavalla asiakirjalla erehdyttävät yksityistä henkilöä ilman tarkoitusta saada taloudellista hyötyä tai aiheuttaakseen vahinkoa. Tällainen menettely on moitittavaa viranomaisen myöntämään asiakirjaan kohdistuvana. Henkilöllisyyden todistamiseen liittyvien asiakirjojen väärinkäytöllä estetään myös lasten ja nuorten suojaamiseen liittyvien ikärajasäännösten tehokasta noudattamista. Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöön syyllistyneiden tehokas rankaiseminen edellyttää jokamiehen kiinniotto-oikeuden laajentamista pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n 1 momentissa.

Lapsikaappaus eli huoltoon liittyviä oikeuksia loukaten tapahtuva lapsen vieminen asuinvaltiostaan ulkomaille tai jättäminen palauttamatta ulkomailta asuinvaltioon on rikoslain 25 luvun 5 §:ssä säädettyä lapsen omavaltaista huostaanottoa moitittavampi teko. Lapsikaappaus ei välttämättä täytä omavaltaista huostaanottoa ankarammin rangaistavien rikosten tunnusmerkistöä. Teon paheksuttavuuden korostamiseksi, rangaistusten ankaroittamiseksi ja havainnollisuuden vuoksi on syytä säätää mainitusta pykälästä erillinen lapsikaappausta koskeva rangaistussäännös. Lapsikaappausten sovinnollisen ratkaisemisen edistämiseksi on syytä säätää erillinen lapsikaappauksia koskeva toimenpiteistä luopumissäännös.

Tällä esityksellä ehdotetaan lisäksi tehtäväksi rikoslain 8 lukuun, 34 a luvun 1 ja 5 §:ään sekä 48 a luvun 7 §:ään teknisluonteisia muutoksia, joita muun lainsäädännön muuttuminen edellyttää.

3.2. Keskeiset ehdotukset

Rikoslain uuden 8 luvun 2 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että 2 momentissa oleva lainvastaisen asiantilan ylläpitämiseen liittyvä virke siirretään 1 momenttiin ja 2 momentissa säädetään vakavien lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohdan myöhentämisestä siitä, mikä se pykälän 1 momentin mukaan olisi. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeuden vanhentumisaika laskettaisiin siitä, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta. Sama koskisi raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen, kun teko on kohdistunut kahdeksantoista vuotta nuorempaan henkilöön.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten syyteoikeuden vanhentumisajan muuttaminen edellyttää myös rangaistuksen tuomitsemisen estävää vanhentumista koskevan rikoslain 8 luvun 6

§:n muuttamista. Syyteoikeuden alkamisajankohdan myöhentäminen saattaisi muuten johtaa siihen, että syyteoikeus ei olisi vanhentunut mutta 6 § estäisi rangaistuksen tuomitsemisen. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että 3 momentin mukaan rangaistuksen saa tuomita pykälän 2 momentissa säädettyjen määräaikojen estämättä 2 §:n 2 momentissa mainituista lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista, jos syyteoikeus ei ole vanhentunut. Pykälän 3 momentti sellaisena kuin se on rikoslain 8 luvussa siirrettäisiin pykälän 4 momentiksi täydennettynä 3 momenttiin olevalla viittauksella.

Rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi uusi toinen virke, jonka mukaan syyteoikeus ei vanhennu, jos kysymyksessä on sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos, ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa tai törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa. Vuoden 2006 alussa voimaan tulevan rikoslain 8 luvussa 1 §:n 1 momentissa säädetään siitä, että oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu. Rikoslain 8 luvun 6 §:n 1 momentti ehdotetaan vastaavasti muutettavaksi kuulumaan niin, että oikeus tuomita rangaistus 1 §:n 1 momentissa tarkoitetuista rikoksista ei vanhennu. Tuomitun vankeusrangaistuksen raukeamista koskeva 10 §:n 1 momentti olisi puolestaan muutettava niin, että elinkautinen vankeusrangaistus ja 1 §:n 1 momentissa mainituista rikoksista tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus eivät raukea.

Rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momenttia ehdotetaan muutettavaksi muun lainsäädännön muuttamisen edellyttämällä tavalla. Virkarikoksia koskevan rikoslain 40 luvun uudistamisen vuoksi ei ole perusteltua erotella momentin ensimmäisessä virkkeessä virkarikoksia ja julkisyhteisön työntekijän rikoksia. Toisaalta Suomen talousvyöhykettä koskeva lainsäädäntö ja siihen liittyen rikosoikeudellisten vanhentumissäännösten keskittäminen rikoslain 8 lukuun edellyttävät momentin täydentämistä erällä aluksiin liittyvien rikosten erityisillä kolmen vuoden vanhentumisajoilla.

Rikoslain 8 luvun 9 § ja 14 § ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan rikoslain menettämisseuraamuksia koskevan 10 luvun uudistuksia, jotka on jo otettu huomioon voimassa olevan rikoslain 8 luvun 7 ja 12 §:ssä niihin vuonna 2001 tehtyjen muutosten kautta. Nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentissa oleva tuomitun nuorisorangaistuksen raukeamista koskeva säännös ehdotetaan kumottavaksi ja sitä vastaava säännös lisättäväksi rikoslain 8 lukuun sen uudeksi 12 a §:ksi. Lisäksi rikoslain 8 luvun 18 §:n 1 momentin ehdollisen vankeuden raukeamista koskevaa viittausta muutettaisiin, koska momentissa mainittu ehdollisesta rangaistuksesta annettu laki on kumottu. Ehdollisen vankeusrangaistuksen raukeamisesta säädetään rikoslain 2 b luvun 3 §:n 2 momentissa ja 5 §:ssä.

Rikoslain 16 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 5 a §, jossa säädetään rangaistavaksi toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö. Mainitusta rikoksesta olisi tuomittava sakkoon se, joka erehdyttääkseen yksityistä henkilöä oikeudellisesti merkityksellisen tiedon antamiseksi käyttää toisen henkilön henkilötodistusta, passia, ajokorttia tai muuta sen kaltaista viranomaisen myöntämää todistusta. Rangaistusvastuun toteutumisen turvaaminen edellyttää sitä, että pakokeinolain 1 luvun 1 §:n 1 momenttiin lisättäisiin toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö rikokseksi, jonka vuoksi jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikosten tekijän.

Rikoslain 25 lukuun lisättäisiin uusi lapsikaappausta koskeva 5 a §, jonka mukaan, jos 5 §:ssä (lapsen omavaltainen huostaanotto) tarkoitettu teko tehdään lapsen huoltoon liittyviä oikeuksia loukaten viemällä lapsi asuinvaltiostaan ulkomaille tai jättämällä lapsi palauttamatta ul-

komailta asuinvaltioonsa, tekijä on tuomittava lapsikaappauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Omavaltaista huostaanottoa koskevaa rangaistussäännöstä ehdotetaan täydennettäväksi lapsikaappausta ja muita ankarammin rangaistavia rikoksia koskevalla toissijaisuusmaininnalla. Lisäksi rikoslain 25 lukuun lisättäisiin uusi 9 a §, jonka mukaan lapsikaappauksesta voidaan jättää syyte ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksentekijä on vapaaehtoisesti palauttanut lapsen.

Rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 5 kohtaa ja 5 §:n 1 momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että niissä mainitaan ihmisryöstön asemesta törkeä ihmiskauppa. Rikoslain 48 a luvun 7 §:ää muutettaisiin niin, että sen toinen virke poistetaan ja vastaava virke lisätään erityisiä vanhentumisaikoja koskevaan rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momenttiin. Virke koskee 48 a luvun 7 §:ssä tarkoitetun kalastusrikoksen lyhintä vanhentumisaikaa, joka on kolme vuotta.

4. Esityksen vaikutukset

Ehdotuksilla ei voida olettaa olevan lainvalmistelussa huomioon otettavia taloudellisia vaikutuksia, vaikutuksia viranomaisten toimintaan tai ympäristövaikutuksia. Ei voida esimerkiksi olettaa, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten syyteoikeuden vanhentumisen alkamisajankohdan myöhentämisestä tai toisen henkilötodistuksen väärinkäytön säätämisestä rangaistavaksi aiheutuisi tällaisten rikosasioiden kanssa toimiville viranomaisille sellaista lisätyötä, että niiden henkilöstöä olisi vastaavasti lisättävä. Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia vanhentumattomia rikoksia ei voida juurikaan olettaa tulevan suomalaisviranomaisten käsiteltäväksi. Lapsikaappaus puolestaan on jo rangaistava nykyisin lapsen omavaltaisena huostaanottona. Muilta osin esityksessä ehdotetaan ainoastaan muun lainsäädännön muuttumiseen liittyvien teknisluonteisten muutosten tekemistä.

Eräillä esityksen ehdotuksilla pyritään yhteiskunnallisiksi luonnehdittaviin vaikutuksiin. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumiseen liittyvillä muutoksilla pyritään niihin syyllistyneiden entistä tehokkaamman rikosoikeudelliseen vastuuseen saattamisen lisäksi yleisesti korostamaan näiden rikosten paheksuttavuutta ja siten vaikuttamaan käyttäytymiseen, arvoihin ja asenteisiin rikollisuutta ehkäisevästi. Samanlaiseen vaikutukseen pyritään korostamalla lapsikaappausta erityisen rangaistussäännöksen säätämisellä.

5. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki rikoslain muuttamisesta

8 luku. Vanhentumisesta

1 §. Syyteoikeuden vanhentuminen. Pykälän 1 momentissa säädetään, että oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu. Pykälän 1 momentissa ehdotetaan nyt lisäksi säädettäväksi, että syyteoikeus ei myöskään vanhennu, jos kysymyksessä on sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos, ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa ja törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa.

Pykälän 1 momenttiin ehdotettu lisäys liittyy Kansainvälisen rikostuomioistuimen Suomea sitovan perussäännön 29 artiklaan, jonka mukaan vanhentumisajat eivät koske tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia. Yleisperustelujen jaksossa 2.4.3. on käsitelty Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvien rikosten ja rikoslain 11 luvussa säädettyjen rikosten vastaavuutta sekä rikoslain 11 luvun 3 §:ssä säädettyyn lievään sodankäyntirikokseen liittyviä kysymyksiä ja päädytty rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentissa mainittavaksi ehdotettuihin rikoksiin.

Pykälän 4 momentissa säädetään, että virkarikosten ja julkisyhteisön työntekijän rikosten vanhentumisaika on kuitenkin vähintään viisi vuotta. Lisäksi momentissa säädetään eräiden ympäristörikosten kymmenen vuoden vanhentumisajasta. Momenttiin ehdotetaan lisättäväksi kaksi virkettä, jotka liittyvät Suomen talousvyöhykettä koskevaan lainsäädäntöön.

Kuten yleisperustelujen jaksosta 2.4.4. ilmenee, rikoslain 40 luvun uudistaminen on tehnyt tarpeettomaksi ja riittämättömäksi pykälän 1 momentissa säädetyn erottelun virkarikoksiin ja julkisyhteisön työntekijän rikoksiin. Rikoslain 40 luvussa säädettyihin virkarikoksiin voi syyllistyä virkamiehen ja julkisyhteisön työntekijän lisäksi muitakin henkilöitä luvun 12 §:n mukaisesti. Riittävää onkin, että 8 luvun 1 §:n 4 momentissa viiden vuoden vähimmäisaika kytetään pelkästään virkarikoksiin tekijäpiiriä sen tarkemmin määrittelemättä.

Vuoden 2006 alussa kumoutuvaan rikoslain 48 luvun 8 §:ään on Suomen talousvyöhykkeeseen liittyvän lainsäädännön säätämisen yhteydessä lisätty toinen virke, joka koskee aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain 28 §:ssä tarkoitetun, ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdyn, rikoslain 48 luvun 1-4 §:ssä rangaistavaksi säädetyn teon erityistä kolmen vuoden vanhentumisaikaa. Samassa yhteydessä rikoslain 48 a lukuun lisätyn 7 §:n toisessa virkkeessä säädetään siinä pykälässä tarkoitetun kalastusrikoksen lyhimmäksi vanhentumisajaksi kolme vuotta.

Rikoslain 48 luvun 8 §:n kumoutumisen ja vanhentumissäännösten rikoslain 8 lukuun keskitämisen vuoksi mainittuja virkkeitä vastaava sääntely ehdotetaan otettavaksi rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momenttiin, jossa säädetään syyteoikeuden erityisistä vanhentumisajoista. Rikoslain 48 luvun 8 §:n ensimmäiseen virkkeeseen liittyvä, edellä mainittua eräiden ympäristörikosten kymmenen vuoden vanhentumisaikaa koskeva muutos on jo tehty rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momenttiin.

2 §. Syyteoikeuden vanhentumisajan alkaminen. Pykälän 1 ja 2 momentti ehdotetaan yhdistettäväksi lainsäädäntöteknisistä syistä. Sisällöllisiä muutoksia ei tältä osin tehtäisi. Pykälän 2 momentissa säädetty syyteoikeuden vanhentumisajan alkaminen lainvastaisen tilan päättymisestä vastaa niitä poikkeuksellisia vanhentumisajan alkamisajankohtia (laiminlyödyn teon viimeinen mahdollinen tekemisajankohta ja seurauksen ilmenemispäivä), joista säädetään 1 momentin toisessa ja kolmannessa virkkeessä. Toisaalta lapsiin kohdistuvien eräiden seksuaalirikosten syyteoikeuden vanhentumisajan erityisestä alkamisajankohdasta on syytä selvytyden vuoksi säätää omassa momentissa eli pykälän 2 momentissa, koska tämä poikkeus koskee nimettyjä rikoksia.

Pykälän 2 momentin mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeuden vanhentumisaika laskettaisiin siitä, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta. Sama koskisi raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen, kun teko on kohdistunut kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön. Momentin virkkeissä tehtyyn erotteluun on tarvetta, koska lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohteena on aina alle 18-vuotias henkilö. Sen sijaan momentin jälkimmäisessä virkkeessä mainitut rikokset voivat kohdistua kaikenikäisiin asianomistajiin. Yleisperustelujen jaksossa 2.4.2. on käsitelty lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityisen vanhentumisjärjestelyn tarvetta sekä perusteltu vanhentumisajan alkamista kahdeksantoista vuoden iän saavuttamisesta ja erityisen vanhentumisjärjestelyn piiriin otettavien seksuaalirikosten valintaa.

6 §. Rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen. Pykälän 1 momentissa säädetään, että oikeus tuomita rangaistus rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu. Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 29 artikla edellyttää, että sen toimivaltaan kuuluvista rikoksista voidaan tuomita rangaistus rikoslain 8 luvun 6 §:n säännösten estämättä. Pykälän 1 momentissa ehdotetaankin säädettäväksi, että oikeus tuomita rangaistus 1 §:n 1 momentissa tarkoitetuista rikoksista ei vanhennu. Tällöin oikeus tuomita rangaistus sodankäyntirikoksesta, törkeästä sodankäyntirikoksesta, ihmisoikeuksien loukkaamisesta poikkeuksellisissa oloissa ja törkeästä ihmisoikeuksien loukkaamisesta poikkeuksellisissa oloissa ei myöskään vanhenisi.

Pykälän 3 momentti ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä säädetään 2 momenttiin liittyvästä poikkeuksesta koskien lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Samalla 3 momenttia vastaava sääntely ehdotetaan lisättäväksi pykälään 4 momenttina. Pykälän 3 momentin mukaan rangaistuksen saisi tuomita 2 momentissa säädettyjen määräaikojen estämättä 2 §:n 2 momentissa tarkoitetuista rikoksista, jos syyteoikeus ei ole vanhentunut. Rikoslain 8 luvun 2 §:n 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vanhentumisaika ja sen törkeän tekemuodon vanhentumisaika lasketaan siitä, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta. Sama koskisi raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen, kun teko on kohdistunut kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön.

Ilman pykälän 3 muuttamista ehdotetulla tavalla saattaisi käydä niin, että lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen syyteoikeus ei olisi vielä vanhentunut mutta oikeus tuomita rangaistus olisi vanhentunut. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisajan alkamisen myöhentäminen kahdeksantoista vuoden iän saavuttamiseen koskisi rikoksia, joiden syyteoikeuden vanhentumisaika on kaksikymmentä tai kymmenen vuotta. Jos kysymyksessä oleva rikos kohdistuu alle kahdeksanvuotiaaseen lapseen, asia voisi tulla tuomioistuimen ratkaistavaksi vasta pykälän 2 momentin 1 tai 2 kohdassa säädettyjen kolmenkymmenen tai kahdenkymme-

nen vuoden määräaikojen jälkeen. Rangaistuksen saisi näissä tapauksissa tuomita viimeksi mainittujen määräaikojen jälkeenkin, kunhan syyteoikeus ei ole vanhentunut.

Pykälän uusi 4 momentti vastaisi osittain rikoslain vuoden 2006 alussa voimaan tulevan 8 luvun 6 §:n 3 momenttia, jossa säädetään, että tuomittu rangaistus raukeaa, jos sitä koskeva tuomio ei ole tullut täytäntöönpanokelpoiseksi ennen 2 momentissa tarkoitettun ajan täyttymistä. Uudessa 4 momentissa ehdotetaan viitattavaksi myös 3 momenttiin. Viittauksella 3 momentissa tarkoitettuun aikaan tarkoitetaan sekä 2 momentin mukaisia kiinteitä määräaikoja silloin, kun syyteoikeus vanhentuu ennen niiden täyttymistä, että 3 momentissa tarkoitettua aikaa, jonka kuluessa rangaistuksen saa tuomita, vaikka 2 momentissa tarkoitettut määräajat olisivatkin menneet umpeen.

9 §. *Menettämisseuraamuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen.* Pykälän kolmas virke ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan rikoslain voimassa olevan 8 luvun 7 §:n kolmatta virkettä, jonka mukaan, jos menettämisvaatimus koskee 10 luvun 4 §:ssä tarkoitettua rikosentekovälinettä tai 5 §:ssä tarkoitettua muuta omaisuutta, menettämisvaatimus ei kuitenkaan vanhennu. Rikoslain 8 luvun 7 § on muutettu vuoden 2002 alussa voimaan tulleella lailla 875/2001, jossa säädetään myös menettämisseuraamuksia koskevasta rikoslain 10 luvusta. Tätä muutosta ei voitu ottaa huomioon, kun eduskunta käsitteli uudelleen rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistamista tasavallan presidentin jätettyä eduskunnan vastaukseen EV 6/2001 vp sisältyvät uudistamiseen liittyvät lait vahvistamatta.

10 §. *Tuomitun vankeusrangaistuksen raukeaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan elinkautinen vankeusrangaistus ei raukea. Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 29 artiklan mukaan vanhentumisajat eivät koske tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia. Pykälän 1 momenttia täytyy muuttaa niin, että vankeusrangaistuksen raukeaminen ei koskisi myöskään niitä tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia, joita koskevat muutokset ehdotetaan tehtäväksi 1 §:n 1 momenttiin ja 6 §:n 1 momenttiin. Nämä rikokset eli sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos, ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa ja törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa mainittaisiin 1 §:n 1 momentissa.

12 a §. *Tuomitun nuorisorangaistuksen raukeaminen.* Rikosoikeudellisia seuraamuksia koskeva vanhentumissäännöstö on syytä selkeyden vuoksi mahdollisuuksien mukaan keskittää rikoslain 8 lukuun. Sen vuoksi ehdotetaan, että 8 lukuun lisätään nuorisorangaistuksen raukeamista koskeva säännös, jossa säädetään, että nuorisorangaistus raukeaa, jollei sen täytäntöönpano ole alkanut kolmen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä. Säännös on nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentissa, joka ehdotetaan kumotavaksi.

14 §. *Tuomitun menettämisseuraamuksen raukeaminen.* Pykälään ehdotetaan tehtäväksi muutos, joka 9 §:ään ehdotettavan muutoksen tavoin liittyy voimassa olevaan rikoslain 8 lukuun tehtyihin vuoden 2002 alussa voimaan tulleisiin muutoksiin. Pykälän toisessa virkkeessä säädetäisiin, että jos menettämisseuraamus koskee 10 luvun 4 §:ssä tarkoitettua rikosentekovälinettä tai 5 §:ssä tarkoitettua muuta omaisuutta, menettämisseuraamuksen täytäntöönpano ei kuitenkaan raukea. Nyt vastaava virke on voimassa olevan rikoslain 8 luvun 12 §:ssä.

18 §. *Viittaussäännös.* Pykälän 1 momentti ehdotetaan muutettavaksi kuulumaan niin, että ehdollisen vankeusrangaistuksen raukeamisesta säädetään (rikoslain) 2 b luvun 3 §:n 2 momentissa ja 5 §:ssä. Vuoden 2006 alussa voimaan tulevan rikoslain 8 luvun 18 §:n 1 momentissa

säädetään, että ehdollisen rangaistuksen raukeamisesta säädetään ehdollisesta rangaistuksesta annetussa laissa (135/1976). Mainittu laki on kumottu 1 päivänä syyskuuta 2001 voimaan tulleella rikoslain muuttamisesta annetulla lailla 520/2001, jolla ehdollista vankeutta koskevat säännökset otettiin rikoslain uuteen 2 b lukuun ja jonka mukaan rangaistuksista ainoastaan vankeus voidaan tuomita ehdollisena. Rikoslain 2 b luvun 3 §:n 2 momentissa säädetään, että ehdollinen rangaistus raukeaa, jollei sitä 5 §:n mukaan määrätä täytäntöönpantavaksi. Viimeksi mainitussa pykälässä säädetään täytäntöönpantavaksi määräämisen edellytyksistä ja toteuttamistavoista.

16 luku. Rikoksista viranomaisia vastaan.

5 a §. Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi rangaistavaksi toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö. Rikokseen syylistyisi se, joka erehdyttääkseen yksityistä henkilöä oikeudellisesti merkityksellisen tiedon antamiseksi käyttää toisen henkilön henkilötodistusta, passia, ajokorttia ja muuta sen kaltaista viranomaisen myöntämää todistusta. Rangaistukseksi voitaisiin tuomita tai rangaistusmääräysmenettelyssä määrätä vain sakkoa. Rikosnimikkeessä mainittaisiin yksinkertaisuuden vuoksi vain henkilötodistus, vaikka pykälää sovellettaisiin myös muiden vastaavien viranomaisten myöntämien asiakirjojen käyttämiseen.

Rangaistussäännöstä sovellettaisiin tyypillisesti tapauksissa, joissa yleensä alaikäinen henkilö pyrkii ostamaan alkoholia tai tupakkaa taikka pääsemään alkoholin anniskelupaikkaan ja siinä yhteydessä käyttää toisen henkilön henkilötodistusta tai vastaavaa asiakirjaa osoittaakseen itsensä vanhemmaksi kuin tosiasiallisesti on. Kysymyksessä olevaan rikokseen voitaisiin syylistyä myös esimerkiksi ilotulitteiden ostamiseen liittyvässä ikärajan tarkastuksessa.

Käytännössä toisen henkilön henkilötodistuksen käyttäminen tapahtuu aina erehdyttämistarkoituksessa eli tarkoituksellisesti väärän tiedon antamiseksi. Erehdyttäminen ei kuitenkaan tässä tapauksessa tapahtuisi taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi tai toisen vahingoittamiseksi kuten rikoslain 36 luvun 1 §:n mukaisessa petoksessa. Tekijän ei tarvitsisi onnistua erehdyttämisessä, vaan pelkkä käyttäminen erehdyttämistarkoituksessa täyttäisi rikoksen tunnusmerkistön.

Oikeudellisesti merkityksellisen tiedon antamisen tulisi liittyä erehdyttämiseen. Sellaista merkitystä olisi tiedolla, jonka esittämisellä tekijä saa hyväkseen palvelun, päästämisen paikkaan tai muun vastaavan suoritteen, johon hän ei ole oikeutettu lainsäädännön tai muiden erehdyttävänä olevaa yksityishenkilöä velvoittavien määräysten perusteella. Rangaistavaa ei olisi esimerkiksi pilailutarkoituksessa tapahtuva toisen henkilötodistuksen käyttö.

Väärinkäytön tulisi nimenomaan kohdistua yksityishenkilöön. Rikoslain 16 luvun 5 §:ssä (väärän henkilötiedon antaminen) säädetään rangaistavaksi väärän tai harhaanjohtavan tiedon antaminen henkilöllisyydestä tai sanotussa tarkoituksessa tapahtuva toisen henkilötodistuksen, passin, ajokortin tai muun sen kaltaisen todistuksen käyttäminen viranomaisen erehdyttämiseksi. Tällöin tieto käytännössä annetaan virkamiehelle, jonka määritelmä rikoslakiin liittyviä käyttötarkoituksia varten on rikoslain 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa. Henkilö voi syylistyä väärän henkilötiedon antamiseen, vaikka tieto ensi kädessä annetaan yksityishenkilölle, jos viimeksi mainittu toimii julkista valtaa käyttävän viranomaisen apuna ja jos tieto välittyy yksityishenkilöltä viranomaiselle. Tällainen erehdyttäminen tulisi harvoin kysymykseen rikoslain

16 luvun 5 a §:n erehdyttämistapauksissa. Jos niin kuitenkin kävisi, tekijää olisi rangaistava rikoslain 16 luvun 5 §:n nojalla ankarammin rangaistavasta väärän henkilötiedon antamisesta.

Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöön liittyvässä erehdyttämisessä käytettävät todistukset olisi määritelty samalla tavalla kuin rikoslain 16 luvun 5 §:ssä sillä poikkeuksella, että todistuksen olisi oltava viranomaisen myöntämä. Erehdyttämisessä käytettävä asiakirja olisi viranomaisen myöntämä, jos sen olisi antanut rikoslain 40 luvun 11 §:n 1 momentissa mainittu tah. Ulkomaisten henkilötodistusten ja vastaavien asiakirjojen käyttämiseen rangaistavuus ei ulottuisi. Rikoslain 16 luvun säännösten soveltaminen rajoittuu vain Suomen viranomaisiin. Ulkomailla myönnettyjen todistusten sisältö ja oikeellisuus on myös vaikeampi havaita kuin Suomessa myönnettyjen asiakirjojen.

Todistusten rajaaminen viranomaisten asiakirjoihin tuo selkeyttä säännöksen soveltamiseen. Toisaalta asiakirjojen piiri pysyy riittävän laajana, jotta esimerkiksi ikärajojen valvontaa voidaan vaikeuksitta tehdä. Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöä voidaan myös pitää vähemmän paheksuttavana kuin viranomaistoimintaan kohdistuvaa väärän henkilötiedon antamista, minkä vuoksi ensiksi mainitun rikoksen tekemisessä käytettävien todistusten piiriä voidaan pitää suppeampana ja näin ollen rangaistavuuden kynnyistä jonkin verran korkeampana. Lisäksi esimerkiksi ikärajojen valvontaa tehostaa se, että sitä suoritetaan luotettavuusarvoltaan korkeiden viranomaisten myöntämien todistusten avulla.

Kysymyksessä olevilta todistuksilta voidaan edellyttää korkeaa todistusarvoa. Tämä tarkoittaa sitä, että käytännössä toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö voitaisiin tehdä vain kuvallisen todistuksen käyttämisellä. Kysymykseen tulevat pykälässä mainittujen asiakirjojen lisäksi esimerkiksi valokuvalliset yliopiston myöntämät opiskelijakortit, Kansaneläkelaitoksen kortit ja työnantajan myöntämät henkilöstökortit.

Jos kysymyksessä olevan todistuksen oikea haltija on luovuttanut sen väärinkäyttöön syyllistyville henkilölle nimenomaan väärinkäyttöä varten, oikea haltija syyllistyisi rikoslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettuun avunantoon toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöön. Oikean haltijan osallisuuden selvittämiseen saattaa kuitenkin liittyä näyttövaikeuksia, joiden vuoksi hänet on epäselvyytapauksissa jätettävä rankaisematta. Toisaalta toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöön syyllistyvä on saattanut esimerkiksi anastaa sen todistuksen oikealta haltijalta, jolloin todistusta väärin käyttävää olisi myös rangaistava anastusrikoksesta eli tilanteesta riippuen näpistyksestä tai varkaudesta. Korttia väärin käyttävä on myös saattanut saada sen laillisesti haltuunsa, jolloin kysymykseen saattaa tulla myös kavallusrikos.

Toisen henkilötodistuksen väärinkäytön selvittämisen yhteydessä väärin käytetty todistus voitaisiin pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n mukaisesti takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa tai on rikoksella joltakulta viety. Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan takavarikko olisi kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen, mikä tarkoittaa käytännössä todistuksen palauttamista sen oikealle haltijalle. Käytännössä todistus voitaneen palauttaa yleensä ilman takavarikkoon ottamista välittömästi sen oikealle omistajalle, koska siitä voidaan todistelutarkoituksia varten ottaa esimerkiksi valokuva. Kysymyksessä olevaa viranomaisen myöntämää muuntelematonta todistusta ei voida rikoslain 10 luvun säännösten nojalla tuomita valtiolle menetetyksi.

Eräiden henkilötietoihin liittyvien todistusten osalta lainsäädännössä on määräyksiä todistuksen poisottamisesta tai peruuttamisesta. Passilain (642/1986) 14 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan passi voidaan peruuttaa, jos sitä käyttää muu kuin se, jolle passi on annettu. Henkilö-

korttilain (829/1999) 7 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan henkilökortti voidaan peruuttaa, jos sitä käyttää oikeudettomasti muu kuin se, jolle henkilökortti on annettu. Passilain mainitun kohdan yksityiskohtaisten perustelujen (HE 201/1985 vp) mukaan peruuttamisen perusteena olisi yleensä se, että passin haltija on itse luovuttanut passinsa toisen henkilön käyttöön. Ajattelutavan jonkinlaista muutosta kuvastaa se, että henkilökorttilain mainitun kohdan yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 18/1999 vp) korostetaan peruuttamista nimenomaan kortinhaltijaa väärinkäytöltä suojaavana toimenpiteenä. Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöä ei voida pitää niin vakavana rikoksena, että passia tai henkilökorttia tulisi yleensä peruuttaa silloinkaan, kun asiakirjan oikea haltija on luovuttanut sen väärin käytettäväksi. Tilannetta voidaan arvioida toisin silloin, kun asiakirjan väärinkäytöllä pyritään taloudellisen hyödyn tai vahingon aiheuttamiseen kuten esimerkiksi petosrikoksissa.

Toisen henkilötodistuksen väärinkäytön tutkinta ja selvittäminen edellyttävät käytännössä sitä, että sillä henkilöllä, jolle todistus esitetään tai joka muuten havaitsee väärinkäytön, on oikeus ottaa tekijä kiinni poliisimiehelle luovuttamista varten. Tämän vuoksi pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n 1 momenttiin ehdotetaan tehtäväksi tarvittava muutos.

25 luku. Vapauteen kohdistuvista rikoksista

5 §. Lapsen omavaltainen huostaanotto. Pykälään ehdotetaan tehtäväksi lisäys, joka liittyy lapsikaappauksen säätämiseen rangaistavaksi rikoslain 25 luvun uudessa 5 a §:ssä. Lisäyksen perusteella lapsen omavaltaisesta huostaanotosta rangaistaan 5 §:ssä säädetyn tunnusmerkistön mukaiseen tekoon syyllistynyttä, jos teko ei ole rangaistava 5 a §:ssä tarkoitettuna lapsikaappauksena tai jos siitä ei muutenkaan säädetä muualla laissa ankarampaa rangaistusta. Jos 5 §:ssä tarkoitettu teko tehdään viemällä lapsi ulkomaille tai jättämällä lapsi palauttamatta sieltä, tekijä olisi tuomittava lapsikaappauksesta.

Kun 5 §:ää on syytä muuta 5 a §:n säätämisen vuoksi, samalla 5 §:ssä ehdotetaan todettavaksi myös yleisesti 5 §:n toissijaisuus muiden ankaramman rangaistusuhan sisältävien säännösten rinnalla. Omavaltaisen huostaanoton yhteydessä saatetaan syyllistyä esimerkiksi muuhun rikoslain 25 luvussa omavaltaista huostaanottoa ankarammin rangaistavaksi säädettyyn tekoon kuten vapaudenriistorikokseen (1 ja 2 §). Tuolloin tekijä tuomitaan omavaltaisen huostaanoton asemesta tästä muusta rikoksesta.

5 a §. Lapsikaappaus. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että jos 5 §:ssä tarkoitettu teko tehdään lapsen huoltoon liittyviä oikeuksia loukaten viemällä lapsi asuinvaltiostaan ulkomaille tai jättämällä lapsi palauttamatta ulkomailta asuinvaltioon, tekijä on tuomittava lapsikaappauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Erillisen lapsikaappausta koskevan pykälän tarvetta ja sen sisältöön vaikuttavia seikkoja on jo käsitelty yleisperustelujen jaksossa 2.4.6., jossa on kerrottu tekijäpiiriin ja samalla teonkuvaukseen, rangaistusasteikkoon, suhteeseen rikoslain 1 lukuun ja 25 luvun 5 §:ään ja toimenpiteistä luopumiseen liittyvät uuden pykälän sisältöön vaikuttavat harkintaperusteet. Teko olisi rangaistava Suomessa rikoslain 1 luvun säännösten mukaisten edellytysten täyttyessä riippumatta siitä, onko lapsi viety Suomesta tai jätetty palauttamatta Suomeen taikka tuotu Suomeen tai jätetty palauttamatta Suomesta.

Lapsen tulee olla ulkomaille viemisen tai sieltä palauttamatta jättämisen hetkellä kuuttatoista vuotta nuorempi. Rikos täyttyisi sillä hetkellä, kun ulkomaille vieminen tapahtuu tai lapsi jätetään palauttamatta. Lapsikaappaus rikoksena kestäisi kuitenkin niin kauan kuin lapsi on omavaltaisesti tekijän huostassa siihen asti, kunnes lapsi otetaan pois tekijän huostasta tai te-

kijä luovuttaa lapsen huostastaan taikka lapsi täyttää kuusitoista vuotta. Lapsen iällä voisi lisäksi olla merkitystä arvioitaessa esimerkiksi teon rangaistavuutta. Rikokseen voisi syyllistyä lapsen vanhempi, kasvatusvanhempi tai huoltaja taikka lapselle läheinen henkilö. Lapselle läheisiä henkilöitä olisivat esimerkiksi hänen lähisukulaisensa tai sellaiset henkilöt, joiden hoidossa tai kasvatuksessa lapsi poikkeuksellisesti on esimerkiksi huoltajan sairastumisen tai puuttumisen vuoksi.

Lapsikaappauksia koskevien kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti lapsikaappauksella tulisi loukata lapsen huoltoa koskevia oikeuksia, joita myös poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä tosiasiallisesti käytetään. Nämä oikeudet määräytyvät kyseistä huoltosuhdetta koskevan lainsäädännön ja viranomaisten päätösten mukaisesti. Lapsikaappauksia koskevien yleissopimusten määräysten mukaisesti sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 32 §:n 2 momentin mukaisesti lapsen poisvienyt tai palauttamatta jättänyt ei syyllistyisi lapsikaappaukseen, jos oikeuksien haltija on antanut menettelyyn suostumuksensa taikka on sen joko nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksynyt. Lapsikaappauksen aikana annettu jälkikäteen suostumus tai hyväksyminen ei kuitenkaan poistaisi teon rangaistavuutta.

Suomalaisen lapsen kannalta tärkein huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva sääntely sisältyy lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin. Lapsikaappauksen tapahtumisen arvioinnin kannalta keskeistä sääntelyä on mainitun lain 2 §:ssä (tapaamisoikeus), 3 §:ssä (lapsen huoltajat), 4 §:ssä (huoltajan tehtävät), 5 §:ssä (huoltajien yhteistoiminta), 6 §:ssä (huoltajat lapsen syntymän perusteella), 7 §:ssä (vanhempien sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta), 8 §:ssä (sopimuksen vahvistaminen) ja 9 §:ssä (tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta).

Huoltoon kuuluvana keskeisenä oikeutena on pidettävä oikeutta päättää lapsen asuinpaikasta, tässä tapauksessa asuinvaltiosta. Lapsi voidaan kuitenkin lapsikaappauksen edellyttämällä tavalla ottaa omavaltaisesti huostaan muultakin henkilöltä kuin Suomen lain mukaiselta huoltajalta, jos lapsi ennen tekoa on asuinvaltionsa oikeusjärjestyksen mukaisesti tai sen sallimalla tavalla on muun henkilön huostassa tai esimerkiksi lastensuojelulaitokseen sijoitettuna ennen lapsikaappauksen tekemistä ja jos lasta huostassaan pitävällä on oikeus päättää hänen asuinpaikastaan. Rangaistavuuden edellytyksenä oleva huoltoon liittyvien oikeuksien loukkaaminen tarkoittaisi sitä, että tapaamisoikeuden loukkaamisella ei syyllistytettäisi lapsikaappaukseen. Lapsikaappaukseen ei voisi myöskään syyllistyä huoltaja eli henkilö, jolla on oikeus päättää lapsen asuinpaikasta.

Rikoslain 25 luvun uuden 5 a §:n alueellinen soveltaminen määräytyisi rikoslain 1 luvun säännösten mukaisesti. Tältä kannalta keskeisiä ovat luvun 1, 2, 5, 6, 8 ja 11 §, joiden lapsikaappauksen kannalta keskeistä sisältöä on selostettu jaksossa 2.4.6. Lapsikaappauksesta epäillyn luovuttamista voitaisiin pyytää luovuttamista koskevan lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten asettamien edellytysten täytyttyessä. Lapsikaappauksesta voitaisiin tuomita enintään kahden vuoden vankeusrangaistus, mikä tarkoittaa sitä, että Suomessa olevaan lapsikaappauksesta epäiltyyn henkilöön voitaisiin tarvittaessa kohdistaa pakkokeinolain 1 luvun vapautta tai liikkumavapautta rajoittavia pakkokeinoja, joita ovat matkustuskielto, pidättäminen ja vangitseminen.

Lapsikaappauksesta voitaisiin tuomita sakkoa tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen tapahtuisivat rikoslain 6 luvun säännösten mukaisesti. Merkitystä olisi erityisesti lapsen iällä, omavaltaisen huostaanoton kestolla sekä olosuhteilla ja lapsen kohtelulla sellaisen huostaanoton aikana. Rangaistuksen määräämi-

seen voisi vaikuttaa myös se, missä määrin lapsikaappaukseen syyllistynyt henkilö pyrkii toimenpiteillään, esimerkiksi lasten piilottamisella nimenomaisesti estämään lapsen palauttamista.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon turvaamiseksi käytettävä uhkasakko ei ole rangaistus. Uhkasakko voidaan tuomita maksettavaksi huolimatta siitä, että henkilö tuomitaan rangaistukseen lapsikaappauksesta ja päinvastoin. Kysymys ei ole tällöin kielletystä saman käyttäytymisen kaksinkertaisesta rankaisemisesta. Tuomittu uhkasakko voi kuitenkin olla sellainen rikoksesta tekijälle aiheutuva muu seuraus, jonka perusteella virallinen syyttäjä voi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 §:n 1 kohdan nojalla jättää syytteen nostamatta taikka tuomioistuimien voi rikoslain 6 luvun 7 §:n 1 kohdan nojalla kohtuullistaa rangaistusta tai rikoslain 6 luvun 12 §:n 4 kohdan nojalla jättää rangaistuksen tuomitsematta.

9 a §. Toimenpiteistä luopuminen. Lapsen edun mukaista ja lapsikaappausten selvittämistä koskevan kansainvälisen sääntelyn toimivuutta edistävää on se, että lapsikaappaukseen syyllistynyt palauttaa lapsen vapaaehtoisesti. Tällaista palauttamista on pyrittävä kaikin tavoin edistämään. Tärkeä keino tavoitteeseen pääsemisen kannalta on toimenpiteistä luopumismahdollisuuden korostaminen. Tämän vuoksi pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että lapsikaappauksesta voidaan jättää syyte ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksentekijä on vapaaehtoisesti palauttanut lapsen.

Vapaaehtoisuudella tarkoitetaan tässä sitä, että lapsen kaapannut henkilö omasta aloitteestaan tai pyynnöstä toimittaa lapsen huoltajalle tai muulle lasta huostassaan pitämään oikeutetulle henkilölle taikka lapsikaappausta selvittävälle täytäntöönpanoviranomaiselle. Palauttamisella tarkoitetaan kaikkia toimenpiteitä, jotka johtavat lapsen palautumiseen huoltajalle. Tekijä voi esimerkiksi itse luovuttaa lapsen huoltajalleen, toimittaa tämän lentokoneeseen kotimatkaa varten tai luovuttaa lapsen täytäntöönpanoviranomaisille kotimaahansa palauttamista varten. Vapaaehtoisuudesta ei olisi kysymys, jos täytäntöönpanoviranomainen joutuu pakolla ottamaan lapsen pois kaappaukseen syyllistyneen henkilön huostasta. Mahdollisuus toimenpiteistä luopumiseen on syytä saattaa tekijän tietoon heti, kun häneen lapsikaappauksen alkamisen jälkeen saadaan yhteys.

Vapaaehtoinen lapsen palauttaminen ei voi johtaa automaattiseen toimenpiteistä luopumiseen. Teko olisi aina arvioitava kokonaisuutena. Toimenpiteistä luopuminen tulisi kysymykseen erityisesti silloin, kun palauttaminen tapahtuu nopeasti teon alkamisen jälkeen. Palauttamisen oma-aloitteisuus voisi myös erityisesti puhua toimenpiteistä luopumisen puolesta. Toisaalta lapsen palauttamisen vaikeuttaminen, lapsikaappauksen pitkä kesto tai lapsen pitäminen epäasiallisissa oloissa ovat seikkoja, jotka puhuisivat syytteen nostamisen ja rangaistuksen tuomitsemisen puolesta, vaikka tekijä olisikin lopulta palauttanut lapsen. Vaikka tekijää ei jätettäisi syyttämättä tai tuomitsematta, hänet voitaisiin tuomita rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 momentin nojalla normaalia lievempään rangaistukseen.

34 a luku. **Terrorismirikoksista**

1 §. Terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset. Pykälän 1 momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä olevassa rikosluettelossa mainitaan ihmisryöstön asemesta ihmiskauppa. Rikoslakia on muutettu 1 päivänä elokuuta 2004 voimaan tulleella lailla 650/2004

niin, että rikosnimikkeellä ”ihmisryöstö” olevaa rikosta ei enää ole. Sitä vastaa rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädetty törkeä ihmiskauppa.

5 §. *Terrorismin rahoittaminen.* Pykälän 1 momentin 5 kohtaan ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin 1 §:n 1 momentin 5 kohtaan. Ihmisryöstön sijasta kohdan rikosluettelossa mainittaisiin törkeä ihmiskauppa.

48 a luku. **Luonnonvararikoksista**

7 §. *Ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehty kalastusrikos ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkeminen.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että poistetaan sen toinen virke, jossa säädetään, että pykälässä tarkoitetun kalastusrikoksen lyhin vanhentumisaika on kolme vuotta. Rikosoikeudellisten vanhentumissäännösten rikoslain 8 lukuun keskitämisen vuoksi virke ehdotetaan lisättäväksi mainitun luvun 1 §:n 4 momenttiin.

1.2. Laki nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentin kumoamisesta

Nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentissa säädetään, että nuorisorangaistus raukeaa, jollei sen täytäntöönpano ole alkanut kolmen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä. Momentti ehdotetaan kumottavaksi ja vanhentumissäännösten keskitämisen vuoksi samansisältöinen säännös ehdotetaan lisättäväksi rikoslain 8 lukuun uutena 12 a §:nä.

1.3. Laki pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n muuttamisesta

1 §. *Jokamiehen kiinniotto-oikeus.* Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö rikokseksi, jonka vuoksi jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksenteijän. Ilman lisäystä kiinniotto-oikeutta ei olisi, koska kyseessä olevasta rikoksesta voitaisiin määrätä rangaistukseksi vain sakkoa.

Jokamiehen kiinniotto-oikeuden laajentaminen toisen henkilötodistuksen väärinkäyttöön on perusteltua sen vuoksi, että muuten näihin tekoihin syyllistyneiden rikosoikeudelliseen vastuuseen saattaminen vakavasti vaarantuisi. Jos rikoksesta epäilty ei paljastuttuaan jää vapaaehtoisesti odottamaan paikalle kutsuttua poliisimiestä, teko voi jäädä selvittämättömäksi. Voidaan olettaa, että huomattava osa henkilötodistuksen väärinkäytöstä kiinni jääneistä pyrkii välttämään asian selvittämistä.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Lakiehdotukset eivät sisällä säännöksiä, joiden nojalla voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä ja määräyksiä.

3. Voimaantulo

Tähän esitykseen sisältyvät lakiehdotukset ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä tammi-kuuta 2006. Syynä valitulle ajankohdalle on se, että tuolloin tulee voimaan rikoslain uusi 8 luku, jota tässä esityksessä ehdotetaan laajalti muutettavaksi.

Tämän esityksen mukaan lapsiin kohdistuvien eräiden seksuaalirikosten vanhentumisen alkamisajankohtaa myöhennettäisiin. Sovellettavia vanhentumissäännöksiä valittaessa on otettava huomioon rikoslain 3 luvun 2 §, jonka mukaan rikokseen sovelletaan sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Pykälän 2 momentin mukaan, jos tuomittaessa on voimassa toinen laki kuin rikosta tehtäessä, sovelletaan kuitenkin uutta lakia, jos sen soveltaminen johtaa lievempään lopputulokseen. Mainittua pykälää koskevan hallituksen esityksen (HE 44/2002 vp, sivu 37) mukaan pykälän soveltamisalan kannalta merkitystä on esimerkiksi syyteoikeuden vanhentumisaikojen muutoksilla. Tämän esityksen valmistelussa ei ole katsottu olevan syytä poiketa rikoslain 3 luvun 2 §:n 1 ja 2 momentin sääntelystä. Koska vanhentumissääntelyä ehdotetaan muutettavaksi rikoksentekijän kannalta suuntaan, joka ei johda lievempään lopputulokseen vaan vanhentumisajan pidentymiseen, erityisen vanhentumisjärjestelyn piiriin kuuluvien rikosten vanhentuminen määräytyisi aina tekohetkellä voimassa olleiden säännösten mukaan. Syyteoikeuden vanhentumisen erityinen alkamisajankohta koskisi siis tekoja, jotka on tehty vuoden 2006 alkamisen jälkeen.

4. Säättämisjärjestys

Lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

LAKIEHDOTUKSET

1.

L a k i**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 8 luvun 1 §:n 1 ja 4 momentti, 2 §:n 1 ja 2 momentti, 6 §:n 1 ja 3 momentti, 9 §, 10 §:n 1 momentti, 14 § ja 18 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 297/2003, 25 luvun 5 §, sellaisena kuin se on laissa 578/1995, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 5 kohta ja 5 §:n 1 momentin 5 kohta, sellaisina kuin ne ovat laissa 17/2003, ja 48 a luvun 7 §, sellaisena kuin se on laissa 1067/2004, ja *lisätään* 8 luvun 6 §:ään uusi 4 momentti, 8 lukuun uusi 12 a §, 16 lukuun uusi 5 a § sekä 25 lukuun uusi 5 a § ja 9 a § seuraavasti:

8 luku

Vanhentumisesta

1 §

Syyteoikeuden vanhentuminen

Oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu. Syyteoikeus ei myöskään vanhennu, jos kysymyksessä on sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos, ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa tai törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa.

Virkarikosten vanhentumisaika on kuitenkin vähintään viisi vuotta. Ympäristön turmelemisen, luonnonsuojelurikoksen ja rakennussuojelurikoksen vanhentumisaika on kymmenen vuotta. Aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain (300/1979) 28 §:ssä tarkoitetun, ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdyn ympäristön turmelemisen, törkeän ympäristön turmelemisen, ympäristörikkomuksen ja tuottamuksellisen ympäristön turmelemisen vanhentumisaika on kolme vuotta. Ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdyn kalastusrikoksen lyhin vanhentumisaika on kolme vuotta.

2 §

Syyteoikeuden vanhentumisajan alkaminen

Edellä 1 §:ssä mainitut ajat lasketaan rikoksen tekopäivästä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä säädetään laiminlyönti rangaistavaksi, syyteoikeus alkaa vanhentua, kun laiminlyöty teko olisi viimeistään tullut tehdä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä edellytetään määrätyn seurauksen syntymistä, aika lasketaan tuon seurauksen ilmenemispäivästä. Jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asian tilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeuden vanhentumisaika lasketaan siitä, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta. Sama koskee raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen, kun teko on kohdistunut kahdeksatoista vuotta nuorempaan henkilöön.

6 §

Rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen

Oikeus tuomita rangaistus 1 §:n 1 momentissa tarkoitetuista rikoksista ei vanhennu.

Rangaistuksen saa kuitenkin tuomita 2 momentissa säädettyjen määräaikojen estämättä 2 §:n 2 momentissa mainituista rikoksista, jos syyteoikeus ei ole vanhentunut.

Tuomittu rangaistus raukeaa, jos sitä koskeva tuomio ei ole tullut täytäntöönpanokelpoiseksi ennen 2 tai 3 momentissa tarkoitettua ajan täyttymistä.

9 §

Menettämisseuraamuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen

Menettämisseuraamusta ei saa tuomita, mikäli teosta ei vanhentumisen vuoksi saa tuomita rangaistusta. Menettämisvaatimuksen lyhin vanhentumisaika on kuitenkin viisi vuotta. Jos menettämisvaatimus koskee 10 luvun 4 §:ssä tarkoitettua rikoksentekovälinettä tai 5 §:ssä tarkoitettua muuta omaisuutta, menettämisvaatimus ei kuitenkaan vanhennu.

10 §

Tuomitun vankeusrangaistuksen raukeaminen

Elinkautinen vankeusrangaistus ja 1 §:n 1 momentissa mainituista rikoksista tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus eivät raukea.

12 a §

Tuomitun nuorisorangaistuksen raukeaminen

Nuorisorangaistus raukeaa, jollei sen täytäntöönpano ole alkanut kolmen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

14 §

Tuomitun menettämisseuraamuksen raukeaminen

Menettämisseuraamusta ei saa panna täytäntöön, kun kymmenen vuotta on kulunut lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä. Jos menettämisseuraamus koskee 10 luvun 4 §:ssä tarkoitettua rikoksentekovälinettä tai 5 §:ssä tarkoitettua muuta omaisuutta, menettämisseuraamuksen täytäntöönpano ei kuitenkaan raukea.

18 §

Viittaussäännös

Ehdollisen vankeusrangaistuksen raukeamisesta säädetään 2 b luvun 3 §:n 2 momentissa ja 5 §:ssä.

16 luku

Rikoksista viranomaisia vastaan

5 a §

Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö

Joka erehdyttääkseen yksityistä henkilöä oikeudellisesti merkityksellisen tiedon antamiseksi käyttää toisen henkilön henkilötodistusta, passia, ajokorttia tai muuta sen kaltaista viranomaisen myöntämää todistusta, on tuomittava *toisen henkilötodistuksen väärinkäytöstä* sakkoon.

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

5 §

Lapsen omavaltainen huostaanotto

Jos kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen vanhempi, kasvatusvanhempi tai huoltaja taikka lapselle läheinen henkilö omavaltaisesti ottaa lapsen huostaansa tai muun edellä mainitun henkilön huostaan siltä, jonka huostassa lapsi on, ja jos teko ei ole rangaistava 5 a §:ssä tarkoitettuna lapsikaappauksena tai jos siitä ei muutenkaan säädetä muualla laissa ankarampaa rangaistusta, hänet on tuomittava *lapsen omavaltaisesta huostaanotosta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

5 a §

Lapsikaappaus

Jos 5 §:ssä tarkoitettu teko tehdään lapsen huoltoon liittyviä oikeuksia loukaten viemällä lapsi asuinvaltiostaan ulkomaille tai jättämällä lapsi palauttamatta ulkomailta asuinvaltioon, tekijä on tuomittava *lapsikaappauksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

9 a §

Toimenpiteistä luopuminen

Lapsikaappauksesta voidaan jättää syyte ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksentekijä on vapaaehtoisesti palauttanut lapsen.

34 a luku

Terrorismirikoksista

1 §

Terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset

Joka terroristisessa tarkoituksessa siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle, tekee

5) törkeän pahoinpitelyn, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähdერიoksen tai kaappauksen, on tuomittava vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi,

5 §

Terrorismin rahoittaminen

Joka suoraan tai välillisesti antaa tai kerää varoja rahoittaakseen tai tietoisena siitä, että niillä rahoitetaan

5) murhaa, tappoa, surmaa, törkeää pahoinpitelyä, vapaudenriistoa, törkeää vapaudenriistoa, törkeää ihmiskauppaa, panttivangin ottamista tai törkeää julkisrauhan rikkomista tai niillä uhkaamista, kun teko kohdistuu henkilöön, jota tarkoitetaan kansainvälistä suojelua nauttivia henkilöitä vastaan, mukaan lukien diplomaattiset edustajat, kohdistuvien rikosten ehkäisemistä ja rankaisemista koskevassa yleissopimuksessa (SopS 63/1978),
on tuomittava *terrorismin rahoittamisesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi.

48 a luku

Luonnonvararikoksista

7 §

Ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehty kalastusrikos ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkeminen

Ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdystä kalastusrikoksesta ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkemisestä saa tuomita vain sakkoa, jollei Suomea sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella ole toisin säädetty.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2006.

2.

L a k i**nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentin kumoamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Tällä lailla kumotaan nuorisorangaistuksesta 21 päivänä joulukuuta 2004 annetun lain (1196/2004) 6 §:n 4 momentti.

2 §

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2006.

3.

L a k i**pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 615/2002, seuraavasti:

1 luku

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

1 §

Jokamiehen kiinniotto-oikeus

Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö, lievä pahoinpity, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2006.

1.**L a k i****rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 8 luvun 1 §:n 1 ja 4 momentti, 2 §:n 1 ja 2 momentti, 6 §:n 1 ja 3 momentti, 9 §, 10 §:n 1 momentti, 14 § ja 18 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 297/2003, 25 luvun 5 §, sellaisena kuin se on laissa 578/1995, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 5 kohta ja 5 §:n 1 momentin 5 kohta, sellaisina kuin ne ovat laissa 17/2003, ja 48 a luvun 7 §, sellaisena kuin se on laissa 1067/2004, ja lisätään 8 luvun 6 §:ään uusi 4 momentti, 8 lukuun uusi 12 a §, 16 lukuun uusi 5 a § sekä 25 lukuun uusi 5 a ja 9 a § seuraavasti:

8 luku**Vanhentumisesta**

Vuoden 2006 alussa voimaan tuleva laki

1 §*Syyteoikeuden vanhentuminen*

Oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu.

Virkarikosten ja julkisyhteisön työntekijän rikosten vanhentumisaika on kuitenkin vähintään viisi vuotta. Ympäristön turmelemisen, luonnonsuojelurikoksen ja rakennussuojelurikoksen vanhentumisaika on kymmenen vuotta.

Ehdotus

1 §

Syyteoikeuden vanhentuminen

Oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu. *Syyteoikeus ei myöskään vanhennu, jos kysymyksessä on sodankäyntirikos, törkeä sodankäyntirikos, ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa tai törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa.*

Virkarikosten vanhentumisaika on kuitenkin vähintään viisi vuotta. Ympäristön turmelemisen, luonnonsuojelurikoksen ja rakennussuojelurikoksen vanhentumisaika on kymmenen vuotta. Aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain (300/1979) 28 §:ssä tarkoitetun, ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdyn ympäristön turmelemisen, törkeän ympäristön turmelemisen, ympäristörikkomuksen ja tuottamuksellisen ympäristön turmelemisen vanhentumisaika on kolme vuotta. Ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdyn kalastusrikoksen lyhin vanhentumisaika on kolme vuotta.

Vuoden 2006 alussa voimaan tuleva laki

2 §

Syyteoikeuden vanhentumisajan alkaminen

Edellä 1 §:ssä mainitut ajat lasketaan rikoksen tekopäivästä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä säädetään laiminlyönti rangaistavaksi, syyteoikeus alkaa vanhentua, kun laiminlyöty teko olisi viimeistään tullut tehdä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä edellytetään määrätyn seurauksen syntymistä, aika lasketaan tuon seurauksen ilmenemispäivästä.

Jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asian tilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä.

Ehdotus

2 §

Syyteoikeuden vanhentumisajan alkaminen

Edellä 1 §:ssä mainitut ajat lasketaan rikoksen tekopäivästä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä säädetään laiminlyönti rangaistavaksi, syyteoikeus alkaa vanhentua, kun laiminlyöty teko olisi viimeistään tullut tehdä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä edellytetään määrätyn seurauksen syntymistä, aika lasketaan tuon seurauksen ilmenemispäivästä. *Jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asian tilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä.*

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeuden vanhentumisaika lasketaan siitä, kun asianomistaja täyttää kahdeksantoista vuotta. Sama koskee raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen, kun teko on kohdistunut kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön.

Vuoden 2006 alussa voimaan tuleva laki

6 §

Rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen

Oikeus tuomita rangaistus rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus, ei vanhennu.

Tuomittu rangaistus raukeaa, jos sitä koskeva tuomio ei ole tullut täytäntöönpanokelpoiseksi ennen 2 momentissa tarkoitetun ajan täyttymistä.

Ehdotus

6 §

Rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen

Oikeus tuomita rangaistus 1 §:n 1 momentissa tarkoitetuista rikoksista ei vanhennu.

Rangaistuksen saa kuitenkin tuomita 2 momentissa säädettyjen määräaikojen estämättä 2 §:n 2 momentissa mainituista rikoksista, jos syyteoikeus ei ole vanhentunut.

Tuomittu rangaistus raukeaa, jos sitä koskeva tuomio ei ole tullut täytäntöönpanokelpoiseksi ennen 2 tai 3 momentissa tarkoitetun ajan täyttymistä.

Vuoden 2006 alussa voimaan tuleva laki

9 §

Menettämisseuraamuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen

Menettämisseuraamusta ei saa tuomita, mikäli teosta ei vanhentumisen vuoksi saa tuomita rangaistusta. Menettämiskaavan lyhin vanhentumisaika on kuitenkin viisi vuotta. Jos menettämiskaava koskee sellaista esinettä tai ainetta, jonka sen erityisen laadun tai ominaisuuksien vuoksi ja muut asiassa ilmenevät seikat huomioon ottaen on syytä varoa joutuvan rikolliseen käyttöön, menettämiskaava ei vanhennu.

Ehdotus

9 §

Menettämisseuraamuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen

Menettämisseuraamusta ei saa tuomita, mikäli teosta ei vanhentumisen vuoksi saa tuomita rangaistusta. Menettämiskaavan lyhin vanhentumisaika on kuitenkin viisi vuotta. *Jos menettämiskaava koskee 10 luvun 4 §:ssä tarkoitettua rikoksentekovälinettä tai 5 §:ssä tarkoitettua muuta omaisuutta, menettämiskaava ei kuitenkaan vanhennu.*

Vuoden 2006 alussa voimaan tuleva laki

10 §

Tuomitun vankeusrangaistuksen raukeaminen

Elinkautinen vankeusrangaistus ei raukea.

Ehdotus

10 §

Tuomitun vankeusrangaistuksen raukeaminen

Elinkautinen vankeusrangaistus ja 1 §:n 1 momentissa mainituista rikoksista tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus eivät raukea.

Voimassa oleva laki

12 a §

Tuomitun nuorisorangaistuksen raukeaminen

(nuorisorangaistuksesta annetun lain 6 §:n 4 momentti)

Ehdotus

12 a §

Tuomitun nuorisorangaistuksen raukeaminen

Nuorisorangaistus raukeaa, jollei sen täytäntöönpano ole alkanut kolmen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

Vuoden 2006 alussa voimaan tuleva laki

14 §

Tuomitun menettämisseuraamuksen raukeaminen

Menettämisseuraamusta ei saa panna täytäntöön, kun kymmenen vuotta on kulunut lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä. Jos menettämisseuraamus koskee sellaista esinettä tai ainetta, jonka sen erityisen laadun tai ominaisuuksien vuoksi ja muut asiassa ilmenevät seikat huomioon ottaen on syytä varoa joutuvan rikolliseen käyttöön, menettämisseuraamuksen täytäntöönpano ei kuitenkaan raukea.

Ehdotus

14 §

Tuomitun menettämisseuraamuksen raukeaminen

Menettämisseuraamusta ei saa panna täytäntöön, kun kymmenen vuotta on kulunut lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä. *Jos menettämisseuraamus koskee 10 luvun 4 §:ssä tarkoitettua rikoksentekovälinettä tai 5 §:ssä tarkoitettua muuta omaisuutta, menettämisseuraamuksen täytäntöönpano ei kuitenkaan raukea.*

Vuoden 2006 alussa voimaan tuleva laki

18 §

Viittaussäännös

Ehdollisen rangaistuksen raukeamisesta säädetään ehdollisesta rangaistuksesta annetussa laissa (135/1976).

Ehdotus

18 §

Viittaussäännös

Ehdollisen vankeusrangaistuksen raukeamisesta säädetään 2 b luvun 3 §:n 2 momentissa ja 5 §:ssä.

16 luku

Rikoksista viranomaisia vastaan

Voimassa oleva laki

5 a §

Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö

Ehdotus

5 a §

Toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö

Joka erehdyttääkseen yksityistä henkilöä oikeudellisesti merkityksellisen tiedon antamiseksi käyttää toisen henkilön henkilötodistusta, passia, ajokorttia tai muuta sen kaltaista viranomaisen myöntämää todistusta, on tuomittava toisen henkilötodistuksen väärinkäytöstä sakkoon.

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

Voimassa oleva laki

5 §

Lapsen omavaltainen huostaanotto

Jos kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen vanhempi, kasvatusvanhempi tai huoltaja taikka lapselle läheinen henkilö omavaltaisesti ottaa lapsen huostaansa tai muun edellä mainitun henkilön huostaan siltä, jonka huostassa lapsi on, hänet on tuomittava *lapsen omavaltaisesta huostaanotosta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Ehdotus

5 §

Lapsen omavaltainen huostaanotto

Jos kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen vanhempi, kasvatusvanhempi tai huoltaja taikka lapselle läheinen henkilö omavaltaisesti ottaa lapsen huostaansa tai muun edellä mainitun henkilön huostaan siltä, jonka huostassa lapsi on, *ja jos teko ei ole rangaistava 5 a §:ssä tarkoitettuna lapsikaappauksena tai jos siitä ei muutenkaan säädetä muualla laissa ankarampaa rangaistusta*, hänet on tuomittava *lapsen omavaltaisesta huostaanotosta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Voimassa oleva laki

5 a §

Lapsikaappaus

Ehdotus

5 a §

Lapsikaappaus

Jos 5 §:ssä tarkoitettu teko tehdään lapsen huoltoon liittyviä oikeuksia loukaten viemällä lapsi asuinvaltiostaan ulkomaille tai jättämällä lapsi palauttamatta ulkomailta asuinvaltioon, tekijä on tuomittava lapsikaappauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Voimassa oleva laki

9 a §

Toimenpiteistä luopuminen

Ehdotus

9 a §

Toimenpiteistä luopuminen

Lapsikaappauksesta voidaan jättää syyte ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksentekijä on vapaaehtoisesti palauttanut lapsen.

34 a luku

Terrorismirikoksista

Voimassa oleva laki

1 §

Terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset

Joka terroristisessa tarkoituksessa siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle, tekee

5) törkeän pahoinpitelyn, *ihmisryöstön*, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähderikoksen tai kaappauksen, on tuomittava vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi,

Ehdotus

1 §

Terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset

Joka terroristisessa tarkoituksessa siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle, tekee

5) törkeän pahoinpitelyn, *törkeän ihmiskaupan*, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähdetörmäyksen tai kaappauksen, on tuomittava vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi,

Voimassa oleva laki

5 §

Terrorismin rahoittaminen

Joka suoraan tai välillisesti antaa tai kerää varoja rahoittaakseen tai tietoisena siitä, että niillä rahoitetaan

5) murhaa, tappoa, surmaa, törkeää pahoinpitelyä, vapaudenriistoa, törkeää vapaudenriistoa, *ihmisryöstöä*, panttivangin ottamista tai törkeää julkisrauhan rikkomista tai niillä uhkaamista, kun teko kohdistuu henkilöön, jota tarkoitetaan kansainvälistä suojelua nauttivia henkilöitä vastaan, mukaan lukien diplomaattiset edustajat, kohdistuvien rikosten ehkäisemistä ja rankaisemista koskevassa yleissopimuksessa (SopS 63/1978),

on tuomittava *terrorismin rahoittamisesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi.

Ehdotus

5 §

Terrorismin rahoittaminen

Joka suoraan tai välillisesti antaa tai kerää varoja rahoittaakseen tai tietoisena siitä, että niillä rahoitetaan

5) murhaa, tappoa, surmaa, törkeää pahoinpitelyä, vapaudenriistoa, törkeää vapaudenriistoa, *törkeää ihmiskauppaa*, panttivangin ottamista tai törkeää julkisrauhan rikkomista tai niillä uhkaamista, kun teko kohdistuu henkilöön, jota tarkoitetaan kansainvälistä suojelua nauttivia henkilöitä vastaan, mukaan lukien diplomaattiset edustajat, kohdistuvien rikosten ehkäisemistä ja rankaisemista koskevassa yleissopimuksessa (SopS 63/1978),

on tuomittava *terrorismin rahoittamisesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi.

48 a luku

Luonnonvararikoksista*Voimassa oleva laki*

7 §

Ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehty kalastusrikos ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkeminen

Ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdystä kalastusrikoksesta ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkemisestä saa tuomita vain sakkoa, jollei Suomea sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella ole toisin säädetty. *Tässä pykälässä tarkoitetun kalastusrikoksen lyhin vanhentumisaika on kolme vuotta.*

Ehdotus

7 §

Ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehty kalastusrikos ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkeminen

Ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehdystä kalastusrikoksesta ja kalastusrikoksella saadun laittoman saaliin kätkemisestä saa tuomita vain sakkoa, jollei Suomea sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella ole toisin säädetty.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2006.

3.

L a k i**pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 615/2002, seuraavasti:

1 luku

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Voimassa oleva laki

1 §

Jokamiehen kiinniotto-oikeus

Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksenteijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Ehdotus

1 §

Jokamiehen kiinniotto-oikeus

Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksenteijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on *toisen henkilötodistuksen väärinkäyttö*, lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2006.
